ئامادە کردنی:

ناوەندی کوردeکا

بۆکان:

محەمەد ئەمین شاسەنەم: ٦٢٢١٣٤٠

عەلی جەوشەنی: ٦٢٤٢٩٢١

سواره و پەخشانی کوردی

نووسەر: محەممەد بەهرەوەر

ناوی کتێب: سوارە و پەخشانی کوردی

نووسەر: محەممەد بەهرەوەر

پێتچین: ڕێزان موتیعی

پێڕست

کورتەی ژیانی سوارە	١
وتەیەك	٣
سوارە و پەخشانی کوردی	٦
سوارە / عەزیز کەیخوسرەوی	٤٩
ئاورێك وەسەر سوارە / ح . بەفرین	٥٨
سوارە لەبەر تیشکی نووسراوەکانیدا / ئەحمەد شەریفی	٦٥
دە ساڵ دوای سوارە / سەلاحەددین موهتەدی	٨٧
چاو خشاندنێك بە سەر شێعری "شار"ی سوارە / باوکی تارا	١٠٧
ڕەخنە لە سەر ڕەخنەی شێعری ... (١) / مارف ئاغایی	١٢٢
ڕەخنە لە سەر ڕەخنەی شێعری... (٢) / مارف ئاغایی	١٣٤
وەڵامی ڕەخنە / عەلی ڕێبوار	١٤٦
بەرەو شار / سەلاحەددین عەڕەبی (ئاشتی)	١٦٠

ژياننامەی سوارە / عومەر ئێلخانی ١٧٦
سوارە بوت نیە! / جەلال مەلەکشا ١٩٧
کێ کوتوویە "سوارە بوتە"..؟ / عومەر ئێلخانی ٢٠٤
لێکدانەوەی خەوە بەردینە (١) / مارف ئاغایی ٢١٤
لێکدانەوەی خەوە بەردینە (٢) / مارف ئاغایی ٢٣٣
سوارە / محەممەد حەمەباقی ٢٤٩
هێندێك تێبینی لە سەر لێکدانەوەی خەوە بەردینە / ئەحمەد قازی ٢٦١
وڵامی ڕەخنە / مارف ئاغایی ٢٧٤
دروشانەوەی سوارە / شەماڵ ٢٨٠
دو صمیمی / صلاح‌الدین عربی (آ شتی) ٢٨٥
کوا شەنگەسوار؟ / سەلاحەددین عەڕەبی (ئاشتی) ٢٩٤
من ئەڵێم / سەلاحەددین عەڕەبی (ئاشتی) ٣٠٢
سوارە و دوو جار مەرگ / عومەر ئیلخانی ٣٠٧
شەنگەسوار / مەنسوور حامیدی ٣١٠
سوارە و سێ سەرنج / عبدوالخالق یەعقووبی ٣٢٢
کتێبێك لە گفت و گۆدا / سەلاحەددین موهتەدی ٣٣٣
سێبەری "سوارە" هێشتا... / سەلاحەددین موهتەدی ٣٨٦
وێنەکانی سوارە ٤٢٤
سەرچاوەکان ٤٢٦

کورتەی ژیانی سوارە

کــاک ســوارە، ســاڵی ١٣١٦ی هــەتاوی لــە گونــدی تورجانی بۆکان لە دایك بــوو. خوێنــدنی ســەرەتایی لــە مەکتەبخانەی تایبەت لــە لای ماموٚستا شێخ ئەحمــەدی کەس‌نەزانی لە گوندی قەرەگوێز دەست پێکــرد. ســێ کلاسی هەوەڵی ناوەندی لــە بۆکــان خوێنــد، بــۆ تــەواو کردنی ناوەندی دەچێتە تەورێز. ســاڵی ١٣٤١ی هــەتاوی دیپلۆمی لە دەبیــرستانی لوقمان ــ ی تەورێز وەرگرت. هەر ئەو ساڵە لە تاقی‌کردنــــەوەی زانــــستگەی تـــاران وەرگیــرا و لە زانکۆی حقوقی بەشی قەزایی دەســتی بــە خوێندن کرد.

سواره، له ساڵی ١٣٤٣ی هەتاوی بۆ ماوەی شەش مانگ لە بەندیخای "قزڵقەڵا"ی تاران کەوتە ژێر بێرەحمانەترین ئەشکەنجە و ئازاری ساواک، بەڵام پاڵەوانانە خۆی ڕاگرت و شێعرە مەشهوورەکەی "سوورەقەڵا، دایکی بەڵا"ی له زینداندا هۆنییەوە.

سواره، دوای ئەوەی له زیندان هاته دەر، خوێندنی زانستگای درێژە پێدا و لە ساڵی ١٣٤٧ی هەتاوی خوێندنەکەی تەواو کرد. ساڵی ١٣٤۶ی هەتاوی له بەشی کوردی ڕادیوی تاران دەستی بە کار کرد و بوو بە کاربەدەستی دەوڵەت.

ساڵی ١٣٥٤ی هەتاوی به هۆی تەسادوفی ماشێن لە تاران، له نەخۆشخانەی "میساقیه" کۆچی دوایی کرد و تەرمەکەی هێنراوە گۆڕستانی بنەماڵەکەی لە گوندی "حەمامیان"ی بۆکان.

وتەیەك

ئەم کتێبە کۆکرانەوە و لێکدانەوەی بەشێك لە تاپۆوبوومەلێڵی سوارە ئێلخانیزادەیە. تاپۆوبوومەلێڵ زۆر لەوە زیاتر و زانستیانەتر هەڵدەگرێ کە لە سەری بنووسرێ بەڵام لەم دەرفەتەدا هەر ئەوەندە لوا. هیوادارم ئەم کارە ببێتە سەرەتایەك بۆ ئەوەی لێکۆڵەرانی خاوەن بەهرە، پتر بە بەرهەمەکانی ئەو هونەرمەندە هێژا و قەڵەم ڕەنگینەدا بچنەوە. بۆ ڕێز لێنان لە زەحمەت و ماندوو بوونی ئەو کەسانەی لە سەر سوارە دواون، بەرهەمەکانیان کراوەتە

پاشکۆی ئەم کتێبە. هەروەک دەزانن لەسـەر کـاک سوارە نووسراوە زۆرن، بەڵام من هەر ئەوەندەم بۆ کۆکراوەتەوە.

ڕێـز و سـپاس بـۆ برایـان کـاک سـەلاحەددین ئاشتی، ئەحمەد بەحری، ناسر باباخانی کە یارمەتیان کردم.

محەمەد بەهرەوەر
E.Mail:
mohamad_bahravar@yahoo.com

سواره و پەخشانی کوردی

محەممەد بەهرەوەر

نووسین لە سەر بەرهەمەکانی کاك سوارە پێویستی بە لەخۆ ڕادیتن و شارەزاییی‌یەکی زۆر لە سەر ڕابردووی ئەم نووسەرە هەیە. بەڵام من پێم وایە هەرکەس لە قەدەر توانایی خۆی دەکرێ ڕا و بۆچوونی ـ هەڵبەت بە پێی بەڵگە ـ دەر ببڕێ.

من نامەوێ باسی ئەوە بکەم، کە کاك سوارە لە پلەی هونەری شێعر و شاعیری‌دا، چ دەور و شێوازێکی بووە و تا چ ڕادەیەك لەم بوارەدا سەرکەوتوو بووە، یان چ ئاڵوگۆڕێکی بە سەر قۆناخی شێعرا هێناوە. ئەوە ئەرکی توێژەوەرانە و تاکوو ئێستا بە دەیان کەس لەم مەیدانەدا قەڵەمیان

کەوتۆتە گەڕ و بیر و بۆچوونی خۆیان سەبارەت بەم شاعیرە مەزنە دەربڕیوە و لێکدانەوەکانیان لە زۆربەی گۆڤار و حەوتەنامە و وەرزنامەکانا بڵاو بۆتەوە.

هەر وەك دەزانن، کاك سوارە تەنیا شاعیر نەبوو، لە نووسینی پەخشانیشا لێوەشاوە و شارەزا بوو. بە قەڵەمە سێحراوییەکەی بەشێکی بەرچاوی لەم مەیدانەش بڕداوە و بایخداربوونی نەسری کوردی کە لە لایەن بەرەی مامۆستایان: هەژار، هێمن، قزڵجی، شوکور مستەفا و... بە هێند دەگیرێ و گەشە دەکا، برەوی زیاتر پێدەدا و دەبێتە هۆی سەر هەڵدانێکی نوێ لە پەخشان و ئەدەبیاتی کوردیا. کە وابوو بە بێ لێکدانەوە و شیکردنەوەی ئاستی تاپۆ و بوومەلێڵ، هەڵسەنگاندنی پەخشانی کوردی، هەڵسەنگاندنێکی ناتەواوە.

کتێبی تاپۆ و بوومەلێڵ، دووهەمین شوێنەواری پڕبایەخ و گرینگی کاك سوارەیە کە کاتی خۆی لە ڕادیۆ بڵاو دەبۆوە و کۆی پتر لە شێست بەرنامەیە و لە هەریەك لەم بەرنامانەدا لایەنێکی ژیانی کۆمەڵگای کوردەواری ـ بە ناحەز و جوانەوە ـ شی دەکاتەوە و بەرزی و دەوڵەمەندی پەخشانی کوردی، بە شێوەیەکی ڕەوان و جوان و سرنجڕاکێش دەخاتەڕوو. "تاپۆ و بوومەلێڵ" ساڵی ١٣٥١ سەرەتا لە ڕادیۆ تاران و لە پاشان لە ڕادیۆ کرماشان و مەهاباد بڵاو دەبێتەوە، لێرەدا پێویستە ئەوە بڵێم کە لەو سەردەمدا کتێب و نووسراوەی کوردی زۆر کەم بوو، تەنیا ژمارەیەکی کەم لە ڕووناکبیران بە نهێنی وەگیران دەخست و دەیانخوێندەوە.

کاتێك کاك سواره، بوو بە کاربەدەستی دەوڵەت لە ڕادیۆ تەلەویزیۆن، تاقمێك لە ڕووناکبیران پێی هەڵبەزینەوە، لەبەر ئەوەی ئەم ناوەندە لە ژێر چاوەدێری توندی دەوڵەتا بوو، بۆ کەسایەتی سیاسی، بەتایبەت یەکی وەك سواره جێگای گومان و پرسیار بوو، ئاخر کاك سواره، بە پێی ڕابردووی سیاسی، دژی ئەم چەشنە دام و دەزگایانە بوو و لە زیندانی قزلقەڵادا یەکێك بوو لەو بەندییە بوێرانەی کە وەك "قارەمان" و نەبەز ناوبانگی دەرکرد و قەڵای خۆڕاگری هاوبەندییەکانی پتەوتر کرد و ورەی زیندانییەکانی بردە سەر.

کاك سواره، یەکێك بوو لەو کەسایەتیە سیاسیانەی، کەسایەتی بە ئەدەبیات کردە باو و ڕابردووی خۆی لەبیر نەبردەوە. هەلومەرجی قۆستەوە و نووسینی بەرنامەی تاپۆ و بوومەلێڵی بە پێی بەرنامە گەڵاڵە کرد و لە بڵێنگۆی دوژمن ئەوپەڕی کەلکی وەرگرت و شێوازێکی نوێی لە پەخشانی کوردی وەڕێخست. بیر و بڕوای سیاسی خۆی ـ هەر وەك لە نووسراوەکانیا بەرچاو دەکەوێ ـ کردە نێوئاخنی بەرنامەکان.

کاك سواره، بۆ سیاسەت و نیشتمانپەرستی لە بیانوو دەگەڕێ و بە هەر جۆرێك و لە هەر جێگایەك بۆی بلوێ، هەستی نیشتمانپەروەری خۆی دەردەبرێ و دەیکاتە چێژ و تامی بەرنامەکەی و بیرەوەری ڕووداوەکان لە دڵی کۆمەڵا زیندوو دەکاتەوە. لە تاپۆیەکدا، شێعرێکی نیوەچڵی یاساغی شاعیرێکی گەلەکەی دەکاتە دەسپێکی بەرنامەکەی و دەنووسێ:

"ڕۆڵە من بیرم لە تۆ زیاترە..." دیارە ئەمە لە کاتێکا دەنووسێ کە لە ئێرانی ئەو سەردەمەدا کەم کەس لە خۆی ڕادەدی لەم بوارە بدا. "کەڵ بە

مـووو بەنـد بـوو"؛ بـەڵام کـاك سـواره، هـەل و دەرفـەت دەقۆزێتـەوە و لـە درێژەی بەرنامەکەیدا باسی:

تفەنـگ، سـەنگەر، شـۆڕش، بـرینی گوللـە، سـەرۆك و شـەهید دەکا و بـە نیوەچڵی چەند نیوە شێعری نیشتمانی دیکە لە بەرنامەکەیدا دەگونجێنێ:

"داری ئازادی بە خوێن ئاو نەدرێ قەت بەر ناگرێ، لـە دەوری دەسـت و تفـەنگت گـەڕێم کـە ڕۆژی خـەبات لـە حاسـتی هەڵمـەتی تیـژت چ نـاگرێ بەرگە، پێی ناوێ بۆ شەهیدی وەتەن شیوەن و گرین".

ئـەم تاپۆیـە، تـەواو سیاسـی و نیـشتمانییە و شـوێنێکی گرینگـی لـەو هەلومەرجـە ناسـکەدا لـە سـەر گەشـانەوەی هەسـتی نەتەوایـەتی گـوێگر و خوێنەر داناوە. سواره، لەم بەرنامە کورتانەی کە لە ڕادیۆ بڵاو دەبوونـەوە، دەرد و زام و مەینـەت و ئێـشی هاوبەشـی کۆمەڵـگای، سـنووری دەسـتکردی دوژمنی لاسار و داگیـرکەری نەتەوەی کوردی وەلا دەنا و زوڵم و زۆری ئـەم دۆژمنە سوێندخۆرانەی کوردستانی لە هەر بەشێکی ئەم خاکە پیـرۆزە لـە قاو دەدا. لە تاپۆیەکدا سـووتانی گونـدێکی کوردسـتانی عێـراق بـە دەسـتی خوێنڕێژانی بەعسی داگیـرکەر دەکاتە تابلۆیەك و سرنجی خوێنەر بـۆ لای وی ڕادەکێشێ، هەستی نەتەوایەتی دەبووژێنێتەوە و دەنووسێ:

"ئەگـەر هەسـتی برایـەتی لـە هـەرێمێك کـوژاوە، لـە هـەرێمێکی تـر دەبووژێتەوە."

بەم شێوە، هەستی هاوڕەگەزی و برایەتی خەڵکی کورد بۆ هاودەردی و یارمەتیدانی گەلی کوردی ئاوارەی ئەو دیـو زینـدوو ڕادەگـرێ. گـەلی کـورد لە هەر شوێنێك بن، برا و هاوپشتی یەکن و دابەشکردنیـان نابێتـە هـۆی لێکدابڕانیان.

کاك سواره، ئاشقه و جوانیپەرست، بەڵام بەپێی نووسراوەکانی زیاتر لە هەموو شتێك ئاشقی زێد و نیشتمانی خۆیەتی. ڕاونان و لە بەندیخانە بوونەکەی بەڵگەی زیندوون بۆ ئەم مەبەستە.

سواره خوڵقێنەرێکی باڵادەست و ڕووناکبیرێکی شارەزای زمان و کلتووری کۆمەڵگای کوردەوارییە. ئەم تابلۆیانەی کە لە تاپۆ و بوومەلێڵدا خوڵقاندوونی ڕەنگە لە نەسر و پەخشانی کوردییا کەموێنە بن و قافڵەسالاری ئەم مەیدانەیە. بە یەکەوە سرنج دەدەینە تابلۆی "ئەوین":

"وا دیارە کاتێ گڵی ئادەمیزادیان خۆش ئەکرد، ئاوی ئەوینیان لێ پژاند یا کڵی ئادەمیزادیان بە ئاگری ئەوین هەڵگرساند.

ئەوینی ئینسان، تەنیا برووسکەیەکی یەزدانییە کە مرۆ ئەباتە لای سەرتری بارەگای فریشتەی خوداوە، ئەوین هەوێنی هەست و هەناسە و هەبوونی ئینسانە.

ئەوین پەرەدارترە لەوە کە تەنیا لە نیگای حەز لێکارییا، یا لە شۆر و شۆقی بە یەك گەیشتنی پیاوێك و ئافرەتێکا بگونجێ.

کاك سوارە، بۆ بە کار هێنانی وشە و ڕستەی جوان و ڕەسەنی کوردی، پێم وایە یەکێکە لەو مامۆستا کوردی زانانەی کە بە دەگمەن جێگای پڕ دەبێتەوە. زاڵ بوونی سوارە بە سەر زمان و فۆلکلۆری کوردیدا، لە نووسراوە کانیدا زۆر زەق و بەرچاون و ڕەسەنی و ڕەوانی نووسراوەکان بۆ خوێنەر ئاشنان.

قەڵەمی سوارە، هەر وەك چۆن ئەوینی پێ ڕازاوەتەوە، هەر بەم شێوە لە باری خەم و پەژارە و دەرد و ئێشیشدا، دەکەوێتە گەڕ و بە نووسینی کورتترین ڕستە، جوانترین پەخشان دەخوڵقێنێ و ئینسان بە

خوێندنەوەی ئەم ڕەستە کورت و کوردییانە، هێندەی دیکە زاڵ بوونی کاك سوارەی بە سەر زمانی کوردیدا بۆ دەردەکەوێ و لە کاتی نارەحەتی و چەوتی ڕۆژگارا، بە وە بیر هێنانەوە و خوێندنەوەی ئەم نووسراوە بەپێز و خۆماڵیانە شان وە بەر کەند و کۆسپی ژیان دەدا و بە شوێن ڕێگاچارەدا دەگەڕێ. با بزانین بۆ خەم و ناڕەحەتی چی وتووە:

"بەڵام دەرکی ئادەمیزاد شێوەی کەوڵێکی بچووکی هەیە و هەزار دەریا خەم ئەبا... ئەگەر ئادەمیزاد جادووی لەبیر چوونەوەی نەبوایە، چۆن ئەیتوانی لە ژێر باری خەما خۆی ڕابگرێ؟!".

پێم وایە، سوارە، قەڵەمی کردۆتە جادوونووس و ئینسان بە چاو پێکەوتنی ئەم هونەرە بەرزەی هونەرمەند، کە وا لەم چەند دێڕەدا نواندوویەتی، خەم و پەژارەی ڕابردووی ـ ئەگەر لە بیریش مابێ ـ فەرامۆش دەکا و ئافەرین دەنێرێ بۆ ئەم قەڵەمە بەهێز و جوانەمەرگە.

کاك سوارە، ڕێز دادەنێ بۆ ئەو ئینسانانەی کە لە پێناو سەربەستی گەلەکەیاندا گیان فیدایی دەکەن و دەبنە هۆی شەکاوەیی ئاڵای نەتەوەکەیان. شانازییان پێوە دەکا و پێی وایە مایەی سەربەرزی گەلن و ناوی پیرۆزی شەهیدیان لە سەر دادەنێ، ئەو کەسەش بە شەهید دەزانێ کە لە پێناو خاك و نیشتماندا سەری دادنێ.

شەهید لە ناو زۆربەی گەلانی ئەم سەرگردە زەوییە، شانازی پێدەکرێ و هەرکەسە لە ڕوانگەی خۆیڕا بۆی دەچێ و پێی هەڵدەڵێ. کاك سوارە، لە دێڕێکدا جوانترین تابلۆ بۆ شەهیدی نەتەوەکەی دەڕازێنێتەوە و دەنووسێ:

"لەشی خاوێنی شەهیدێك لە ناو سەنگەرا کەوتبوو و بە خوێنی پاکی بەردی مەتەرێز نەخشابوو." ڕەنگە تابلۆی وا سرنجڕاکێش و جوان و پڕناوەرۆك بە بیری کەم کەسا هاتبێ.

کاك سوارە، کوڕە عەشیرەت بوو، تێکەڵاوی لەگەڵ خەڵکا زۆر بوو، ڕەنگە هەر ئەو نزیکی لە خەڵکە بووبێتە هۆی ئەوە کە دەرد و ئێش و ژانی ئەم گەلە چەوساوە چاکتر هەست پێبکا و بە زمانی ئەوان پەخشانی دەوڵەمەندی کۆمەڵی کوردەواری بڕازێنێتەوە و دەوڵەمەندتری بکا.

سوارە، باس لە هەر شتێك دەکا هەر دەڵێی بە سەر خۆی هاتووە و لە خۆی ڕووی داوە. ڕەنگە ڕەمزی سەرکەوتنی کاك سوارە هەر لەمەدابێ. لە تاپۆیەکدا خەمی کیژێکی کە دایکی لە پەلامارێکی فرۆکەی دوژمنا لە خوێنی خۆی گەوزیوە بەم شێوە دەردەبڕێ:

"دایکی دوو جار بەرگی سووری کردۆتە بەر، جارێك کە ئەبوو بە بووك و ئەهات بۆ کۆشکی ڕەنگاوڕەنگی بەخت و ئەوین، ئەو جارەی لە زمان دایکییەوە بیستبوو، بەڵام جاری دووهەم خۆی دیبووی کە دایکی جلی سووری کردە بەر و بوو بە بووکی مردن."

تابلۆی لەمە جوانتر بۆ دایك مردن ڕەنگە تاکوو ئێستا بە قەڵەمی کەم کەس نەخشابێ و نووسرابێ. بە خوێندنەوەی ئەم نووسراوە بە وەزن سووك و قیمەت گرانە، ئەو ڕاستییەمان بۆ دەردەکەوێ، کە سوارە، لە لایەك ڕێز دادەنێ بۆ دایك و لە لایەکی دیکەشەوە، ئەوەمان وە بیر دەخاتەوە کە بەرەی ژنیش وەك پیاوان لە مەیدانی شەڕا و لە سەر خاکی نیشتمان خوێنییان دەڕژێ و دوژمنی پێ سەرشۆڕ دەکەن. هەروەها

مەیدانی خەبات بە هاوبەشی کردنی ئافرەتان بەربلاوتر دەکا و هەستی هاوبەشی و شۆڕشگێری لە ناو ژناندا گەشە پێدەدا.

کاك سوارە، لای وایە "ئینسان لە هەموو هەل و مەرجێکا مافی ژیانی هەیە و بە درێژایی مێژوو ژیاوە و لەبەر تۆفان و با و بۆران و بەفر و سەخڵەت و سەرما وەستاوە."

پاراستنی مافی ژیان کەند و کۆسپی زۆر پڕمەترسی و هەوراز و نشێوی لە پێشە و ماڵوێرانی و دەربەدەری بە دواوە و هەزاران مەترسی گەلیتر، بەڵام ڕەوڕەوەی مێژوو ڕاناوەستێ، ماندوو نەبوونی گەرەکە و دۆزینەوەی ڕێگا چارە.

کاك سوارە، ڕووناکبیرێکی شارەزایە لە سەر ڕووداوەکانی ناوخۆ و دەرەوە و لە هەمان کاتیشا لە بارەی ژیاندا لێکۆڵینەوەیەکی تێر و تەسەل دەکا و لە ئەنجاما دەنووسێ:

"تۆ ئەزانی تەنیا یەكجار بەزین، تەنیا یەكجار ترسان، کۆتێك ئەخاتە گەردنت کە هەرگیز لە دەستی ڕزگار نابی. بیر ئەکەیەوە سێ ڕێگا هەیە:

یەکەم سەرکەوتن و پڕ بە هەموو دەشت و دۆڵی چیا سەربەرزەکانت نەڕاندن:

ئەی خۆ بەختکارانی پێشوو، من سەرکەوتووم، من ڕۆڵەی حەڵاڵی ئێوە بووم. داری خێر و خۆشی و ئازادی بەری هێنا، دادگەری سەرکەوت!

دووهەم، کۆڵنەدان و مردن، کە خۆی چەشنێکی ترە لە سەرکەوتن.

سێهەم، بەزین و سەرشۆڕی."

کاك سواره، ساڵی ١٩٧٥ واته ساڵی هەرەسی شۆڕشی کوردستانی باشوور، لە لایەك دەرد و مەینەتی گەلی کورد بەیان دەکا و لە لایەکی تریشا دڕەندیی داگیرکەران، دەرحەق بەم گەلە بەشخوراوە لە قاو دەدا و بە پەخشانێکی تەواو سیاسی و کۆمەڵایەتی، ئەرکی نیشتمانپەرەوەری و ڕووناکبیری خۆی لە کەش و هەوایەکی نەگونجاودا، بە چاکترین شێوە گەڵاڵە دەکا، سنوور بۆ گەلی کورد دانانێ، ئەم لێقەوماویی و ئاوارە بوونەش، بە زیندوو بوونی گەلی کورد دەزانێ و لە ژێر سەردێری بژی! بژی! ئاوا دەنووسێ:

"خێوەتی سباتی مانگەشەو بە سەر دەشتی بێدەنگا هەڵدراوە، هەزاران خێوەتی شینکی بچووك لەم پەڕی دەشتەوە تا ئەوپەڕ ئەتگوت مۆڵی وشتری ماندوون و بۆ پشوودان یخ دراون. لە ژێر هەر خێوەتێکا چەند ئادەمیزاد ئەژین و لە دڵی هەر کامیاندا پەنگاوی بیرەوەرییەك شەپۆل ئەدا، شەپۆلی ڕەق، تۆڵە. لێرە هیچ سنوورێك بۆ جیاوازی نەماوەتەوە، تەنانەت گەڕەك و کۆڵان و ماڵ، دەردی هاوبەش، هەموویانی کردووە بە یەك گیان، تەنانەت بە یەك لەش."

کاك سواره، ئاوارە بوونی گەلی کورد بە دەسکەوتێکی ژیاری دەزانێ، بۆ ئیسپاتی ئەم بۆچوونە درێژە بە پەخشانەکەی دەدا و دەنووسێ:

"خوای گەورە هۆزێکی لەمێژینە و خانەدان، هەموو پیاوی مەردی مەیدان، هەموو ژنی پاك داوێن، سەرچاوەی ئەوین و ژیان، هەموو هەستیار و دەروون جوان، لێبڕاوە، لە ماڵ و زەوی تاراوە، ئەگرێ بگوترێ بێچارە یا ناوی بنێن ئاوارە!؟"

شەڕ دیاردەیەکی ناخۆش و ماڵوێرانکەرە، بەڵام ئەوە داگیرکەرە کە شەڕ بە سەر گەلانی چەوساوە بەتایبەت بە سەر گەلی کوردی نەبەزا دادەسەپێنن، چونکە بە بیانووی شەڕ ئەوپەڕی بێبەزەیی یان دەرحەق بە ماڵ و منالی خۆ بەختکارانی ڕێگای ئازادی ئەنجام دەدا و دەستیان لە هیچ چەشنە جنایەتێك نەگێڕاوەتەوە، بۆ ئەوەی ورەی ڕووناکبیران و خەباتکاران کز کەن. بەڵام ورەی پۆڵاینی ڕێڕەوانی ڕێگای ئازادی و سەرچاوەی پشتیوانی لە بن نەهاتووی گەلی کورد نەخشە و پیلانی دوژمنی لە هەموو کاتێکا کردۆتە بڵقی سەرئاو و باسکی بە هێزی ڕۆڵەکانی بەهێزتر کردووە.

کاك سوارە، ئەنجامی بەرنامەکەی بە دژی شەڕ لە چەند دێڕێکا لە زمان دایکێکی کورد بەم شێوە ڕادەگەیەنێ:

"دەنگی لای لایەی دایك دێتە بەر گوێم و ئەڕۆم بۆ گەشتێك لە جیهانی جوانی شێعر و مۆسیقادا. شەپۆلی نەرمی دەنگی بەسۆز ئەمبا و ئەمگەیەنێتە جێگایەك کە ئیتر شەڕ نەبێ! کۆلارەی فڕۆکە گەرووی کەو باڕی چیا و کەڵەشێری بەیانی ئاوایی نەبەستێ."

کاك سوارە دەوری هونەرمەند لە ناو کۆمەڵا دەخاتە بەر باس و لێکۆڵینەوە، زۆر شارەزایانە بۆچوونی خۆی بەرامبەر بەم چینە دەردەبڕێ و بە نەسرێکی ڕەوان و جوان شی دەکاتەوە، بە لیزگەی وشە شیرنییەکانی نەسری کۆمەڵی کوردەواری دەڕازێنێتەوە و لە تاپۆیەکا سرنجی خوێنەرانی بەرنامەکەی بۆ پەخشانی دەوڵەمەندی کۆمەڵ ڕادەکێشێ:

"باسی هونەریش هەر یەك باسە، هەر باسی جوانی و شکۆیە، بەڵام هەرکەس بە چەشنێ بە تان و پۆی هونەرا ئەچێ و لە ڕوانگەی تایبەتی

خۆیەوە ئەڕوانێتە سەر جیهانی بژوێن و هەمیشە بەهاری هونەر. ئەڵێی هونەر کۆشکێکی بەرزە بە هەزار پەنجەرەوە کە هەرکام لەو پەنجەرانە بەرەو جیهانێکی جیاواز ئەکرێتەوە. جیهانێك بە جەنگەڵێکی کاتی پاییزەوە کە گەڵاڕێزان ڕووی تێکردووە و بە لوورەی هەر کزبایەك گەڵایەك بە سەمای مەرگەوە بەرەو زەوی شۆڕ ئەبێتەوە."

مەرگ بۆ هەموو بوونەوەرێك، تەنانەت گیا و گژیش ناخۆشە، بەڵام کاك سوارە بە کەلك وەرگرتن لە وشەی "سەما" کە تایبەتی کاتی خۆشحاڵی و زەماوەندە، وەرینی گەڵای وەرزی پاییزی، کە بەرەو نەمان دەکەوێتە سەرزەوی لە بیر دەباتەوە و بە وشەی "سەما" کە لە پێش مەرگە، مەرگ لە بیر ئینسان ئەباتەوە.

سوارە، شاعیر لەگەڵ خەڵکی ئاسایی دەخاتە بەر نیگایەکی تیژبینانە و دەنووسێ:

"شاعیر لەگەڵ خەڵکی ئاسایی تەنیا جیاوازی لەوەدا نیە کە جادووگەری بە دەسەڵاتی هەرێمی وتارە و ئەتوانێ بە تەردەستی و پسپۆڕی گەوهەری وشە بهۆنێتەوە، بەڵکوو گەورەترین جیاوازی ئەمەیە کە شاعیر بە هەستی تیژ و چاوی وردبینەوە زووتر هەست بە مەبەستی ژیان ئەکا و ئەزانێ کام کۆسپ و قۆرت و گرێ دێتە سەر ڕێگا. شاعیر نابێتە شاعیر تا لە پێش هەموو شتێکا نەبێتە کۆمەڵناس، نەبێتە نوێنگەی ئاواتی سبەینێی کۆمەڵ و مەکۆی زانیاری دوێنێی کۆمەڵ..."

کاك سوارە لەم چەند ڕستە کورتەدا دنیایەك تێبینی بەنرخ و گرینگ، وەك کۆمەڵناسێکی شارەزا و خاوەن بڕوا دەخاتە ڕوو، ئەرکی شاعیر زۆر بە گرینگ دەزانێ و لای وایە، شاعیر دەبێ خاوەنی ئەم تایبەتمەندانە بێ

کە ئاماژەی پێکردن، سەرەنجام ئەم ڕستە جوان و بەنرخەش پێشکێش بە بارەگای هونەر دەکا:

"هونەرمەند ئەندازیاری کۆشکی ئاواتی بەیانی گەلە."

مەسەلەی چینایەتی، قسە و باسێکی دوور و درێژی لە سەرە و ئێستاش نەبڕاوەتەوە و بنەبڕ نەبووە و ڕەنگە بەم زوانەش تۆوبڕ نەبێ.

کاك سوارە، کە باسی چینایەتی دەکا پیاو پێی وایە کوڕە ڕعێتە و زوڵم و زۆری دەورانی دەرەبەگایەتی بە چاوی خۆی دیوە و بە لەش هەستی پێکردووە. بۆ دەبڕینی ئەم هەستە چیرۆکێکی کورتی کوردی بە کوردییەکی پەتی و خۆماڵییانە ـ کە دەردەدڵی دایکێکی دێهاتییە بۆ کوڕەکەی ـــ بە زمانێکی ساکار بەڵام پڕ نێوەرۆك و دڵتەزێن دەکاتە دیاری بۆ گوێگرانی بەرنامەکەی و تەکینەوەی خۆی لە خووخدەی دەرەبەگایەتی پێشان دەدا. دایکی کوڕە پووره پیرۆزە و تاپۆکە ناوی "چاوەڕوانی"یە، بە یەکەوە سرنج دەدەینە بەشێك لە چیرۆکەکە:

"بەڵێ میرزا. ئاغا کردیە سەرمان کە بچێ بۆ دێی ئەوبەری ئەم کێوە و لەوێ هێلکە و مریشك بکڕێ بۆ میوانەکانی ئاغا. نەخۆش بوو. لەشی وەك برێشکەی سەر سێڵ لە چەقوچۆ دابوو. ددانی ددانی نەدەگرت: پێش ئەوە گزیری ئاغا بێتە سەرمان بە چەند لێفەی گەرم دامپۆشیبوو. تەندوورەکەشم بۆ نێڵ دابوو. نازانی ئەو ڕۆژە چ تۆف و سەرمایەك بوو. تفت هەڵاویشتبا لە حەوا دەیبەست. گزیری ئاغا هات و کوتی، ئەبێ زوو بڕوا و زوو بگەڕێتەوە. من کوتم، نەخۆشە و چەقوچۆیەتی، ناتوانێ بچێ. گزیری ئاغا کوتی، چارە نیە، فەرمانی ئاغایە، میوانی هەیە. من لەبەری

پاڕامەوە، داوێنم بادا، بە سەر دەست و پێیدا کـەوتم، وەرینـەگرت. بـەم حاڵەوە هەستا ڕۆیشت. لالایيم گاتێ، پووزەوانەکانی دڕابـوون، کاڵـەی شـڕی لەپێ دابوو. کاتێ گەیشتە سـەر ئـەم پـردەی بـەڕماڵی خۆمـان ئیتـر لەبـەر چاوم گوم بوو.

کرێوە بە باوە ئەیهێنا و ئەبوو بە دیوارێکی سپی و بەرچاوی ڕێبـواری ئـەگرت. ئـەو ڕۆژە دە زسـتانی بـە سـەراهاتووە و مـن چاوم لـەم ئاسـۆیەیە کەی ئەگەڕێتەوە. دڵنیام ئەگەڕێتەوە. ئەو منی خۆش دەوێ. دایکی پیـر و لێقەوماوی خۆی خۆش ئەوێ.

پوورە پیـرۆز بێدەنگ بوو و من گریانم پێ بچووك بوو".

دوایـین دێـڕی کـاك سـوارە لـە بەرامبـەر ئـەم دایکـە بـێ ئـەنوا و دڵ برینـدارەدا ئەمـە بـوو. "بڵێـی لـەم کۆشـکانەش، ڕۆژێـك خۆرەتـاو نەتۆرێ؟!."

بە پێی ئەم نووسراوە، کاك سوارە، سەرەڕای سوننەتشـــــکێنی دژی چینایەتی بـووە و دەتـوانین بێـژین، هانـدەر و ڕێنـوێنێکی چاك بـووە لـەم بوارەدا. دیارە هیچ شتێك بە بێزەحمەت و تێکۆشان نالوێ.

کاك سوارە، لە تاپۆیـەکی دیکـەدا پێداگرە لـە سـەر کـار و جووڵانـەوە و دەنووسێ:

"تـەنیا یـەك شـتە کـە هەمیـشە تازەیـە، کـار، کـار کـە جگـە لـە ژیـان مانایەکی تری نیە. ژیانی بێکار وەك ڕۆژی بـێ بـەیان، وەك قەسـیدەی بـێ تەغەززول، وەك هەمیشە لە جێگایەکە مانەوە وەهایە!"

هەرچەند ئەم دیمەنە بەڕواڵەت ئاساییە و لـە وانـەیە ڕۆژێ چـەندین جار لەگەڵی ڕووبەڕوو بینەوە، کە چی هەستی پێناکـەین و تـەنیا ئەوانـەی

دوور دەڕوانن ئەم جیاوازییە هەست پێدەکەن. بێگۆمان سوارە، یەکێکە لەو کەسانە و هەڵکەوتووی سەردەمی خۆیەتی و بەگوێرەی بارودۆخی کۆمەڵایەتی، سیاسی، ئابووری و فەرهەنگی ئەو سەردەمەی نووسیوە.

تەنز دیاردەیەکی شارستانییە و نووسەرانی بەناوبانگی وەك: چێخۆف، ئاناتۆل فرانس، ئارت بوخواڵد، عەزیز نەسین، لەم مەیدانەدا قەڵەمیان کەوتۆتە گەڕ و بە نووسینی تەنزی سیاسی و کۆمەڵایەتی زوڵم و زۆرداری زاڵمان و ملهوڕانیان لە قاو داوە. زۆر مەبەست لە دڵی کۆمەڵا هەیە کە بە ئاشکرا ناگونجێ دەری بڕی، بەڵام لە قالبی تەنز تا ڕادەیەك دەردەخرێ و کۆمەڵ وەریدەگرێ، دەنگۆی لێدەکەوێتەوە و زۆر زوو جێی خۆی دەکاتەوە.

بەڵام بەداخەوە، تەنز لە نێو کۆمەڵگای کوردەواریدا، چاك نەکەوتۆتە گەڕ و کەمکەس ئاوڕی وێداوە. کاك سوارە، لە بەرنامەیەکی تاپۆ و بوومەلێڵدا، بە کورتی ئاماژە بە تەنز و چەشنەکانی دەکا:

"تەنز، بە چەشنە نووسینێك ئەکوترێ کە لەودا مەبەستی کۆمەڵایەتی، بە شێوەیەکی گاڵتەچیانە دەر ئەخرێ. لە ڕاستیا نووسینی جیددی و ئاسایی لەگەڵ شێوەی تەنزا هەر یەك باری کۆمەڵایەتییان هەیە، بەڵام لە شێوەی تەنزا لە قەشمەری و گەپ و گاڵتە کەڵك وەرئەگیرێ بۆ ئەوەی لە تاڵایی دەربڕینی ڕاستەقینە کەم کاتەوە. تەنز چەشن و جۆری زۆرە و دەتوانین تەنزی کۆمەڵایەتی و سیاسی ناو بەرین.

تەنزنووس لە هەمووشتێك بۆ نواندنی مەبەستی خۆی کەڵك وەردەگرێ. لە زمانی پەلەوەرەوە، لە زمانی پرسۆنێل و قارەمانی ئەوتۆوە کە لە ناو ئوستوورە و ئەفسانەکانا هەن قسە ئەکا."

سواره، هەر وەك لە زانستەکانی دیکەدا شارەزا و خاوەن بیر و ڕایە، لای وایە تەنزیش زانستێکە و گەشە پێدانی بۆ کۆمەڵگای کورد پێویستە. بەیەکەوە سرنج دەدەینە تەنزێکی کوردی بە ناوی:

"لە گورگی برسییەوە پێشکەش بۆ بەرانیدا بەستەی بەڕێز!"

"پێش هەموو شتێك لە خودای مەزن ئەپاڕێمەوە کە ژیانی درێژت بکاتە نسیب. بێگومان لەم مانگە موبارەکەدا زمانم بە ڕۆژووە و لە گوناه ئەوەندە دوورم کە باپیرە گەورەم لە ڕشتنی خوێنی کوڕی یەعقووب دوور بوو." گورگ چاك‌وخۆشی لەگەڵ بەران دەکا و دەڵێ:

"بەڕاست کاك بەران چۆنی؟ چاکی شوکر؟ پێم بڵێ بزانم خەوت چۆنە؟ دوێشەو باش خەوتی، یام گۆڵەبۆری خوێن‌تاڵی ئیسك‌گران هەر بە دەوری گەلەخانەکەتاندا هەڵسووڕا و حەپەی هات. ئەم خۆ شیرین کردن و کلکە سووتەی سەگیشم بە لاوە زۆر شوورەیی‌یە کە بۆ پاروە نانێك ئەیکا. جا ئەگەر ئێمە بە یەکەوە باش بوایەین ئادەمیزاد چۆن ئەیتوانی ئەم چەرمەسەرییەمان بە سەر بێنێ؟!

بڕوانە گاجووت بەم هەموو زلییە بە ئۆحەیەکی جووتیار وەك مێو و ڕۆن لە سەر خەتی جووت ئەگەڕێتەوە. کاتێکیش لە گێرەیان کرد، دەمبێنی ئەکەن، نەکا دەم بۆ دەنکە گەنمێك بەرێ کە بە ڕەنجی شان و پیلی ئەو هاتۆتە بەرهەم. دڵی بەمە خۆشە کە یەکەم گیاندارێکە کە یارمەتی خێڵی ئادەمیزادی داوە. تکایە لە زمانی منەوە بەم گایە بڵێ نەیبیستووە کە ئادەمیزاد لە ناو خۆیانا ئەڵێن:"جووت بەندەی باش ئەو کەسەیە کە گای لاواز بێ و سەگی قەڵەو!" ئەگەر مانای ئەم قسەیەشی لێ پرسی هەر لە زمان منەوە پێی بڵێ کە گا ئەبێ زۆر کار بکا. بوورە و بەیار

و چڕگەن و جارە فریزو دەر بهێنێ، تـا ئـەو لاواز بـێ و سـفرەی ئـادەمیزاد بڕازێتەوە، سەگیش کە جگە لە پاسەوانی کارێکی لە دەس نایە ئەبێ تێر و تەسەل بێ تـا بتوانـێ قـازانج و سـوودی ئـادەمیزاد باشتـر بپـارێزێ. ئەمـە پێی دەڵێن:"کار بەنانەزگی."

کـاك سـوارە، لـەم تـەنزەدا، مەتـەڵ و کایـەی منالانـە و زۆڵـم و زۆری ئـادەمیزادی لـە گیانـداران، بـە ڕوانینێکـی تیژبینانـە وە بیـر خوێنـەر هێناوەتەوە:

"دایە مەمدە بە گورگی، گورگ ددانی تیژە، تۆبەی گورگ مەرگە" بەڵێ گورگ ددانی تیژە، بەڵام بـەم ددانـە تیژانـەوە نیـوەی ئـادەمیزادی نەوسـنی تێرنـەخۆر، خوێنخـۆر نیـە، گـورگ گۆشـتخۆرە، بـەڵام ئـادەمیزاد گۆشـت ئەخوا، گژ و گیا ئـەخوا، میوە ئـەخوا... تـۆ هـیچ دڕەندەیـەك ئەناسـی کـە قەسابی دانابێ؟"

کاك سوارە، لە زۆربەی تاپۆکانی‌دا، باسـێکی کۆمەڵایـەتی دەخاتـە بـەر بـاس و لێکۆڵینـەوە و دەرد و مەینـەتی کۆمەڵـگای کـوردەواری، ڕاسـتەوخۆ یـان لـە سـەر بنـەمای ڕووداوێکـی کۆمەڵایـەتی دەکاتـە بەرنامەیـەکی سەربەخۆ و سرنجڕاکێش، ئەوەندە بە تام و چێژ ڕووداوەکان دەخـولقێنێ، پیاو پێی وایە بە سەرخۆی هاتووە. لە هەمان کاتیشا چارەسەری گرفتەکان بۆ خوێنەر دیاری دەکا.

"ئەسـکەندەر شـاخی هەیـە" چیـرۆکێکی سـەربەخۆیە و لـەودا باسـی پیاوێکی تەمەن سی ساڵەی ڕێكوپێك و مات و مەلوول و خەمبار دەکا. لـە سەرەتاوە ڕواڵەتی پیاوەکە دەگێڕێتەوە: لە پاشان لە زمان کابراوەکـە باسـی خەم ئەکا، ئەنووسێ:

کوتم: "باسی خەم ئەکەی. لات وانیە ئەگەر بیدرکێنی خەمەکەت لە سەر سووك بیٚ؟"

کوتی:"نەزیلەی ئەسکەندەر و شاخێتی." کوتم:"نەمبیستووە" کوتی: "ئەلێن ئەسکەندەر شاخی هەبوو. هەر سەرتاشێك سەری ئەتاشی بەم ڕازەی ئەزانی؛ بەڵام هەموویان بە دەستووری ئەسکەندەر ئەکوژران. تا یەکێك لەو سەرتاشانە کە خزمی سەربڕی ئەسکەندەر بوو بەرەڵا کرا. سەرتاش بە نهێنی ئەژیا و نەشیئەتوانی ڕازی ئەسکەندەر بدرکێنیٚ، تا تووشی نەخۆشی هات. حەکیمان پێیان کوت، تۆ ڕازێکت هەیە و لە دڵتا بۆتە گریٚ. ئەگەر ڕازەکە دەرخەی ڕزگار ئەبی. سەرتاش ناچار چووە قامیشەڵانێکەوە و لەویٚ چەند جار لە ژێر لێوەوە کوتی: "ئەسکەندەرشاخی هەیە."

با، ئەم دەنگەی کرد بە گەرووی زەل و قامیشەکانا. هەر کات "با" ئەهات یا هەرکات زەلێکی ئەو قامیشەڵانە ئەکرا بە بلوێر و بلوێزژەن فووی پیا ئەکرد، ئەم دەنگە لە گەرووی قامیشەکان هەڵدەستا: "ئەسکەندەر شاخی هەیە!"

ئەم نەزیلە پڕە لە مەبەست و وشە و ڕستەی جوان، کە هەرکام لە وانە پێویستی بە لێکدانەوەیەکی تێر و تەسەل هەیە. بەڵام زۆر بە کورتی ئاماژەیەك بە مەبەستی نەزیلەکە دەکەم.

لەم نەزیلەدا، ئەوەمان بۆ دەردەکەویٚ، کە ئادەمیزاد، ئەگەر نەتوانیٚ بە ئازادی بیر بکاتەوە، تووشی ئەم چەشنە ناڕەحەتییانە دەبیٚ و هەزاران گیر و گرفت و کەند و کۆسپی تر. هەروەها دوا کە توویی لە هەموو بوارەکانی ژیاندا. چونکە ئادەمیزاد بە ئازادی لە دایك بووە و دەبیٚ بە

ئازادیش بیر بکاتەوە. بنەمای هەموو پێشکەوتنێك ئازادییە، ئازادییە هۆی پێشکەوتنی، ئابووری، سیاسی، کۆمەڵایەتی و گەشە کردنی هونەر بە هەموو چەشنەکانییەوە پێك دێنێ.

کاك سوارە، یەکێکە لەو ڕووناکبیرانەی کە بە تەواوی ئاگادارە لە سەر شێوەی ژیانی دانیشتوانی ئاوایی. کوڕ و کۆبوونەوەکان، گیروگرفتی ڕۆژانە، چۆنیەتی دیوەخانی ئاغا، فەقیری و دەسکورتی و بێ ئەنوایی قەرەکان، گزیری و زۆر شتی تر بە زمانێکی شیرین و پەتی دەگێڕێتەوە و لە دیوە خانی "ئاغا"وە دەست پێدەکا:

"شەویان شوورەیی کردبوو بە قسەی پڕ و پووچ. هەندێ کوتبوویان کە بەیانی ڕاوی قەل و مراوی و پۆڕ خۆشە و هەندێك لایەنگری ڕاوی کەروێشك بوون. سەری شەو هەندێ لە ڕەشاییەکان یا لە سەرمای ماڵەکەیان ڕایانکردبوو یا لە بۆڵەی خێزانیان لەبەر نەکڕینی کەل و پەل و لێنەکردنی زمهەری زستان و کەوتوویی مناڵەکەیان، لە ماڵ تاراندبوونی و ڕوویان کردبووە دیوەخانی ئاغا یا گزیر دەنگی دابوون بەیانی بەفری سەربانی ئاغا بماڵن و هاتبوون بڵێن وەروەرەیان نیە یا بپاڕێنەوە کە بەیانی ئەچن بۆ شار و مناڵەکەیان ئەبەن بۆ دەرمانگا."

بە خوێندنەوەی ئەم چەند دێڕە، لە لایەك لایەنگری، کاك سوارەمان بۆ دەردەکەوێ لە چینی هەژار و لە لایەکیش لە قاودانی زوڵم و زۆری چینی دەرەبەگ کە بەڕاستی ژیانیان لە کۆمەڵگای کوردەواری کردبووە ژان و کەس نەیدەوێرا لە بەرامبەریاندا بڵێ لەل. بۆ جیاوازی ئەم دوو چینە سرنج بدەنە دیمەنی زستان و خوڵقێنەری کاك سوارە:

"پــاش ماوەیــەك دێ دامرکــابوو. دەنگــی لــوورەی گــورگ و وەڕەی ســەگ تێکــەڵ لــوورەی بــای ســاردی زســتان ببــوو کــە بــەفری لــە کۆڵانــەکان ڕائەپێــچا و ئــەیکرد بــە گــەردەلوول و چــاڵ و قــووڵی تێــك ئەکردوە، سەرما وەك گیانی مردووی سەرگەردان خشکەی ئەکرد بۆ کەلێن و قوژبنی ناو ماڵەکانی ئـاوایی، بـەڵام لـە دیوەخـانی ئاغـا کلّپـەی سـۆبە بـە قەڵاشکاری وشك، لەشی پیاوی خـاو ئـەکردەوە و مـزگێنی خـەوێکی خۆشـی پێوە بوو."

لە شوێنێکی ترا دەنووسێ:" ئەگەر جووتیـار بۆخـۆی بـچێنێ و بۆخـۆی بدروێتەوە، دەرەبەگ کوا کوشکی چەند قاتی بۆ بەرز ئەبێتەوە؟"

کـاك سـوارە، سـەنگەر بـە ڕەمـزی قـەڵای هـەرمانی گـەل دەزانـێ و هـەر جـارەی بـە شـێوەیەك دەیکاتـە نێوئـاخنی تاپۆکـانی و جوانتـرین نەسـر و پەخشانی کوردیان پێ دەڕازێنێتەوە و ئەدەبیاتی دەوڵەمەندی کوردیان پێ دەوڵەمەندتر دەکا.

هەروەها تۆرەمەی گەلەکەی لە بەرامبەر چەکی ماڵوێرانکەری دوژمندا وە خەبەر دێنێ و بە گژ جەللادەکەیدا دەباتەوە.

مەبەسـتی لـەم کـارە، لـە لایـەك ورە و هێـز وەبەرنانـە و لـە لایـەکیش دڕەندیی دوژمنی بۆ شی دەکاتەوە. لە تاپۆیەکدا بـــە نـــاوی شـــەڕگە دەنووسێ:

"ســێ ڕۆژە کــە ســووری ئیــسرافیلی شــەڕ لێــدراوە، ئــەمڕۆ ئــاگر لــە هــەموو ڕۆژێــك بەتینتــر بــوو. وەك بڵێــسەیەك کــە بەربێتــە پووش و پـەڵاش ئەیتەنییـەوە و ئەهاتـە پێـشەوە. ئـەتکوت مـاری سوجەی سوورە و گەرمای هاوین وڕووژاندوویەتی، لوورەی مەرگ بێ وچان ئـەهات،

گــەرووی تینــووی تــۆپ و ڕەشــاش خــوێنی گەشــی لاوەکــانی قــوم قــوم ئەخواردەوە، بەڵام سوکنایی نەدەهات، لەو سەنگەرەدا کە مـنی تێـدا بـووم. دوو لەشــی بێگیــان درێــژ ببــوون. یــەکیان دەســتی گرتبــوو بــە زامــی سەرسـینەیەوە و بـە دەرد و ئێـشەوە گیـانی دەرچووبوو. ئـەوی تریـان کـە تازە مووی ڕیش و سمێڵی بۆر کردبوو، بە دەم بزەیەکەوە هەناسـەی دوایـی هەڵکێشابوو."

هەموو کـەس پێـی وایـە کـە دوو لایـەنی شـەڕ، زۆر لێـك دوورن و هـیچ هاوبەشێکیان لە نێواندا نیە، بەڵام کاك سوارە، لەم تەشبیهە جوانـەدا، دژی ئەم بۆچوونە بە شێوەیەکی عالـمانە بەیان دەکا:

"مردن وەك دەوارێکی زل، سپای ئێمە و ئـەوانی داپۆشـی. مـردن تـەنیا شتێك بوو کە لە نێوانمانا جیاوازی نەبوو. هەردووك‌لامان لێی ئەترساین و هەردووك لاشمان بۆی ئەچووین، لەپڕ بیـرم کـردەوە ئەگـەر وەك لـە سـەر مردن پێکهاتووین و بڕوامان بۆتە یەك، بۆ ژیان وەها بوایەین، ئێـستە ئـەم لاوە دوژمنە کە لە سەنگەری منا کوژراوە و ئەم هەواڵەی من کە وردەیـەك لێرەوبەر گیانی دەرچوو، زیندوو بوون و ئیستە لە جیاتی شـەڕ و کوشـتار، من باسی تۆم بـۆ ئـەم لاوە ئـەکرد کـە ئـەکرا دۆسـت بـێ و دوژمـن نـەبێ و ئەویش بێگومان باسێکی هەبوو کە بۆ منی بگێڕێتەوە سەبارەت بە دایکـی چاوەڕوانی، سەبارەت بە نیگای سڵ و ڕەوەکی چاوێکی کارمامزی."

ئـا لێـرەدا بۆمـان دەردەکـەوێ کـە کـاك سـوارە، شـەڕی پـێ کردەوەیـەکی ناحەزە. هەرچەند داگیـرکەران، نەتەوەکانی بەشخوراو بـە دەسـپێکی شـەڕ دەزانن، بەڵام ئەوە دوژمنی نەتەوەکانی چەوساوەن کـە بـۆ مـانی خۆیـان و شاردنەوەی ڕاستییەکان گێرەشێوێنی دەکەن و شەڕ ساز دەکەن.

کاك سواره، بۆ ئاگاداری کۆمەڵ لە هۆکارەکانی شەڕ، لەگەڵ شەڕکەرێکی پیـرا ئەکەوێتە ئاخاوتن و بەم شێوە مەبەستەکە دەخاتـە بـەر تۆژینـەوە و دەنووسێ:

"هـەموو کـەس خـەریکی دۆزینـەوەی ئـەم پرسـیارەیە، کـە بـۆ چ شـەڕ ئەکا؟ بۆچی ئەکوژرێ؟ بەڵام هیچ کەس دەرینـاخا. شەڕکەرێکی پیـر لەبەر خۆیەوە ئەڵێ:

"شەڕ بۆ ئـازادی، مـردن بـۆ ژیـان!" لـە ئـەنجاما ئـەڵێ: "بـەڵام لـە شـەڕ ناخۆشتـر ئەمەیـە کـە تەسـلیم بـوون و سـەر شـۆڕ کردنمـان پـێ نـاخۆش نەبێ."

بەڕاسـتی ئـەم هـەمووە تەشـبیهە جوانانـە هەریەکـەی پـەڕاوێکن کـە ئەکرێ سەدان لاپەڕەیان لە سەر بنووسرێ و جـوانی و هونـەری شـاراوەیان بخرێتە بەرچاو.

کاك سوارە، بە ڕاگەیاندنی ئەم مەبەسـتە ئـەوەمان بـۆ ڕوون دەکاتـەوە، کە پێویستە شەڕکەری نێو سـەنگەریش، ئـەوە تێبگـا کـە شـەڕ یـانی چـی و لەبەر چی بەشەڕ دێ. پێشکەوتوویی هەموو گەلێك پێوەنـدی ڕاسـتەوخۆی هەیــە لەگــەڵ ئاســتی تێگەیــشتوویی جەماوەرەکــەی. ئــەوەش ئــەرکی ڕووناکبیــرانە، لێرەدایـە کـە بۆمـان دەردەکـەوێ کـە ڕوونـاکبیر ئـەرکێکی قورس و گرینگی لە سەر شانە و دەرکی بەرەی نەخوێندوار دەباتـە سـەر و کۆمەڵــگای پــێ بەختــەوەر دەکــا، ڕووناکبیــری ئــەوتۆ دەبێتــە هــۆی سەرکەوتوویی و ڕزگار بوونی گەلەکەی و ناوی بۆ هەمیشە زیندوویە.

پـێم وایـە کـاك سـوارە، لـەم بـوارەدا ڕچـەی شـکاندووە و سـەبارەت بـە ئـەرکی خـۆی کەمتەرخـەمی نـەکردوە و لـە هـەمان کاتـا خەڵـکیش بـە

سەرچاوەیەکی لە بن نەهاتووی پشتیوانی ڕووناکبیـر دەزانـێ و پێـی وایـە پێوەندی و یـەك گـرتنی ئـەم دوو توێـژە دەبێتـە هـۆی بەختـەوەری ژیـانی مرۆڤـ.

کاك سوارە، ڕووناکبیـرێکی دڵ فرەوانە و هونەرمەنـدی کـورد و غـەیرە کوردی لا بەڕێزە. لە تاپۆیەکا، باسـی ئـەم هونەرمەندانـە دەکا و دەڵـێ کـێ ئەتوانێ بڵێ "بێتهۆڤین" و "باخ" و "فردەوسی" و "عـەلی بەردەشـانی" و "بـوو عـەلی سـینا" و "ئێدیسۆن" مـردوون؟! لـە پاشـان دێتـە سـەر ژیـانی هونەرمەنـد و پەخـشانێکی جـوان و هونەرمەندانـە بـە "هونەرمەنـدان" تەرخان دەکا بە ناوی گۆران و سێحری بەیان:

"هونـەرمەند دوو ژیانی هەیە. ژیانێك لەو کاتەدا کە زینـدووە و وەك خەڵکیتر هەناسە ئەکێشێ، ئەبزوێ و لە نـاو کۆمـەڵا دێـت و دەچێت. بـە کورتی ژیانێك کە ژیانی لەشە و ژیانی لەش سنوورێکی هەیە و پـاش ئـەوە گەیشتە سنوور ئەبڕێتەوە و بەڕواڵەت مەرگی بەسـەرا دێـت. بـەڵام لێـرەدا هونەرمەنـد و هـەموو ئـەو کەسانە کـە بـە چەشـنێ کاریـان کردۆتـە سـەر کۆمـەڵ و شـوێنەواری باشـیان لـە پـاش بـەجێماوە، لـە خەڵـکی ئاسـایی و عادەتی جیا ئەبنەوە. مەرگ تەنیا دەستی تاڵانی ئەگاتە لەشیان و گیانیـان لـە دەسـدرێژی مـردن بـەرزترە. ژیـانی پـاش مردنـی لـەش ژیـانێکی هـەتا هەتاییـە و هونەرمەنـد تـا کۆمـەڵ هەیـە و تـا شـوێنەواری جـوان و بـاش ڕێزی هەیە، ئەژی."

هەڵبــەت نــاتوانم بڵــێم کــە هــەموو لایەنــە بــەهێز و پێزەکــانی تاپۆوبوومەلێڵم بـاس کـردووە، بـەڵام بـە قـەولی کـاك سـوارە، کـە لـە باسـی گۆراندا دەبێژێ:"ناتوانین بەڵێن بـدەین کـە هـەموو جوانییـەکانی شـێعری

گۆرانمـان بـاس کـردووە، مـەولانا جەلالـەددینی ڕۆمـی، شاعیـری هـەرە گەورەی فارس لێرەدا ئەگاتە فریامان و بە جوانتـرین شێوە دەسکورتییان ئەشارێتەوە. مەولانا ئەڵێ:

آب دریا گر کني در کوزه اي
چند گنجد قسمت يك روزه اي
آب دريا را گرنتوان چشيد هم به قدر تشنگي بايد چشيد

بەڵام ئەگەرچی ناتوانین هەموو ئاوی دەریا هەڵمژین، لانیکـەم بـە ئەندازەی تینوویەتی ئەبێ بخوێنەوە."

کاك سوارە، مریدی گۆرانە و ڕێز و حورمـەتێکی تایبـەتی بـۆ دادەنـێ و پێنج بەرنامەی لـە سـەر ئـەم شاعیـرە مەزنـە نووسیوە و بـە وردی باسی کـردووە و لێـرەدا تـەنیا بـە هێنانـەوەی چـەند وێنـە و نموونەیـەك لـە بۆچوونەکانی لە سەر مامۆستا گۆران ئەم باسە کۆتایی پێ دێنم.

"گـۆران جگـە لـە دەسـەڵاتی هـەرە زۆر و هەسـتی ناسـکی لـە شـێعردا خاوەنی پلـە و پایەیـەکی تایبەتـە کـە لـە شاعیـرانی تـری جیـا ئەکاتـەوە. گۆران دەسـپێکەر و دامەزرێنـەری شـێوەیەکی نوێیـە کـە پـاش خـۆی بۆتـە ڕێبـازی شاعیـران و ئـەتوانین بڵـێین قافڵەسـالاری کـاروانی شـێعری نـوێی کوردی مامۆستا "گۆران"ە بەڵام کاتێ گۆران بوو بـە ڕێبـواری ئـەو ڕێگایـە، ڕێگای شوێنی پێی کەسێکی تری بە سەرەوە دیار نەبوو."

کاك سوارە، تەنیا شاعیـر و ئەدیب نیە و لە سەر "زمان"یش خـاوەن ڕا و شارەزایە و لە بەرنامەیەکی تاپۆ و بوومەلێڵدا بـە تێـر و تەسـەلی باسی زاراوەکـانی زمـانی کـوردی دەکـا و جیـاوازی ئـەم زاراوانـە، لـە ناوچـە جۆربەجۆرەکان شی دەکاتەوە و دەنووسێ:

"کـورد، چـوار زاراوەی گـەورەی هەیـە. کرمـانجی ژووروو، کرمـانجی خواردوو، گۆرانی، کرماشانی.

١ـ کرمـانجی ژووروو، زاراوەی کوردەکـانی تورکیـە و ئەرمەنـستانی شووڕەوی و کوردەکانی سووریەیە، شیمالی کوردستانی عێراق و کوردەکانی غـەربی زریـەی بـچووکی ڕەزاییـە و کوردەکـانی قووچـان و کوردەکـانی دەماوەندیش بە کرمانجی ژووروو ئەدوێن.

٢ـ کرمانجی خواروو، زاراوی کوردەکانی جنـووبی کوردسـتانی عێـراق و کوردەکانی غەرب و شیمالی غەربی ئێرانە، هەڵبەت لە غـەرب، کرماشـان و دەورووبەری لـێ جیا ئەبێتەوە کە ئەوان خۆیان ئەکەونە سـەر زاراوەیـەکی تر بە ناوی کرماشانی و لە "شیمالی غەرب"یش دەوروپشتی ڕەزاییـەی لـێ جیا ئەبێتەوە کە ئەوانیش کوتمان بە زاراوەی کرمـانجی ژوروو، یـا شـیمالی قسە ئەکەن.

٣ـ کرماشانی، کە خەڵکی کرماشان و سەرپێڵزەهـاو و قەسـری شیـرین و ئێلات و خێلات دەوروپشتی ئەو شارانە بەم زاراوە قسە ئەکەن.

٤ـ گۆرانی، ئـەم زاراوە زۆر لـە فارسـی کـۆن نزیکـە و گـۆڕانی بـە سـەرا نەهاتووە. لەبەر ئەمە هەندێ ئـەڵێن کـە ڕەنگـە ئـەو زاراوە کـوردی نـەبێ. ئەمە هەڵەیەکی گەورەیە و گۆرانی بێ گومان کوردییـە، بـەڵام کوردییـەکی کۆن و نزیك لە کوردی مادی. تۆفیق وەهبی لە بەشکردنەکـــەی خۆیـــا نـاوێکی لـە زاراوەی گـۆرانی نـەبردووە و بـۆ مـن دەرکـەوتووە کـە چـۆن لێکۆڵـەڕ و کـورد ناسـێکی وەك وەهـبی بـەم بـێ دەربەسـتییە بـە سـەر ئـەم مەبەستەدا تێپەڕیوە؟

زاراوەی گۆرانی بە زاراوەی"هەورامی"یش ئەناسرێ، واتە زۆر کەس لەباتی زاراوەی گۆرانی ئەڵێن زاراوەی هەورامی. لە کاتێکا هەورامی لکێکە لە گۆرانی، بەڵام لەبەر ئەمە لە ئێران و عێراقا ئەو کەسانە کە بە گۆرانی ئەدوێن، زیاتریان لکی هەورامین. ئەم ناونانە باو بووە. کەمایەتی وەك: سیامە سووری و ڕۆژبەیانی و زەنگەنەش هەر لە سەر هەورامی ناو ئەبرێن، هەڵبەت ئەمە لە باری زانستی زمانناسی و تەنانەت کۆمەڵناسی کوردیشەوە هەڵەیە، بەشێکی زۆر لە "سیامەسووری" یەکان ئێستە لە ئەفغانستان ئەژین و بە گۆرانی ئەدوێن.

هەر وەك دەزانن کاك سوارە بە گەنجی واتە لە تەمەنی ٣٨ساڵیدا ماڵاوایی لە هونەر و ئەدەبیات کرد و مەرگ مەودای نەدا زیاتر لەوە گەنجی ئەدەبیات گەشە پێ بدا. بە ڕاستی خەساریکی گەورە وە ئەدەبیاتی کوردی کەوت و کەلێنێکی پڕ نەبۆوەی لە دوای خۆی بەجێ هێشت. لەم سەردەمەدا، سێ ئەدیب و شاعیر گەنجی زانکۆدیتوو واتە، سوراه، چاوە و عەلی حەسەنیانی ڕێبازێکی نوێیان گەڵاڵە کردووە و وەك سێکوچکە و بناغەدارێژی ئەم ڕێبازە ناسراون. بەداخەوە بە مەرگی کاك سوارە، ئەم شێوازە، نەگەیشتە هەوارگەی ئاوات.

خوێندەواری گەنجی شارەزای وەك سوارە، لەم سەردەمەدا زۆر کەم بوون، بەڵام سوارە، لە ماوەیەکی کورتا، بەم شێوە نووسینە و بە قەڵەمی سێحراوی خۆی لە هەموو بواریكدا لێکۆڵینەوەی ئەنجام دا و بیر و فامی هۆگرانی وێژەی کوردی بۆ مشوورخۆری لە سەر داب و نەریتی گەلەکەی تیژ کرد و بوو بە قافڵەسالار لەم ڕێگایەدا.

کـاك سـوارە، لـە سـەر شـێعری کـوردی لێکۆڵینەوەیـەکی تێروتەسـەلی هەیـــە، بـــەڵام تـــەنیا ئامـــاژە بـــە دابـــەش کردنەکـــەی دەکـــەێن کـە پـێی وایـە شـێـعـری کـــوردی لــەم چــوار فـــۆڕم و قـالـبـە پـێـك هاتووە:

١ـ شێعری وتاری یا بەبت ٢ـ شێعری هیجایی ٣ـ شـێعری عـەرووزی ٤ـ شێعری نوێ.

سـوارە تاپۆیـەکی تایبـەت داوە بـە بـەیت و لـە سـەر ئـەم گەنجینـە سـەربەمۆرە دەنووسـێ: "شـێعری وتـاری" یـا "بـەیت" بـە لای منـەوە گەنجێکی هێژا و سامانێکی گەورەی زەوق و چێشکەی هۆزەکەمانە. هەر لە بەر ئەمەیـە کـە "باسـیل نیکـتین" و "خاچـاتوور ئـەبوویان" شاعیـری ئەرمەنی ئەڵێن:"فۆلکلۆری کوردی ئەوەندە پـڕ و بـەرز و خێرومەنـدە کـە هۆزەکانی تری هاوسێی کوردیش کەڵکیان لێوەرگرتووە و کەوتوونەتە ژێـر تەئسیـرەوە."

ئەم کوردناسانە ڕاست ئەکەن، بۆ نموونە بەیتی "خەج و سیامەند" کـە "هۆهـانس شیـراز" شاعیـری ئەرمـەنی کردوویـە بـە شـێعر، تەنانـەت ئەوەنـدە ناوەڕۆکی بەیتەکەی بە خۆماڵی زانیوە کە سیامەندی کـردووە بـە ئەرمەنی و بەم چەشنە بەهرەیەکی لە فۆلکلۆری کوردی کردووە بە نسیبی هۆزی ئەرمەنی.

بـــەیت شـــاکارێکی گـــەورەی کوردییـــە و زۆرتـــر باســـی ڕووداوە مێژوویـیـەکانی کــورد ئــەکا و تــاکوو ئێــستا پشتاوپــشت هــاتووە و سینەی پڕ لە گەنجی بەیتبێـژەکان، ئـەم گەنجـە سـەر بـە مۆرەیـان لـە

فـەوتان پاراسـتووە و گرینگـی ئـەم بەیتانـە زیـاتر لـە کـاتی لێکۆڵینـەوەدا دەردەکەوێ.

کاك سوارە، یەکێکە لەو ڕووناکبیـرانەی کە سەبارەت بە گرینگی بـەیت بـە تێـر و تەسـەلی دواوە و شـی کردوونـەوە، تەنانـەت بیــروڕای زانایـانی لاوەکیشی بە شاهید هێناوەتەوە:

وێژەناسێکی گەورەی شووڕەوی، بەیت لە بەرزییا ئەخاتە پاڵ شانامەی فیـردەوسی و بە یەکێك لە سێ شوێنەواری گەورەی خۆرهەلاتی ناو ئەبا.

دەتـوانم بڵـێم کـە تاپۆبوومـەلێڵ دەکـرێ وەك سەرچـاوەیەکی ئـەدەبی کەڵکی لێوەربگیـرێ، چونکە زۆربەی باسە ئەدەبییەکانی لە خـۆی گرتـووە و لێکۆڵینەوەی لە سەر ئەنجام داون.

کاك سوارە، لە چەند تاپۆیەکدا باسـی وەزنـی "عـەرووزی" و "وەزنـی بەیتی" دەخاتە بەر باس و لێکۆڵینەوە، تاقمێك لە گوێکرانی بەرنامەکەی، پێیـان وایـە سـوارە دژی شـێوەی عەرووزییـە و ئـەم شاعیـرە بەناوبانگانـە وەك: نـالی، خـانی، بێکـەس، پیــرەمێرد، وەفـایی، بـە نموونـە دێننــەوە: کە"بۆچ ئێمـە لامـان وایـە شـێعری کـوردی ئـەبێ بگەڕێتـەوە سـەر شـێعری بەیتی کە شێوەیەکی سەرەتاییـیـە و ناتوانـێ واتـەی قـووڵی شاعیــرانە لـە خۆیا جێ بکاتەوە؟".

کاك سوارە، لە وڵامدا بەم شێوە بۆچوونی خۆی دەردەبڕێ و دەنووسێ:

"عەرزتان ئەکەین کە ئێمە بە هیچ بارێ دژی شێوەی عـەرووزی نـین، تەنیا ئەوە نەبێ کە تایبەتییەکانی ئـەو شـێوە و چەشـنی پەیـدا بـوونی لـە وێژەی کوردییا ئەکەین و ئـەڵێین کـە شـێوەی عـەرووزی لەپێـشا نـەبووە و کاتێ هاتە ناو وێژەی کوردییەوە کـە زیـاتر لـە هـەزار سـاڵ بـوو لـە وێـژەی

هاوسێکانی کوردا جێگیر ببوو. لە ڕاستییا داخوازو نیازی کۆمەڵ نەبوو کە ئەو وێژەیەی کرد بە باو. بەڵکوو پێتەویستی کەمایەتییەکی ئەشراف و ئاریستۆکرات وەك دەرەبەگی زل و چینەکانی تری حەساوە و تێروتەسەل بوو کە نیازی بە وێژەیەکی دوور لە تێگەیشتنی چەوساوەکان بوو بۆ خەڵەتاندنیان و گێژ کردنیان. ئەمە ئیتر وەك ڕۆژ ڕووناکە کە "بەیت" ی خەڵك بوو و خەڵك لێی تێئەگەیشت، بە گوێ لێ بوونی ئەگریا یا پێئەکەنی، یا هان ئەدرا و ئەبزووت؛ لە کاتێکا کە بە شێعری مینیاتۆری و پڕ پێچ و ڕازاوەی عەرووزی کە باسی واتەیەکی بەرزتر لە وزەی دەسکورتی فامی ئەوانی ئەکرد هەر تەقەی سەریان ئەهات و زاریان تاك ئەبوو وەك وێردێکی جادووکارانە ببیستن. شاعیری عەرووزی ئەیگوت:

بۆ لە سەر چەشمەیی چەشم نەچکێ قەترەیی خوێن

وشەکان هەموو فارسین، جگە لە "بۆ" و "لە" کە دوو "قەید"ی بچووکن.

کاك سوارە، لە درێژەی باسەکەیدا دەنووسێ:

"شاعیران ناچار بوون سەر و گوێی وشە بشکێنن و لە قالبی داڕژاروی عەرووزا جێگای بکەنەوە. لەبەر ئەمەیە کە ئەڵێن "د ر تنگنا ي قافیه خورشید خر شود" ئەگونجێ ئەمەش کە ئەڵێن "یجوز للشا عرما لایجوز لغره" هەر لە بەر ناچار بوونی شاعیر بێ لە پەیڕەوی کردنی عەرووز، کە وەها بوو کورد بۆچ وێژەی خۆی بخاتە چوارچێوەیەکی داتاشراوی دەستی گەلێکی ترەوە، کە زۆر تەسك و تەنگ و بڕستبڕە. ئایا کەس هەیە کە قەدی وەك موو و بەژنی وەك چنار و چاوی وەك ئەستێرە و برژانگی وەك شیر و بڕۆی وەك کەوان و زولفی

وەك زرێــی پــێ جــوان بــێ؟ ئــاخۆ ئەگــەر ئافرەتێــك بــەم شــكڵ و سەروسیمایەوە بێتە خەونی كەسێك لێی ناترسێ؟

"حاجی قادر" لە غەزەلێكا ئەڵێ:

پێم خۆشە غەزەل فەرشی قودوومی عوقەلابێ

نەك بێتوو لەبەر كەن جوهەلا لەفز و مەعانی

كاك سوارە دەڵێ:

"لەگــەڵ ئەوەشــا كــە "حــاجی" بەلامــەوە بــەڕێزە، ناچــارم بپرســم "جوهەلا كێن؟ ئەو كەسانەی كە دەرەبەگ ڕێگای خوێندنی لێ بەستوون؟ ئەو كەسانەی كە تێناگەن لەم هەموو پێچ و قەمچە كە شاعیـران ئەیدەن بــە شــێعرەكانیان... ئــاخۆ ئەمانــە جوهــەلان؟! ئایــا دانــەری بــەیتی "سەیدەوان" كە شان لە شانی "ئۆتێللۆ" و "هامێلت" ئەدا جاهیلە؟".

كاك سوارە، لە سەر غەزەلێكی حاجی قادر كە باسی دەهان و میان دەكا دەنووسێ: "دەهــان" و "میــان" كــوردی نــین و ئافرەتێــك كــە "دەهــان" و "میــان"ی دیــار نــەبێ، یــەك لەبــەر بــچووكی و یــەك لەبــەر بــاریكی، جوانییەكەی لە كوێ دایە؟ بە لای منەوە ئەمە نەخۆشییە... "ئاهۆ" یەكە وێژەی كوردی گرتوویە و ئەبێ تێبكۆشین لەوە ڕزگاری كەین. گۆران ئەڵێ: ئەی قژ زەرد، ئەی بەژن و باڵا كەڵەگەت.

زۆر ساكار و زۆر جوان و نزیك لە لێكدانەوەی زۆربە و قسەی ڕۆژانـەی خەڵك.

كاك سوارە زیاتر لە سەر باسی عـەرووز دەڕوا و لـە نووسـراوەیەكی تـرا دەڵێ: "بێگومان بیستووتانە كە ئەڵێن فلانە شاعیـر یا فیسارە هونەرمەنـد خاوەنی مەكتەبێكی تایبەتە و ڕێگا و شـوێنێكی تایبـەتی خـۆی لـە هونـەرا

دۆزیوەتەوە. دۆزینەوەی ڕێگا و شوێنی تایبەت یانی چی؟ مەگەر هونەر بۆ نواندنی جوانی و دەرخستنی دزێوی نیە؟ هەموو هونەرمەندێك ئەبێ کاری ئەمە بێ و هەرکەس ئەمە کاری بوو، هونەرمەندە و لەگەڵ هونەرمەندی ترا نیە. بەڵێ وەهایە، هونەرمەند پردێك هەڵئەبەستێ لە نێوان کۆمەڵ و ڕاستەقینەدا و ئەیەوێ ئەم دووانە بە یەکەوە پەیوەند بداو بە یەکیان بگەیەنێ. واتە کاری ئەمەیە کە کۆمەڵ تێبگەیەنێ کە ڕاستەقینەی دەور و پشتی چیە؟ ژیان بە چ بارێکا کەوتووە؟ بەڵام ئاخۆ هەموو ئەندازیارێك وەك یەك پرد دروست ئەکەن؟ کە وەها بوو ئەبوایە پردەکانی تەواوی جیهان یەك چەشن بوایەن. کەچی ئێمە ئەبینین کە پردێك لە ئاسن و بتۆنە و ئەویتر لە قوڕ و قسڵە، سێهەمیان لە دار و پەردووە، یەکێك ڕاستە، یەك کەوانییە، یەك زۆر لە ڕووبارە کە بەرزترە و یەکێك نەوییە. هەرکام لەمانە بۆ ئامانجێك لەبەر چاو گیراون. جێگای وا هەیە هاتوچۆی زۆر بە سەرا نیە، باری قورسی بەسەرا ناڕوا. ئەگەر لە دار و پەردووش بێ، قەیدی نیە. یەکێك لە ناو شارە و جگە لەمەی کە پردە، مەکۆی خەڵکە و جێگای گەشتی ئێوارانە، ئەبێ جوان بێ، با دراوێکی زۆریش بۆ ڕازاندنەوەی بدرێ. یەکێك کە وا نیە، چونکە ئەندازیارە کە بە گوێرەی لێکدانەوەی ڕەقی و نەرمی خاکەکە، وای باش زانیوە کە کەوانی دروست بکا و زۆری بۆ نەیەت. شاعیریش وەهایە. هەر کام چەشنێ ئەدوێ. گاهێ بە حەماسە، کاتێ بە وشەی نەرمی دڵدارانە، دەمێ بە ڕازاندنەوەی تەبیعەت و ژیان، تەنانەت گاهێ بە توانج و تەوس!! هەموو ئەم کارانەش بۆیە ئەکا خەڵك تێبگەیەنێ. لە ڕاستییا شێوەی هونەری هونەرمەند بۆ کورت کردنەوەی نێوان خەڵك و ڕاستەقینەیە.

ئەڵێن حافز خاوەنی شێوەیەکی تایبەتە، هەروەها سەعدی، شکسپێر، هومێر، فیردەوسی، گۆران، لئیۆناردۆ دواوێنچی، موتزارت، پیکاسۆ و زۆر هونەرمەندی تر. ئەوانە کە پاڵیان داوە بە لووتکەی بەرزی ناو و نیشانەوە لە هونەرا لاسایی کەرەوەی خەڵکی تر نەبوون. لە تەواوی شێعری شاعیرانی کوردییا بگەڕێی، زۆرتر لە چەند شاعیرت دەس ناکەوێ کە لاسایی کەسیان نەکردبێتەوە و خەڵك کەوتبێتە شوێن شێوەی ئەوان. ئێمە لە شێعری کوردییا چەند شێوەی دیار و تایبەتیمان هەیە. شێوەی بەیتی، شێوەی هیجایی، شێوەی عەرووزی، شێوەی نوێ. لەو ناوەدا تەنیا شێوەی عەرووزییە کە پاش پاکران و ئامادە بوون بە هۆی گەلانی ترەوە گەیشتۆتە دەستی ئێمەو ئەگەر ماڵی خەڵك‌خۆر نەبین، ناتوانین بە خۆماڵی بدەینە قەڵەم. کە وەها بێ هەر لە پایەوە بە لای منەوە شاعیری عەرووزی شاعیر نیە، چونکە جگە لەوە کە کەوتۆتە شوێن شێوەی شاعیرێکی تر، شاعیرەکەی پێشووش کورد نەبووە. کورد نەبووە یانی چی؟ یانی لە باری ژیان و خەم و خۆشی و مێژوو و خوو و ڕەوشت و خواست و ویستی کورد نەشارەزا بووە. بەم چەشنە شاعیری عەرووزی هەرگیز نەیتوانیوە پردێك هەڵبەستێ لە نێوان کۆمەڵ و ڕاستەقینەدا. چونکە ڕاستەقینەی وڵاتی سەرسەوزی کورد و ئابووری تایبەتی ئەم وڵاتە ئەوە نیە کە شاعیری عەرووزی باسی ئەکا، من ئەڵێم بە هیچ بارێك بە شێوەی عەرووزی ناکرێ باسی ڕاستەقینەی ژیانی کوردەواری بکرێ، ئەبینین کە شاعیری وەك پیرەمێرد و نالی ئەم کارەیان کردووە و باشیش سەرکەوتوون، بەڵام شێوەی نوێ باشتری ئەکا، هەراوترە، دەست و پێی شاعیر بە کۆت و زەنجیری "مفاعلاتن و مفتعلن" نابەستێ.

هــەر وەك لــە پێــشا ڕامگەیانــد، کــاك ســوارە، تاپۆوبوومــەلێڵی لــە سەروبەندێك دا نووسیوە کە کەم کەس دەیوێرا لەم بوارە بدا، لە بەر ئەوەی ئەم بەرنامەیە لە ئێران بڵاو دەبۆوە، هەلومەرجی ئەو کاتە دەرفەتی ئەوەی پێ نەداوە کە بە تەسەلی باسی شاعیرانی مەزنی کوردی ئێران، وەك مامۆستا هێمن و هەژار بکا و بە گەلیان بناسێنێ.

سوارە لە درێژەی باسەکەیدا ئاوا بە وردی دەدوێ:

" ئەگەر دۆزینەوەی ڕێگای تایبەت نیشانەی گەورەیی و سەربەخۆیی شاعیر بێ، بۆ گەلیش وەهایە. واتە ئەگەر نەتەوەیەکیش ڕێگا و شوێنی وێژەیی تایبەتی خۆی هەبوو و دەستی بۆ هاوسێکانی درێژ نەکرد تا وێژە و هونەریان لێ بخوازێتەوە، ئەم گەلە لە وێژەدا سەربەخۆ و مەزنە.

قسەی دواییم ئەمەیە کە دڵم ئەسووتێ لە سەر کانیاوێکی خورۆشان کە لە ژێر نووری بەفری کۆن دێتە خوارەوە دانیشم و بەردەمم دەشتێکی خەملێوی بە شەستپەڕ و شەوبۆ و شلێرە بێ و داوێنی چیای ئەو بەرم وەك نۆ بووك تارای سووری داری ئەرخەوانی بە سەردادابێ و من لەم حاڵەدا ناچار بم بیر لە دەشتێکی قاقڕی ڕەملێن بکەمەوە کە "قەیس"ە شتێی تێدا وێل بوو. ئەوە من و ئێوەش نازانم!"

تاپۆوبوومەلێڵ، لە ماوەیەکی کورتدا لە نێو ڕووناکبیرانا لایەنگری پەیدا کرد و بوو بە مەیدانێ ڕەخنە و ئاڵوگۆڕی بیر و ڕا دەربڕین. گوێگرێك ئەم پرسیارە ئاراستەی نووسەری بەرنامەی تاپۆ ئەکا و ئەنووسێ:

"جیهان و کەون لە گۆڕاندایە بەتایبەت بە پێی گۆڕانی جیهان خواست و ویستی ئادەمیزادیش ئەگۆڕێ و کاروباری کۆمەڵایەتی و ئەوەی وا پێی

ئـەکوترێ زانیـاری کۆمـەڵ و کۆمەڵناسـی لەگـەڵ چـەرخ و خـولی جیهانـا ئەگۆڕێ. واتە ئەو شتە کە ئەمڕۆ باوە و کۆمەڵ نیازی پێـی هەیـە، بـەیانی کـۆن ئـەبێ و لـە ڕیـزی نیـاز و پێداویـستەکانی گـەل و کۆمـەڵ ئەخرێتـە کەنارەوە و شتێکی تـازە جێگـای ئەگرێتـەوە. ئـەم گۆڕانـە وەنـەبێ هـەر لـە هونەرا بێتە پێش، بەڵکوو لـە هـەموو بـارولانێکی ژیـانی ئینسانیـشا خـۆی ئەنوێنی. دوێنـێ کابرای فیلسووف و فیزیکزان کاتـێ هەسـتی کـرد کـە لـە گـەرماوەدا سـەنگایی هەمووشـت کـەم ئەبێتـەوە، بـە لەشـی ڕووت لـە گەرماوەکە هاتەدەر و سەرخۆشانە نەڕانی:"دۆزیمـەوە... دۆزیمـەوە!" پـاش ئەو زانایەکی تر لە ژێر دارە سێوێکا دانیشتبوو، سێوێکی گەیشتوو لـە لقـی دارەکـە بـۆوە و کەوتـە سـەر کۆشـی. بیـری کـردەوە لـە لکـی دارەکـەوە تـا سەرزەوی فەزایەکی بەتاڵە و لە دارەکە بەرەو سەرووتریش بەتاڵە و جگـە لە هەوا هیچی تـری تێدانیـە. کـە وەهایـە بـۆچ ئـەو سـێوە بـۆ فـەزای ژوور ناچێ و ئەکەوێتە سەر زەوی؟ بە بیـر کردنـەوە بـۆی دەرکـەوت کـە ئـەبێ کێشەوێك لەم زوییەدا هەبێ وا هەر شتێك لە بەرزاییەکەوە بـەری دەیـەوە ئەکەوێتـە سـەر زەوی و لـەو ڕۆژەوە کـە "نیۆتـۆن" ئـەم ڕازەی دۆزییـەوە یاسای کێـشەری گـشتی واتـە قـانوونی جازیبـەی عموومی پەیـدا بـوو. ئـەو ڕۆژانە بۆ ئادەمیزاد زۆر بـە بایـەخ بـوون و پێداویـستی ئـادەمیزاد بـوو کـە سەر لەم ڕازە دەربێنێ. بـەڵام ئـەمڕۆ هـەموو منـاڵێکی پـۆلی ناوەنـدی ئـەم کەشفە زانستییە گرینگانە ئەزانێ، کە وەهایە هەموو شت لە گۆڕاندایــە و هەموو شت پاش ماوەیەك کۆن ئەبێ و جێگای خۆی ئەدا بە شـتێکی نـوێ. ئەی لەبەر چی باسی کۆن و نوێ لە شێعردا نابڕێتـەوە؟ بـۆچ بـەم شـێوەیە کە شێوەی باوی ڕۆژگاری ئێمەیە ئەڵێن شێوەی نوێ؟ جا چ نەقاشـی بـێ،

چ پەیکەرەسازی، چ وێژە؟ ئاخۆ باشتر نیە ئەم شەڕی کۆن و نوێیە ببڕێتەوە، وەك لە زانستگا بڕاوەتەوە؟

کاك سوارە، وڵامی ئەم گوێگرە لە تاپۆیەکدا بەم چەشنە دەداتەوە:

" لە زانستا تاقیکاری هەوێنی بنەڕەتییە و هەموو شت لە سەر ئەو بناغە دائەمەزرێ. واتە زانا ناچارە ئەسڵە زانستییە کۆنەکانی قوبووڵ بێ و بە پێی ئەوان بجووڵێتەوە. یەکەم کەسێ کە بەرد و ئەستی دۆزییەوە، بناغەی دانا بۆ دۆزینەوەی ئاگر و ئاگر بوو بە بناغەیەك بۆ زۆر شتی زانستی کە ئەمڕۆ هەیە. بەڵام بناغەی هونەر لە سەر عاتیفە دائەمەزرێ و ئەشزانین کە عاتیفەی هەموو کەس چەشنێك نیە."

کاك سوارە، ئەڵێ:"لە کاتێکا هونەر ئەگۆڕێ و لە پایەشەوە ئەگۆڕێ. دوێنێ هونەری شێعر و وێژەوانی بۆ پێهەڵکوتنی ئەمیر و پایەبەرزان و بەدەسەڵاتان بوو تا شاعیر بەخشش و سیلەیەك کە بە گوێنی شێعرە کە وەری ئەگرێ خۆی بە خێوکات، بەڵام ئەمڕۆ بۆتە چەکێك کە ئەکرێ سێدارەیەکی بۆ خنکاندنی دوژمن لێ ساز بکەی. ئیتر شێعری پێهەڵکوتن باوی نەماوە. لەبەر ئەمە ئەڵێین شێعری کۆن و شێعری نوێ، بەڵام بە لای منەوە ئەگەر شاعیرێك بتوانێ لە قالبی عەرووزیشا واتە و مەفهوومێکی ئەمڕۆیی دەربڕێ، شێعرەکەی نوێیە و کۆنی قالب نابێتە کۆنی شێعرەکەی.

کاك سوارە، شارەزای زۆربەی زانستەکانە و یەکێك لەم زانستانە، شانۆگەرییە. هەرچەند ئەم مەسەلە لەو سەردەمەدا کەمتر باسی لێکراوە، بەڵام سوارە بە لێکدانەوەیەکی وردبینانە بایەخی شانۆگەری و پێتەویستی

ئەم هونـەرەمان بـۆ شـی دەکاتـەوە و لەگـەڵ زانـستی ئـەمڕۆ لەبـەر یـەکیان ڕادەنێ.

پێشینەی تئاتر و شانۆگەریمان کـە چۆن و لـە کەیـەوە لـە نێـو کۆمـەڵا پەیـدا بـووە و بـە کـوێ گەیـشتووە و لـە نێـو کۆمـەڵی کـوردا ئـەم هونـەرە ئەمڕۆ لە چ پلەیەکدایە، بـۆ شـی دەکاتـەوە: "شـانۆگەری لەگـەڵ نووسـینی نومایـشنامە جیاوازییـان لـە بـاری زەمانـەوە هەیـە، واتـە پـێش ئـەوە کـە نووسین و خەت هەبێ، شانۆگەری و نیشاندانی مەبەستێکی کۆمەڵایەتی یا ئـایینی بـە چەشـنێکی نزیـك لـە تئـاتری ئـەمڕۆ هەبووە و ئـەم نیـشاندانە دەگەڕێتــەوە بــۆ هــۆی هونــەری جادووکارانــە کــە کوتمــان دایکــی هــەموو هونــەرێکی ئــەمڕۆ بــووە و هــەر بەشــێکی هونــەر کــە بیگــری لــە ئاکــامی پــەرەگرتنی ئــەو شــێوە جادووکارانــەی هونــەری پێــشوودا پەیــدا بــووە. تەنانەت پەیکەرە دروست کردن و ئارشیتێکتی و تئاتری ئەمڕۆ."

کاك سوارە، پێی وایە ئادەمیزادی بەروو، کە شکڵی دڕەنـدە یـا مـاری لـە قوڕ و بە وێنەیەکی سەرەتایی دروست کردووە، ئەمـە پەیکـەرە سـاز کـردن بووە. بۆ تئاتر و شانۆگەریش بەم پرسیارە دەست پێدەکا:

"ئەپرسـین تئـاتر چیـە؟ ئـاخۆ تـەنیا بـۆ تەفـەننون و سـەرگەرم کـردن پەیدا بووە و بەهرەیەکی کۆمەڵایەتی نیە و بـە نـاوی پێتەویـستێکی ژیـان خۆی نەنواندووە؟ وەڵام ئەمەیـە تئـاتر یـانی نواندنـەوەی ئـەو ڕاستەقینە کۆمەڵایەتییانە کە ئامبازی ژیانی مـرۆڤن و بـە چەشـنێکی هونەرمەندانـە واتە بە هێزی عاتیفە و بـە هـۆی جووڵـە و قسە و حاڵەتـەوە و بـە کەڵـك وەرگـرتن لـە وێنەسـازی بـۆ تەبیعـەتێ کـە داسـتانی ڕووداوە تئاترییەکـەی تێدا هەڵکەوتووە.

تئاتر بۆ ئادەمیزادی بەروو، شتێکی خەریککەری تەفەننونی نەبووە، بەڵکوو بەشێکی پێتەویستی ژیانی ئەو بووە، کە وەهابوو بەهرەی کۆمەڵایەتی هەبووە. ئادەمیزاد ئەگەر ویستبێتێ خۆی ساز بکا لەگەڵ دوژمنێکا شەڕ بکا لە پێشا بۆ ئەو کارە تەمرینی کردووە.

تاقمێ لە خێڵەکە بوون بە دوژمن و تاقمێکی تر ویستوویانە ئەو دوژمنانە کە بەڕواڵەت کراون بە دوژمن، بشکێنێ و لە ناویان بەرێ. ئەمە خۆی بۆتە مایەیەك بۆ شانۆگەری بێ ئەوە پییەسێك "نۆمایشنامە" لە کارا بێ.

لە سەرەتای سەدەی شەشەمی پێش لە دایك بوونی عیسادا، نومایشنامەی نووسراو لە ناو یۆنانیینەکانا پەیدا بووە... سروودی ئاگر "نیایشی ئەهورامەزدا" لە ئێرانی کۆنا، سروودی ڕێز گرتنی خوای شەراب دیونیسووس لە جەژنە ئایینییەکانا، سروودی قوربانی کردنی ئاسك، ئەمانە هەموو لەو سرووده تراژدیکە ئایینییانەن... "ئی بیس" گەورەترین تراژیدیی‌نووسی ئایینی ناوەراستی سەدەی شەشەمی بەر لە میلاد کە ئاڵوگۆڕێکی لەو چەشنە نومایشنامە ئایینییانەدا پێکهێنا و دیالۆگی هێنا ناو سروودەکانەوە."

کاك سوارە، لە پاشان دەڵێ:

" ئاخۆ ئەم چەشنە شانۆگەرییە زۆر لە بەیتە کوردییەکان ناچێ کە هەندێکیان بە قسە و پەخشان بوو و بڕێکیان بە شێعر و هەڵبەست؟ بەیتخوان لە کاتی خوێندنەوەی پەخشانەکەدا هەوڵی ئەدا بیری گوێگر ئامادە بکا بۆ پەردەیەکی تر لە بەیتە نومایشنامەکە و ئەمجارە دەستی ئەکرد بە خوێندنەوەی بەشە هەڵبەستەکە."

کاك سواره، ئەم نموونەی لەبەر بایخدار بوونی بەیتە کوردییەکان هێناوە و پێی وایە شان لە شانی نومایشنامەکانی سەرەتای سەدەی شەشەمی پێش لە دایك بوونی عیسا دەدەن و لە ئاخریدا دەنووسێ:

" بەداخەوە لە ناو کوردا تا ئەم دواییانە نومایشنامە نەنووسراوە، بەڵام شانۆگەری هەبووە، زۆرتری یارییەکانی کوردستان کە بەگەل ئەکرێن، چەشنە نومایشنامەیەکن. یەکێك لەوانە "میرمیرێن"ە کە نومایشنامەیەکی کومێدییە و بۆ ڕەخنەگرتن و قەشمەری کردن بە زۆردار ساز ئەکرێ. هۆی ئەمە کە بۆچ لە ناو کوردا نومایشنامە نەنووسراوە ئاشکرایە و لێدوانی ناوێ."

کاك سوارە، تاپۆ و بوومەلێڵی کردۆتە هەمبانە بۆرینە و هەموو بابەتێکی تێدا جێ کردۆتەوە، وەك ئەدەبیات، شێعر و شاعیری، هونەرمەندایەتی، تەنز، زاراوەکانی زمانی کوردی، مەسەلەی چینایەتی، ژیانی نێو کۆمەڵی کوردەواری، سیاسەت، ئەوین و جوانییەکانی، بەیت، شانۆ و نومایشنامە و ... لە تاپۆیەکدا بە ناوی "ڕاسپێری هونەر" بە تێر و تەسەلی لە سەر ئەو باسە دەنووسێ:

" زۆر کەس لە خۆی ئەپرسێ کە ئایا هونەر وێنەی زانست ، پێتەویستی ژیانی ئادەمیزداە، یام نە، ئایا هونەر لە کۆمەڵا چ نەخشتێکی بە دەستە و ڕاسپێری چیە؟ ئاخۆ هونەر بۆ ئامادەمیزاد لەو شتانەیە کە ئەگەر نەبێ زیان ئەگەیەنێ بەمرۆڤایەتی؟

لە زۆر کەسمان بیستووە کە بۆ نموونە "هونەری شاعیری" بێ بایەخ ئەدەنە قەڵەم و تەنانەت تاقمێکیش هەن کە شێعر و شاعیری بە ڕاگر و گنخێنەر و خنکێنەری کۆمەڵ ئەزانن، ئەوانە بێ ئەوە بیر

بکەنــەوە کــە هونــەر و زانــست دوو لفەدوانــەی کۆشــشی مێــشك و ئــاوەزی ئــادەمیزادن، لانــی لایــەنگری زانــست ئــەگرن و ئــەڵێن زۆر خــوو بــە هونــەر گرتن و زۆر پەرژانە سەر هونەر ڕێگای بەرەو پێش چوونی زانست ئەگرێ، لــە کاتێکــا ئەگــەر مێــژووی خــەباتی ئــادەمیزاد لــە هــەوەڵی پەیــدا بــوونی کۆمــەڵی "کــلان"یــەوە تــا ئــەمرۆ بــزانن هــەرگیز بروایــان وەهــا نابــێ کــە هەیە."

کاك سوارە، لە درێژەی ئەم باسەدا چەند نموونەیەك دەخاتە بــە چــاوی خوێنەر:

"ئــادەمیزاد جیــاوازی هــەرە گــەورەی لەگــەڵ گیانــداری تــرا ئەوەیــە کــە بەدیهێنەری هونەرە، هونەر هەمیشە لە درێژایی مێژووی ژیانی ئــادەمیزاد چرایەك بــووە بــۆ ڕۆشــن کردنــەوەی بــەر پێــی زانــست، هونــەر پردێکــە لــە واقعیتــەوە هەڵبەســتراوە بــۆ حەقیقــەت. تەنانــەت ئــایین و ئوســتوورەی "مـــا و ر ا الـطـبـیـعـــە" بەرهــەمی پەنجــەی یــەزدانی و خوڵقێنــەری هونەرن."

کاك سوارە، ئەفسانەکانی باوی ناو کۆمــەڵی کــوردەواریش بــە بەرهــەم و داهــاتێکی زەوقــی ئــادەمیزاد دەزانــێ کــە لــە ڕاســتەقینە بــێ بــەهرە نیــە. "قالیچەی باڵدار"، "چــەکمەی خــۆش ئــاژۆ"، "دراکۆڤــان" (dracovlan)، "کلاوی سەخری جن"، "هــەڵفڕین و تــەنوورەی دێــو"، "چــەرخ و فەلــەکی پیــرەژن"، هــەموو نوێنــەری هەڵپــەی بێوچــانی هونــەرن بــۆ دۆزینــەوەی ڕێگای زاڵ بوون بە سەر فەزا و ئاسمانا و دەرچوون لــە کێــشەر و پێوەنــدی خاك، بەتایبەت "چەرخ و فەلەکی پیــرەژن" تەواو باری سەنعات و زانــستی

تێیا بەهێزە، ئێستە وا باشە هەر کام لە سێ وشەی "چەرخ" و "فەلك" و "پیرەژن" ورد بینەوە، تا دەرکەوێ کە ئیستعارە و ئیماژ و سەمبول سازی چ کارێکی کردووە.

چەرخ لە مێژە بە نیشانەی بزووتن و حەرەکە ئیستعارەیەکە بۆ زانستی مکانیکی و فیزیکی چەرخی چالاو کە بە کوردی پێی ئەڵێن کۆل و بیر، هەڵبەت کۆل بە تەنیا بە کەرەسەی بووزوو تەنینیش ئەڵێن، چەرخی چالاو ڕەنگە یەکەم دەزگایەکی سنعاتی بووبێ کە بە شەر کردوویە بە خزمەتکاری خۆی، تەنانەت ئێستەش لە هونەری نەقاشییا لە سەبکی "ئەمپرسیۆنیسم"ەوە تا شێوە نوێیەکان "چەرخ" بە ئێستعارە و سەمبۆل دانراوە بۆ سەنعەت، کە وا بوو "چەرخ" واتە و مەفهوومێکی ئێستعارەییە بۆ زانستی میکانیکی، "فەلەك" واتە ئاسمان ئەو فەزا بەرینەیە کە ئادەمیزادی سەرزەوی ئەلکێنێ بە ئەستێرە گەشەکانەوە و بیری هەستیارانەی بەشەر هان ئەدا بۆ پشکنین و سەردەرهێنان و زانستی کورتە و وزەی فڕینی بیر و خەیاڵی زۆر و بەربڵاوە، بیر ئەکاتەوە کە چەند سەیر ئەبوو بیتوانیایە بە چەرخێك واتە کەرەسەیەکی میکانیکی بە سەر ئەم ڕێبازە بێ گرێ و گۆڵەی فەلەکەدا باڵ بگرێتەوە. شاعیرێکی ئێرانی ئەڵێ:

"شنیدستم کە هر کوکب جهانی است
جدا گانە زمین و آسمانی است"

کاك سوارە، لە درێژەی باسەکەیدا دەنووسێ:

"بـەڵام بـزانین "پیــرەژن" لـەم کارەســاتەدا نەخــشی چـیە؟ پیــرەژن ڕەمــزی ئــادەمیزادێکی پــڕ تاقیکـاری و ســارد و گــەرم چێــشتووە و ئــەم ئادەمیزادە ئەشێ کە ڕێبواری سەفەرێکی پڕ مەترسی بێ.

هۆیەکی تریش کە پیرەژن بۆ ئەم گەشتی فەزایە لەبەر چاو گیــراوە کـە پیــرەژن لـە ئـابووری کۆمــەڵا پێکهێنــەری بەرهــەم و داهاتێـك نیـە و ئەگەریش لە ناو بچێ و بێ سەر و شوێن بڕوا زیانێـك لـە کۆمـەڵ ناکـەوێ، هەر ئەو ئاواتەیە کە لە پێشا هونەر نوێنەری بوو ئێستە لەم چەرخەدا کە ئێمە تیا ئەژین لە چەشـنی ئـاواتێکی ئەفسانەیی دەرچـوو و بۆتـە کـارێکی زانستی. فەزا بە هەموو ڕەمز و ڕازێکییـەوە کەوتۆتـە بـەر تیـشکی زانـست، بـەڵێ هــەر وەك لــە هەوەڵــەوە کوتمـان زانــست و هونــەر دوولفەدووانــەی تێکۆشانی گیـان و ئـاوەزی ئـادەمیزادن و نـەوەك هونـەر هـەر تـەنیا ڕێگـای بەرەو پێش چوونی زانست ناگرێ، بەڵکوو ئەو ڕێگایە کە بەتەمومـژو تـۆز و خۆڵ داپۆشراوە ڕوون ئەکاتەوە."

لـە وڵاتـی ئێمـە بەتایبـەت لـەنێو کۆمــەڵی کوردەوارییـا، مـاڵ وێرانـی، دەربەدەری، هەتیوباری، داب ونەریتی ناحەز و کۆن، دەنگۆی جـەماوەر لـە سەر ڕووداوی بچووك لەنێو ئاوایی، زۆربەی شوێنەکانی بە یـەك گەیـشتنی خەڵــك دەگرێتــەوە. خـودا نـەکا یـەکێك شـتێکی لـێ بقـەومێ، وەك قیلـی کەوای سپی پێوەی دەنووسێ و هێندەیتر بـارگرانی دەخاتـە ئەسـتۆی. زۆر ڕووداو هــەن کــە بەڕواڵــەت ئاســایین، بــەڵام هونەرمەنــدی شــارەزای نێــو کۆمەڵ، لەم ڕووداوە سادانەش کەلك وەردەگرێ.

کاك سوارە، یەکێك لەو کەسانەیە کە سەرەڕای شارەزاییــەکی زۆر لــە سەر ژیانی کۆمەڵـگاکەی خۆی، خوڵقێنــەرێکی لێوەشاوە و ڕووناکبیــرێکی

زاڵە بە سەر وشەی ڕەسەن و فۆلکلۆری کوردیدا، کۆمــــەڵی کـــوردەواری، یەکێکە لەو گەلانەی کە بۆ چارەڕەشی و لێقەوماوی قافڵەسالارە. هـەروەك مامۆستا هەژار دەڵێ:

مەڕوانــە کـەساس و لێو بەبــارم، نەکەمـم
بەرزم لە هـەژاریـیا، چیای سـەر بـە تـەمم
هـەر کـەس لـە سـەرێـکـەوە خـــودا پێداوە
من خاوەنی شەشدانگی کوڵ و دەرد و خەمم

کاك سوارە، بە قەڵەمە سیحراوییەکەی، بۆ بـەیانی ژیـانی کۆمەڵـگاکەی لـە نەزیلـە و نێوونیتکـە و ئەفـسانەش کـەلك وەردەگـرێ و بـە زمـانێکی پوخت و پاراو و ڕەسەن لە تاپۆیەکدا باسی کەسێك دەکا بە ناوی "گەوەرە شێت". گەوەر بۆ شێت بووە و خەڵك چۆنی باس دەکەن، جێگای سرنجە و با بزانین هونەرمەند بەم قەڵەمە جوانـەی خـۆی چ هونـەرێکی پێـشکەیش بە بارەگای هونەرکردووە:

"گەوەر ئافرەتێکی شێت و سەرگەدان بوو، کەس نەیدەزانی سـێ وەرزی دیکە بۆ کوێ ئەچێ و چۆن ئـەژی، لـە کانی ژنـان، لـە سـەر خـەرمانان، لـە مزگەوت و حوجرەی فەقێیان، لـە هـەموو شـوێنێك باسـی گـەوەرە شـێتیان دەکرد. ئەوانەی وا تـەمەنیان زۆرتـر بوو ئەیانکوت گـەوەر تـەمـەنی لـە سـی تێناپەڕێ، زۆر حەستەم بوو کەسـێ ڕواڵـەتی تێـك شکاوی گـەوەر ببینـێ و بڕوا بەم قسەیە بکا.

... ئـەتکوت بـە نـووکی گاسـنی ڕۆژگـار، چـیمەنی سەرسـەوزی تـەوێڵ و گۆنای هەزار کووزی خوار و چەوتی تێکراوە، بەتایبـەت نیگـای بـێ گیـان و

بێدەربەستی کە نەتئەزانی تەوس و توانجی پتـر تێدایە یا ڕق و تـوورەیی. هەرگێز نـەبوو کـە تـۆ گـەوەر ببـینی و ترووسـکەی بـێ تـین و تیژتێپـەڕی زەردەخەنەیەك لە سەر لێوی نەبێ، بەڵام ئەو زەردەیە زوو هێلانەی وشـك و چـۆڵی بـەجێ ئەهێـشت و ئـەبۆوە بـە پەیکـەرەی خـەم و دەرد. هـەموو مێـژووی ژیـانی ئـادەمیزاد، هـەموو سـەرکەوت و تێـشکانێك لـە یـەك کـاتی کورتا ئەوەندە مەلـی نیگای تۆ لە چاوتەوە هەڵفڕێ و بگاتە سەر وشکارۆی ڕووخساری ئەو، وەك برووسکەی شەوێکی بە هەوری بـەهار، ڕۆشـن ئـەبوو و ئەگوژاوە."

داسـتانی گـەوەر، هـەر بەوەنـدە نابڕێتـەوە، دیـارە بەرداشـی زەمـان وە سـەری پـەڕیوە و تووشـی ئـەم ڕۆژە ڕەشـەی کـردووە. بـۆ ئـەنجامی ئـەم ڕووداوە گوێ دەدەێنە وتووێژی کاك سوارە، لەگەڵ گەوەر.

"کێشێکی بەهێز کێشامی و لە پاڵ دەستیا دایمەزراندم، بێ ئـەوە ڕووی وەربگێڕێ و بزانێ من کێم، کوتی:

ـ"تۆش لە تەنیایی وەڕەز بووی؟"

هیچ دەنگم نەکرد، درێژەی دا:

ـ"بەڵێ ئادەمیزاد زۆربەیان تەنیان، لەگەڵ ئەوەشا کە بەڕواڵەت هـەزار هەڤاڵ و خزم و کەس‌وکاریان هەیە."

لام سەیر بوو کە ئافرەتێکی شـێت ئـەم قسانە بکا، بـە ئەسـپایی و بـە چەشنێ کە نەیسڵەمێنمەوە پرسیم:

ـ"تۆش تەنیای؟"

بـە تەوەسـەوە ڕوانـی بـۆم و دیـتم کـە لـە نزیکـەوە ئـەکرێ جـاڕی جوانییەکی نەماو لە زەوی پڕ لە خاڵ و خەوشی دەم و چاویا بەدی کەی.

کوتی:

ـ"ئـەو سـاڵەش هـەر ئـەم وەرزە بـوو کـە ئـەو ڕویـشت و مـن تـەنیا کەوتمەوە."

بە دوودڵییەوە پرسیم:

ـ" ئەو کێ بوو؟"

دیار بوو بیـرەوەری تاڵی هاتۆتە خرۆش و سەرڕێژ ئەکا. کەمێك چاوی بە دەور و پشتییا گێرا و کاتێ دڵنیا بوو کەسێ بە دەور و پـشتمانەوە نیـە، کوتی:

ـ"کۆرپەکەم، کۆرپەی نازار و خۆشەویستم!"

دەنگی ئـەتکوت لـە ژێـر چاڵێکی بـێ بنـەوە دێتـە دەر، کـپ و خـەماوی بوو. لە سەر قسەکەی ڕۆیشت:

ـ" بـاوکم دەوڵەمەنـد بـوو، زیـاتر لـە دیوەخـانی ئاغـا بـوو، بـەهارێکی سەوزی خەیاڵاوی کـە یەکـەم بـەهاری گـەنجی مـن بـوو، فـەقێ مـارف هاتـە ئاواییەکەمان و هێندەی پێ نەچوو کە من و ئەو دڵمان دا بە یـەك. هـاوین هات و گـەرمای ئـەوینی ئێمـەش لەگـەڵ گـەرمای هـەوا هـەر هـات و زۆرتـر بوو، بـەڵام بـاوکم ئامـادە نـەبوو مـن بـدا بـە فەقێیـەك کـە بـە واتـەی ئـەو نەیدەزانی کوڕی کێیە و لـە کوێـوە هـاتووە. لایـەکم ئـەوین بـوو کـە بـانگی ئەکردم بۆ بەهەشتی خەیاڵاوی هەمیشە بەهار، ئەو لای ترم باوکم بوو کـە لە بەر چاوم ببوو بە ڕواڵەتێکی دزێو و هەڕە شەی لـێ ئەکردم کە هـەنگاو نەنێم بۆ لای ئەو گوڵزار و بەهارە کە ناوی ئەوین بوو. کوتم کە من گـەنج بووم، گەنجێکی تازە ساڵ و نەمدەزانی لەم ناوەدا چی بکەم.

با سەرت نەهێنمە ئێش، من پاش دوو ساڵ ببووم بە دایکی کوڕێك کە لەگەڵ فەقێ مارف ئەتکوت سێوێکن و کراون بە دوو کوتەوە، بەڵام فەقێ مارف هەر ئەوەندە مێردی من بوو، پاشان ڕۆیشت و منی تەنیا بەجێ هێشت. کاتێ کۆرپەکەم ببوو بە هەشت ساڵە، لەپڕ نەخۆش کەوت، من پارەم نەبوو کە بیبەمە لای دوکتۆر، باوکیشم لێم بەرقدا کـــــــەوتبوو و ماوەی ئەو دە ساڵە قسەی لەگەڵ نەکردبووم، تەنانەت ئەو ڕۆژەش کەچوومە لای داوام کرد پارەیەکم بداتێ، بە توانجەوە کوتی ئەم کۆڕە باوکی هەیە، بۆ داوا لە فەقێ ناکەی پارەی دوکتۆر و دەرمانی بۆ بدا؟ پاڕانەوە و گریانی من دڵی وەك بەردی باوکمی نەرم نەکرد، کاتێ گەرامەوە، گۆشە جەرگم، سۆمای چاوم لە جێگا کەیا..."

وا دیاربوو نایەوێ لەمە زیاتر قسە بکا، چونکە بێدەنگ بوو و چاوی بڕییە گۆڕستانی ئەوپەڕی. ڕووبارکە تاوی بە سەر کشا بوو و لە پێکەنینی توانجاوی ئافرەتێکی کوڕمردوو ئەچوو."

کاك سوارە قسەی زۆر پێبوو بۆ نەتەوەکەی بەڵام مەرگ مۆڵەتی نەدا. بە قەولی خۆی کە دەڵێ:

بە قسە خۆشە مەترسی مردن
تاڵە ئەو هەستی بە مردن کردن
مەرگە دێ و دوا بە هەموو شت دێنێ
هەموو ئاواتێ لە دڵ دەستێنێ

بەداخـەوە ئـەم گەنجە بـەتوانا و خـاوەن شـێوە نوێیـە تـاوێری مـەرگ وەبەر خۆی دا،ماڵئاوایی لە گەل و هونەر کرد و شێوازەکەی بۆ نەگەیشتە هەوارگەی ئاوات.

ســواره

عەزیزی کەیخوسرەوی

لە تاریکی و شەوەزەنگی سامناك و پڕ مەترسی دا، کە ئاڵی زاڵی شەو وەك گەڵای داری خەزەڵوەر چەمۆڵەی کلۆڵی و چارەڕەشی لە خەڵکی وڵاتەکەمان نابوو، ئەستێرەیەکی پڕ تریفە لە ئاسمانی هونەر و ئەدەبیاتی کوردەواریدا ئەنگووت. شاعیرێکی خاوەن هەست کە وەك ئەستێرەیەك بە تیشکی جوانی خۆی پەردەی شەوەزەنگی هەڵدڕی و لە زەنوێری زێڕئاژنی

سای زرینگانەوەی شەو بە خوڕ زەمزەمەی هەڵبڕی. شێعرە جوانەکانی کە گەرمتر لە پڕشنگی تاوی بەهاری و بەتینتر لە ڕوانینی بە تاو تینی زاوا و ناسکتر لە ڕوومەتی بووکی شمشاڵی ڕەشماڵی دۆڵی هەڵدڕی و لە بورجی خاپووری مێژووی ئەدەبدا، کە بە ڕاستی وەکوو ئاوێنەی جیهان نوما، نیشاندەری تەواوی خۆشی و تاڵی ڕابردووی گەلەکەمانە، پەچەی قورسی نیسیانی لە سەر ئەدەبدۆستان لادا، شنەی نەرمە لاوێنی دەم بای خستە ناو کۆڕی ئەدیبان و ئەدەبدۆستان و لەشی نەحەساوەی ڕێبوارانی لە ڕێگای دوور و پڕ سەخڵەتی بێپسانەوە و گەڕانەوەی ئەدەبی کوردەواریدا حەساندەوە.

ئەو ئەستێرە گەشە، شۆڕە سواری مەیدانی ئەدەبی کورد کاک سوارەی ئێلخانیزادە کوڕی ئەحمەدئاغا، کوڕی حاجی بایزئاغای کوڕی حاجی ئێلخانییە کە لە ساڵی ١٣١٦ی هەتاویدا لە گوندی "تورجان"ی سەر بە ناوچەی بۆکان هاتە سەر دنیا.

کاک سوارە خوێندنی سەرەتایی لە بۆکان دەست پێکرد، لە کاتی مێرمنداڵیدا زۆر بزۆز و وریا بوو، بەڵام بەداخەوە لە تەمەنی ١٣ ــ ١٤ ساڵیدا چەرخی چەوت و چەپگەردی ڕۆژگار لە گەڵی هاتە کایەوە و هەوەڵین نەیاری خۆی لە ئاستی دەربڕی نەخۆشی شەپلە (فەلەج) پای پڕهێزی کە لە کاتی راو لە چڕوچیاکانی ولاتەکەیدا، یارمەتی دەرێکی باش بوو، لە هێز و تەوژم کەوت. ماوەی دوو ساڵ لە ژێر. چاوەدێری دوکتۆرێکی ئەڵمانی لە دەرمانگای بۆکاندا بوو.

شەوق و عەلاقەی بە زانست و فێربوون بە ڕادەیەك بوو، کە لەو ماوەیەدا لە قەرەگوێز لە لای مامۆستا مەلا محەممەد ئەمینی ئەشعەری

کوڕی حاجی مەلا دەرسی دەخوێند. دوایەش گەڕاوە شاری بۆکان و لە قوتابخانەی شاری بۆکان و لە قوتابخانەی ناوەندی (دبیرستان) وەکوو قوتابییەکی (مستمع آ ز ا د) وەرگیرا و تا پۆلی پێنجەمی ناوەندی لەوێ خوێندی. چونکوو لەو کاتەدا لە بۆکان کە شارەدێیەك بوو ڕێگای خوێندنی زیاتر نەبوو، بە ناچار لە باوەشی گەرمی خاوخێزانی دوور کەوتەوە و ئاوارە و پەڕیوەی تاران بوو. شاری بەگرمە و دووکەڵ و پڕ لە هاژە و هاڕەی ژیانی ماشێنی و خەڵکی بێ بەش لە نەشە و شنە.

کاك سوارە کە لە بەرتاوی گەرمی بەر دەواری عەشیرەت گۆچ کرابوو، و تەنیا بە جامی ئاوی کانیاوی دێیەکەی کوڵی دڵی پڕزۆخی دادەمرکا و بۆن و بەرامەی سەرسەکۆی کاگڵی ئاوپژاوی نیشتمانی جوانی، پێ لە بێندارترین عەترەکانی هەندەران خۆشتر بوو، بە هەر کووچە و شەقامێکی تاراندا کە بە شەلە شەل ڕادەبرد شەپۆلی خەم و خەفەت بەرەو دڵی دەهات. هەموو ئەو تایبەتمەندییە جۆراوجۆرانەی ژیان وەکوو پەردەی سینەما لە لاپەڕەی خەیاڵدا نەخشیان دەبەست و پلەی بەرزیان دەدا بە ئاسەواری بێ خەوش و گەردی و ڕەنگی سوور و شینیان دەدا بە شێعر و عاتیفەی گەشی. شوێنی ئەم کار تێ کردنەش لە شێعرە بەرزەکانی دا بەتایبەتی لە: "شار" "خەوەبەردینە" "کچی بەیان"دا بە ڕاشکاوی بەرچاو دەکەوێ.

کاك سوارە لە بەر دەستکورتی و نەبوونی بابی لە تاران دەچێتە ماڵی حاجی ڕەحمان ئاغای مامی و خوێندنی نێوەندی و زانستگا لە ڕیشتەی

(حقـوق قـضا يـي)دا درێژە دەدا. هەمیشەش ژیانێکی ساکاری بووە و بە دەست ئێشی لاقیەوە ناڵاندوویە.

سوارە لەش بە بار لە بزووتنەوە سیاسی‌یەکانی خوێندکارانی زانستگادا بەشداری دەکرد و هەر بەو بۆنەوە لە لایەن ڕێژێمی شایەتی ئەو سەردەمەوە گیرا و بۆ ماوەی دوو ساڵ لە زیندانی قزڵقەڵا زیندانی کرا. بەو حاڵەشەوە زۆریان جەزرەبە و ئازاردا بەڵام بە شاهیدی هاوالانی زیندانی خۆڕاگری‌یەکی زۆری لە خۆ نیشان دا و وورەی بە زیندانی‌یەکانی دیکەش دەدا.

دوای ئەوەش کە دوو ساڵ لە تاریکە تاراوگەکەدا زەمانی تەریکی تێپەڕاند، بە هیوا بوو بگرمێنێ هەوری بەهاری و گشت بەندی‌یەکان لە زیندانی بەردینی خارا ڕەها بن، داخەکەم بە چاوی خۆی نەیدی کە چۆن هەوری ڕەشپۆشی بە گرمە و ناڵە نیازی هەزاران گەزیزەی بە نازی وەدی هێنا و ئاوپڕژێنی کوڵی دڵی پڕزۆخی ڕۆڵە کوژراوانی گرتە ئەستۆی خۆی.

پاش بەسەر چوونی دەورەی تەریکی درێژەی بە خوێندنی خۆیدا و لیسانسی حقووقی قەزایی وەرگرت. با وەکوو دەیتوانی دەفتەری وەکالەت دابنێ کە کارێکی پڕ داهات بوو، یاخۆ لە دادگوستەری دابمەزرێ، بەڵام لە بەر ئەوەی هەستی بەوە دەکرد کە لە هیچیەک لەو کارانەدا ناتوانێ دەردێکی گەلە چەوساوەکەی دەرمان بکا و لە لای ترەوە شەوقێکی زۆری لە سەر شێعر و ئەدەب و فۆلکلۆری نەتەوایەتی گەلەکەی بوو، هەر کە پێشنیاری دامەزران لە دەزگای ڕادیۆی پێکرا قەبووڵی کرد و سەرەڕای ئەوەی نێوەرۆکی بەرنامە ڕادیۆیی‌یەکانی بە دڵ نەبوو، لە بەشی شێعر و ئەدەبدا دەستی بە کار کرد. کاک سوارە بەرنامەیەکی ڕادیۆیی بە ناوی

"تـاپۆ و بوومـەلێڵ" دەنووسـی و هـەر خۆشـی بـەڕێوەی دەبـرد. لـەو بەرنامەدا وەڵامی شاعیران و نووسەرانی لاو و تازەکار و نەناسراوی کوردی دەداوە. بۆ باشتر کردنی بەرهەمەکانیان ڕێنوێنی دەکردن. جگە لە مانـەش ئـەدەب و فۆلکلـۆری کـوردی لـەو بەرنامـەدا شـی دەکـردەوە و لـە سـەریان دەدوا. شـاعیر و نووسـەرەکوردەکانی ئـەو سـەردەمە چ لـە ئێـران و چ لـە دەرەوەی وڵات کەڵکێکی زۆریـان لـێ وەردەگـرت. دەنگێکـی زۆر گـیرای بـوو، زۆر بـە جـوانی و ڕێـك‌وپێکی شـێعرەکانی دەخوێندنـەوە و بەرنامـەکانی بەڕێوە دەبرد، هەر بۆیەش سەرنجی گوێگرانی بەرنامەکەی بـۆ لای خـۆی ڕادەکێشا.

کاك سوارە هەر لە تافی لاوێتی‌یـەوە، لـەو کاتـەوە کـە لـە قوتابخانـەی ناوەنـدی دەرسـی دەخوێنـد، شـێعری دەگوت، ئـەو کاتـەش کـە خوێنـدکاری زانستگا بوو، هەروەها سەردەمێك کە لە زیندانی تاغووتدا بـــوو و دوای ئازاد بوونی لە زینـدانیش شـێعری دانـاوە، کـە شـێعرەکانی دوایـی بـە هـۆی بـەرەو ژوور چـوونی پلـەی زانـست و ئـەزموونی کۆمەڵایـەتی لـە بـاری نێوەرۆکەوە هەتا دەهات قـووڵتر و پـڕ مانـاتر دەبـوو و نیـشاندەری هەسـت کردنی شاعیر بە دەرد و ژان و ئازاری کۆمەڵ بوون.

لــە هونــەری شــاعیری‌دا ڕێبــازی گــۆرانی گرتـۆتــە پــێش. شــێعری خەییامیشی وەرگێڕاوەتە سەر کوردی.

کاك سوارە کە زۆربەی تەمەنی کورتی ۳۸ ساڵەی خـۆی بـۆ خزمـەت بـە زمان و ئەدەبی کوردی تەرخان کردبوو، لە ساڵی ۱۳٥٤ی هەتاوی‌دا لــــــە نەخۆشـخانەی میـساقیەی تـاران بــە نەخۆشـی سـەرەتان مــرد و داخ و کەسەرێکی زۆری بۆ ئەدەب‌دۆستان و هونەرپەروەرانی کورد بەجێ هێشت.

تەرمی پیرۆزی لە ناوچەی بۆکان بە خاك سپێردرا، سەدبریا مابا و سروەی بەهاری ئازادی گەلەکەمانی بەچاوی خۆی دیبا.

جگە لە کۆمەڵە شریتی بەرنامەی "تاپۆ و بوومەلێڵ" ئەم ئەسەرانەشی لێ بەجێ ماوە:

١ـ خەوەبەردینە

٢ـ قەل و هەڵۆ: وەرگێڕاوی "عقاب" کە شێعری "پوشکین"ە و دوکتۆر پەرویزی ناتیل خانلەری کردوویە بە فارسی.

٣ـ بانگەوازی پەنجەرە

٤ـ تۆ دەریامی

٥ـ کچی بەیان

٦ـ شار

٧ـ دیمەنی بەفروزستان

٨ـ مردوو ـ وەرگێڕاوی شێعری پیترۆس دوریان شاعیری هەرمەنی لە فارسی‌یەوە بۆ کوردی

٩ـ هەوارە

١٠ـ خێڵی درۆ

١١ـ چەند پەخشانی وەك: داستانی چەکوش وەشێنی ڕۆڵە کوژراو ٢٠٠ لاپەڕە

ـ داستانی لاس و خەزاڵ ٢٠٠ لاپەڕە

ـ داستانی ئافرەت ١٠٠ لاپەڕە

ـ لێکۆڵینەوە لە سەر بەیتی برایمۆك و سەیدەوان کە هیـوادارم هـەموو ئەو ئاسەوارانە کۆبکرێنەوە و لە چاپ بـدرێن، کـە خزمـەتێکی زۆر بـەرزە بە ئەدەبیات و کەلەپووری نەتەوەکەمان.

شـــار

گوڵم!
دڵم پڕە لە دەرد و کوڵ،
ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت.
ئەڵێم بە جامی ئاوی کانیاوی دێیەکەم،
عیلاجی کەم کوڵیدڵی پڕم، لە دەردی ئینتیزارەکەت.
وەڕەز بوو گیانی من، لە شار و هاڕەهاڕی ئەو،
لە ڕۆژی چڵکنی نەخۆش و تاو ویاوی شەو،
ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت،
لە شاری چاو لەبەر چرای نێئۆن شەوارەکەت،
بڕۆمە دێ، کە مانگەشەو بژێتە ناو بزەم،
چلۆن بژیم لە شارەکەت،
کە پڕ بە دڵ دژی گزەم؟
لە شارەکەت، کە ڕەمزی ئاسن و منارەیە
مەلی ئەوین غەوارەیە.
ئەڵێی لە دەوری دەست و پێم،

ئەوەی کە تێل و تان و ڕایەڵە،
کەلەپچەیە،
لە شارەکەت کەمەندی دووکەڵە
کە دێتە دەر لە ماڵی دەوڵەمەند،
وە تیشکی بێگوناهی خۆرەتاو ئەخاتە بەند.
لە هەر شەقام و کووچەیەك شەپۆڕی شینە دێ بەرەو دڵم،
دەستی گەرمی ئاشنا نیە کە ئەیگوشم،
دەستی چێوەیيە.
لە شارەکەت زەلیلە شێر، گوڵم
باوی ڕێویيە،
بە هەر نیگایەك و پەتایەکا
ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت، گوڵم
ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت،
گوڵم، هەرێمی زۆنگ و زەل
چلۆن ئەبێتە جاڕە گوڵ
لە شاری تۆ، لە بانی عەڕشە قۆندەرەی دراو
شارەکەت ـ
ئاسکە جوانەکەم!
تەسکە بۆ ئەوین و بۆ خەفەت هەراو.
کێ لە شاری قاتڵی هەژار،

گوێ ئەداتە ئایەتی پەڕاوی دڵ؟

منێ کە گۆشی تاوی گەرمی بەر دەوارەکەی عەشیرەتم،

بە دارە تەرمی کووچە تەنگەکانی شارەکەت،

ڕانەهاتووە لەشم.

بناری پڕ بەهاری دێ

ڕەنگی سوور و شین ئەدا

لە شێعر و عاتیفەی گەشم

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت گوڵم،

ئەڵێم

بڕۆم

لە شارەکەت

ئـاورێك وه سەر:
سواره

ح. بەفرین

گۆڤاری "سروه" ماوەیەك لەمەوبەر دەرگای لە سەر شاعیرێکی بلیمـەت و بەهرەمەندی وەك "سواره ئێلخانی" کردەوه منیش بە جێی خۆیم زانـی هەوڵ بدەم بە کورتی هەندێك سیما و لایـەنی شـێعری نـوێی ئـەم شـاعیره نەمره بە خوێنەری "سروه" بناسێنم.

کاتێ دەچینە سەر باسەکە بەر لە هەموو شت ئەم پرسیاره سـەر قـوت دەکاتەوه: شیعری نوێی "سواره" لە چ ئاستێك‌دایە و تا چـەند توانیویـەتی دەستی نوێ کردنەوه بۆ گەردنی بەرزی شێعری کوردی بەرێ؟

بە بڕوای من بۆ ئـەوەی ئاسانتر لەگـەڵ "سـوارە"ی شـاعیر ئاشـنا بـین، پێویستە ئاوڕێکی کورت لە شێعری نوێی کوردی بدەینەوە.

لە نیوەی یەکەمی سەدەی بیستەمدا، لــە کوردســتانی عێــراق شــێعری کوردی شەپۆلی بزووتنەوەیەکی نوێخوازی تێکەوت. سـەرەنجام "گـۆران"ی نــەمر بــە هــۆی لێهــاتوویی و توانــایی بێســنووری خــۆی جڵــەوی ئــەو بزووتنەوەیــەی گرتــە دەســت و ڕەگ و ڕیــشەی شــێعری نــوێی لــە بــاخی شێعری کوردیدا چەسپاند، بەم کردەوە مێژوویییـەی گـۆران زەمینــە بــۆ گەشە سەندن و پەرە گرتنی شێعری سەردەم خۆشبــوو کــە دوای جــەنگی جیهانی دووهەمیش زۆر چـرۆی نـوێ و تازەغونـچەی تـر چاوی پـشکووت، شاعیرانی وەك ع.ح. ب کامـەران مـوکری، دیـلان، جـەماڵ شـارباژێری، هـەر یەك لە لای خۆیەوە پەرەی بە نوێ کردنەوەی شێعری کوردی دەدا. لەگـەڵ ئەوەش هیچ کام لەو شاعیرانە، بڕستی ئەوەی نەبوو لەو ڕێبازە گشتییــــە دەرچێ کە "گۆران" دەقی پێوە گرتبوو. ئەم کێشەیە تـا چـەند سـاڵ پـاش مردنی "گۆران"ی نەمر مایەوە، پاشان بە پێی پێداویستیيــــەکانی ژیــــان شێعری نوێ شێوەی سەردەمی خۆی وەرگرت و بەرەو پێش هەنگاوی گرتـە بەر.

بەڵام لە کوردستانی ئێران هەرچەند هـەژار و هـێمن وەك دوو شـاعیری گـەورە و بەهرەمەنـد، لـە دوای جـەنگی جیهـانی دوومـەوە، بەشـداری نـوێ کردنەوەی شێعریان کرد، لەگەڵ ئەوەشدا ئەوانیش بڕستی ئەوەیان نـەبوو لەو دەقی ڕێبازە دەرچن کە خووی پێوە گیرابوو. کە چی هەر دوای مردنی "گۆران" لەم ناوچەیەدا شێعری نوێ بـەرەو باروبۆچوونێکی تـر هـەنگاوی هەلگرت کە "سوارە ئێلخـانی" بـە ڕابـەر و پێـشەوای ئـەو دەسـت پێکردنـە

دەناسرێ و دیار و ئاشکرایە ئەگەرچی بە مردنی ئەو شاعیرە جوانەمەرگە ئیتر ئەو گڕ و بڵێسە گەرم و بە تینە وەك گەرووی نەمان هەڵیلووشیبێ کپ و خامۆش بوو، وەك بڵێی ئەم جۆرە بەهرە و بڕستە هەر لە "سواره"وە وەشابێتەوە و بە جوانەمەرگ بوونی ئەو چرا وەکوژێنەی لێکرا.

هەرچەند من ناڵێم ئەم چرایە بۆ هەمیشە کوژاوە، بەڵام ئەوەندە هەیە حاڵی حازر کپ دەبینرێ و هەنگاوێك بەرچاو ناکەوێ درێژە بەو ڕێگا سەختە بدا.

ئەگەر دەسبەرداری ئەم باسە کورتە بین و بگەڕێینەوە بەرەو ماڵی خنجیلانە و جوانی شێعری "سواره" لە گوڵبژێریکی شێعرەکانیدا بەتایبەتی: خەوەبەردینە، کچی بەیان، خێڵی درۆ، هەڵۆ، بانگەوازی پەنجەرە دەبینین کە دەنگ و ڕەنگی تایبەتی "سواره"یان پێوەیە. ئەو جۆرە تاقیکردنەوە و ڕۆشنبیری و شارەزایییەی لەم شێعرانەدا بە ڕاشکاوی پڕشنگ داوێ ئاوڕدانەوەیەکی تازە و بیر کردنەوەیەکی نوێیە سەبارەت بە ژیان و لێکدانەوەی خەمی سەردەم، پێم وایە شاعیرێکی وەك سوارە توانیویەتی بە تەواوی بناغە و بنچینەیەکی ڕێك و ڕەوانی، دوای "گۆران" بۆ شێعری نوێی سەردەم دابین بکا، تەواوی ئەو دەق و خووەی هەرەس پێ بردووە کە شێعری کوردی تا ئەو دەم عادەتی پێوە گرتبوو. "سواره" بەر لە هەموو کەس پەی بەو ئەرکە مێژوویییە بردووە و بە کردەوە سەلماندوویەتی کە شێعر کاتی ئەوەی هاتووە ڕووبەڕووی ڕووداوەکانی سەردەم بێتەوە هەڵبەت ئەم بەرنامە ڕوون و ئاشکرایەی "سواره"ی نەمر لە چەشنە تاقیکردنەوە و شارەزایی و بۆچوونێکی تازە

بابەتەوە، سەرچاوەی گرتووە. لەپێناو پاراو کردنی دەرد و ئازاری خەڵكدا. لێرەدا ئەگەر لە شیعری "کچی بەیان" ورد بینەوە و هەست دەکەین بەرپرسی شێعر لە ئاستی ڕووداوەکانی ژیان بەرپرسیاری شاعیر بەرامبەر ئەرکی شێعر بە خۆ دەگرێ. بە ڕادەیەك ئەم بەرپرسییە قووڵ دەکرێتەوە کە دوێنێ و ئەمڕۆ و بەیانی یەکتر تەواو دەکەن، بە درێژایی ڕابردوو بە بەرینی ئێستا، بە قووڵی داهاتوودا ئەم گەشبینییەی شاعیر دەکێشێت و پەل داوێ:

پێم ئەڵێ: شەو کرە، چیا چڕە ڕاستە گیانەکەم

ڕێگامان دوورە، سەختە، قاقڕە خۆشەویستەکەم

لە پەنجەرەی نیوەتاکی بوومەلێڵەوە

چاوی من لە دیمەنی کچی بەیانییە

لە حەنجەرەی زەمانەوە

گوێم لە زمزمەی زوڵاڵی خیزە وردەکانی کانییە

لە ڕوانگەی پێگەیشتوویی و تێگەیشتوویی شاعیریەتی "سوارە"وە ئەنجامی لێکدانەوەی خەمی ئاشکرا و نهێنی، مرۆڤ بە وە دەگا کە دەربڕینی دەردەداری ئێستای ژیان و سەردەمی ئێستا لە سووچی پرسیارێکەوە سەرەتاتکێ لەگەڵ نەبووندا دەکا. بۆ ئەو ئامێزە سارد و سڕەی لە ئاستی گەورەیی بوونی ئەم سەردەمە جەنجاڵەدا والای کردووە:

تۆ بڵێی ئەو خەوە هەستانی بێ؟

یانە ئەو قافڵە وەستانی بێ؟

دەبینین "خەوەبەردینە" ئەو ئەنجامی دەرك پێکردنەیە کە شاعیر فەلسەفەی ژیانی پێ یەك لایی کردۆتەوە، تێیدا سروشت و ژیانی

کۆمەڵایەتی دوو شتی لە یەکچوون. لەو بزووتنەوە نەسرەوتەدا وەك دوو کەناری دەریایەك کە بڕانەوەی بۆ نیە، ئەم شێعرە شاکارێکی نەمردووی شیعری کوردییە.

لام وایە، شاعیرەتی "سوارە" ئەوەندە گوڕوتینی ناسکی بیری لە "خەوبەردینە"دا ماندوو کردووە، بۆ کۆڵ کردنی ئەو ڕووداوە گەورەیەی ژیان لە پێناو پەڕاندنەوەی لە گەرداوی نەزانییەوە بۆ سەر خاکی تێگەیشتن، هەر ئەوەشە چەشەیەکی فەلسەفی داوەتێ و لەم سەردەمە جەنجاڵەدا لێکدانەوە تەنها خەمی "خەوەبەردینە"یە وەك ئەوەی ژیان بە کۆتایی تاریکییەوە هەڵواسرابێ:

ئەزانم ئەوانەی کە پاراوی ئاون بژارن

ئەزانم لە ڕێگا مەترسی

گەلێ ژەنگ و ژارن

بەڵام کاکە

ئەو گشتە

عەقڵی خەسارن

لە ناو ئەو هەموو ئاوە

هەر چاوەیەك باوی هەنگاوی،

خۆشە

بە تەنیا ئەوە شارەزای کۆسپ و کەنداڵی ڕێیە

هەوەڵ مەنزڵی زێیە ئاواتی بەرزی زرێیە

ئەزانێ لە هەڵدێرە هاتی بە هێزی

لە ئەسکوند و چاڵایە هەڵدان و گێژی

پەڕۆی شینی سەر شانی دەریایە ژینی کەرێزیٚ

ئەزانیٚ لە پیٚ ناکەویٚ

پێیە، پێڵاوی تاسەی پیاسەی لە پیٚ بیٚ

نەوەستان ئەوەستیٚ بە دەستیٚ

کە خاراوی ئێش و سواوی سویٚ بیٚ

لە هەر شوێنیٚ ڕاماوە، داماوە کاری کراوە

ئەزانیٚ ئەبیٚ

هەر بژی و باژویٚ تا بژی

تا بمێنیٚ

هەناوی بە هەنگاوە

نەسرەوتنە، کوولەکەی ڕۆحی ئاوە

شاعیرێکی گەورەی وەك "سوارەی ئێلخانی" هەر بەوەندە مەیسەر نابیٚ، بەڵکوو بە ئومێدی ئەوەی لە دەرفەتی تردا بتوانم زۆر مەسەلەی شێعری بەرزی ئەم شاعیرە جوانەمەرگە نەمرە بە وردی باس بکەم.

تیٚبینی:

سەبارەت بەوەی "سوارەی ئێلخانیزادە" بەجێیە یا "سوارەی ئێلخانی" من پێم وایە "ئێلخانی" دروستە. زۆر لەو نووسەر و شاعیرانەی کوردستانی ئێران کە من دیومن و ئاشناییم پێیان بووە، "ئێلخانی" بە

ڕاست دەزانن نازانم بنەماڵەی شاعیر خۆیان ڕایان بە کامیانە ڕوون کردنەوەی ئەمەش زۆر پێویستە لە مەسەلەی ئەدەبدا و هەروا شتێکی سەرپێیی نیە.

سواره لە بەر تیشکی نووسراوەکانیدا

ئەحمەد شەریفی

بۆ ناسینی هەرچی باشتری سواره و بیروباوەڕی دەبێ ئاوڕێك وەسەر دەورانی ژیانی و چاخێکی کە تێیدا ژیاوە بدەین.

سواره لە ساڵی ١٣١٦ی هەتاوی لە دایك بووە، لەو سەردەمەدا لە موکریان بیری کوردایەتی تازە بڵێسەی ساندبوو، هەست و بیری کوردایەتی بە هۆی شێعرەکانی حاجی قادری کۆیی، خانی و مەلای گەورەی کۆیەوە لە موکریاندا چرای خۆیبوونی کوردی داگیرساندبوو و تەنانەت هێندێ کەس ببونە پێڕەوی ئەم بیروباوەڕە و لەسەر ئەم تەشك و چەشنە خەریکی شێعر دانان بوون کە ئاڵا هەڵگری ئەم قۆناغە و ئەم بیر و قوتابخانەیە لە موکریاندا، دەتوانین خاڵەمین بەرزنجی، سەییە کامیلی ئیمامی، هەژار، هێمن، هەباسی حەقیقی و... دی بزانین. جووڵانەوەی کورد لە تورکیە و

بەتایبەتی لە عێراق کارێکی گرنگیان کردبووە سەر کوردەکانی ئێران و ئەوانیش وەجموجووڵ کەوتبوون.

پێکهاتنی حیزبی بۆرژوامیللی هیوا لە کوردستانی عێراق بە سەرۆکایەتی ڕەفیق حیلمی و پەیوەندگرتنی ئەم حیزبە لەگەڵ ڕووناکبیرانی موکریان ئەوەندەی دیکە ئاوری بیری کوردایەتی لە ناوچەکەدا خۆش کرد و بوو بە هۆی وەی کە "کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان ژ.ك" لە چینی هوردە بۆرژوای میللیی کورد لە موکریان پێك بێ، خوا لێ خۆش بوو مەلاحەسەنی قزڵجی دەیگێڕاوە کە پێش پێکهاتنی ژ.ك لە مەهابادا دوو تاقمەی تر هەبوون و لە سەر شانی ئەم دوو دەستەیە حیزبێك بە ناوی "حیزبی ئازادیخوازی کوردستان" پێك هات و کاتێ سوپای سۆڤیەت لە ساڵی ۱۳۲۰دا هاتە کوردستانەوە و ئەم حیزبە لە بەیاننامەیەکدا پشتیوانیی لەم هاتنە کرد و پاشان ئەندامانی ئەم حیزبەش تێکەڵ کۆمەڵەی ژ.ك بوون. هاتنی سووپای سۆڤیەت بۆ کوردستان بەتایبەتی ناوچەی موکریان گرنگییەکی زۆری هەبوو کە هێشتا لەم بارەیەوە توێژکارێکی ئەوتۆ نەکراوە.

سووپای سۆڤیەت بیروباوەڕی یەکسانی و کمونیستی لە موکریاندا بڵاوکردۆتەوە، بووە بە هۆی وەی کە هوردە بۆرژوای تازەپێگەیشتووی کورد وەخۆ کەوێ و دەست بداتە جموجووڵ و بیری کوردایەتیش وەك چەکێك بگرێتە دەست، بەڵام سەرەڕای وەی کە بیری کوردایەتی لە ژێر تیشکی باوەڕی کمونیستیدا ژیابۆوە، وە جموجووڵ کەوتبوو، هوردە بۆرژوای کورد نەیدە وێرا ڕاستەوخۆ پاڵ وەباوەڕی کمونیزم بدا و تەنانەت

زۆر جـاریش حاشـای لـێ دەکـرد، لـە گۆڤـاری نیـشتمان ئۆرگـانی ژ.ك دا، پێڕەوی کردن لەم بیر و حاشاکردن لەم وشەیە بە جوانی دەردەکەوێ، پـێم وایە ئەویش چەند هۆی سـەرەکی هـەبووە، کـە لـە لایەکـەوە موکریـان لـەو کاتەدا لە ژێر بارودۆخی دەرەبەگایەتی‌دا بـــوو و نــــەدەکرا حیــــزب و کۆمەڵەیەك لەو زرووفە تایبەتیەدا نەیاری چینی دەرەبەگ و فیۆداڵ بـێ و تـەنـانـەت ژ.ك لـە گۆڤاری نـیشتمان و نامیلکـەکانی کە لە لاجانێ بڵاوی دەکردەوە دڵنەوازشی لە ئاغاواتەکان دەکرد. لە لایەکی دیکەوە شێخ و مەلا وەك چینێکی سەرەکی خاوەن دەسەڵات لە موکریان‌دا دەوریـــان دەگێـــڕا، بەرژەوەندی وان لەگەڵ باوەڕی یەکسانی و کمونیستی‌دا و بەتایبەت وشـەی کمونیست‌دا هەرگیز رێك نەدەکەوت و ئاویان بە جۆگەیەك‌دا نــــەدەڕۆیی. لەو کاتەدا شێخ بەدەگمەن و مەلا بەتایبەتی، بەتەنیا چـینی خوێنـدەوار و ڕووناکبیری کوردستان بە گشتی و موکریـان بەتایبـەت دەژمێـردران. ئـەوان هـەر تـەنیا پیـاوی ئـاینی نـەبوون بـۆ کۆمەڵـگای کـوردەواری، بـەڵکوو لـە سەدەیێك بەرەوە ئـەوان ڕێبەرایـەتی زۆربـەی هـەرە زۆری جووڵانـەوەکانی کوردسـتانیش بـوون و زۆر جـار دژی حاکمـەکانی تـاران و پاشـاکانی تـورك ڕاپەڕیوون و سـەرۆکایەتی گونـدی و دێهاتییـان وەئەسـتۆ گرتبـوو، خـاوەنی دەســەڵاتێکی ســەرەکی بــوون و تەنانــەت پــاش و پــێش هــەردوو شــەڕی نێوگەلان سەرۆکایەتیی جوڵانەوەی بیری کوردایەتی هەر لەسەر شانی شێخ و مەلاکانی کوردستان بوو.

وەك گوتم شێخ و مەلا نەك هەر تەنیا پیاوی ئاینی بوون بەڵکوو چینی خوێنــدەواریش بــوون و زۆربــەی هــەرەزۆری شــاعیرەکانی کوردســتان و بەتایبـەت موکریـانیش هـەر لـەم چـین و توێـژە هەڵکەوتبوون و تەنانـەت

بەشێکی سەرەکی پێکێنەران و لایەنگرانی "ژ.ك"یش وەك خودا لێ خۆش بوو عەبدولرەحمانی زەبیحی، مەلا قادری مودەڕیسی، هەژار، هێمن، خاڵە مین، مام هەباسی حەقیقی، سەیید کامیل، حاجی ڕەحمانی ئێلخانی و... دی هەموویان یان ڕاستەوخۆ مەلا بوون یان لە قوتابخانەی مەلایەتیدا گوورابوون و شاگردی ئەم مەکتەبە بوون. جا لەم ڕووەوە "ژ.ك" کە ئاڵا هەڵگری بیری کوردایەتی لە موکریاندا بوو لە لایەکەوە پێی خۆش بوو کە پێڕەوی لە باوەڕی کمونیزم بکا و لە لایەکی ترەوە لەبەر ئەو دوو هۆ سەرەکیەی کە باسمان کرد ڕاستەوخۆ نەیدەوێرا توخنی کەوێ، یان لانی کەم لە بیچمی زاهیر و ئاشکرادا لایەنگریی لێ بکا. بەڵام لە هەموو ژمارەکانی گۆڤاری نیشتماندا وتاری جۆربەجۆری سەبارەت بە سۆڤیەت و سەرۆکانی کمۆنیزمدا تێدایە و کاتێ ئینسان دەیخوێنێتەوە لایەنگریی ئەم کۆمەڵەیەی لە سۆڤیەت بۆ دەردەکەوێ، بەڵام ڕاستەوخۆش حاشا لە کمۆنیزم و ئەم قوتابخانەیە دەکا.

کاتێ "ژ.ك" هەڵدەوەشێتەوە بە گشتی دەباڵ حیزبی دیموکراتدا نوقم دەبێ و گۆڤاری کوردستان ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندی "حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران" بڵاو دەبێتەوە.

پێم وایە هەر لەبەر ئەو دوو هۆ سەرەکییە واتە "دەرەبەگایەتی و دەسەڵاتی پیاوانی ئاینی" گۆڤاری کوردستانیش سەرەڕای لایەنگری لە سۆڤیەت و چاپ کردنی وێنەی لێنین لە ژمارەی هەوەڵی خۆیدا، ناوێرێ ڕاستەوخۆ خۆی لە قەرەی قوتابخانەی کمۆنیزم بدات، بەڵام بیری کوردایەتی وەك دروشمێکی سەرەکی دەبێتە تیۆری ئەم حیزبە و لەم ڕێگایەشدا خەبات دەکا و بۆ هەوەڵین جار لە مێژووی کوردستاندا

کۆماری کوردستان و دەوڵەتی میللی کورد لە موکریاندا پێـــــك دێـــــنێ، سەرۆکایەتی کۆمار و دەوڵەتی میللی کورد لەسەر شانی چینی دەرەبـەگ و پیاوانی ئاینی و هوردە بۆرژوای موکریانە و گوندی و چینی ڕەنجبەری شار و دێ لـە دەوریـان هـاڵاون و پێـك هێنـەرانی هێـزی پێـشمەرگە و وردە کاربەدەستی تری دەوڵەتی میللی کورد و کۆماری کوردستانن.

بڵاوکراوەکـانی حیـزب بـاوەڕ و بـیری کوردایـەتی گەشـە پـێ دەدەن و بـارودۆخی ئێران و کـوردسـتان زرووفێك دەرەخسێنێ کـە لـە موکـریاندا مەدرەسە و قوتابخانە لەسەر شێوەی نوێ پـەرەی پـێ دەدرێ و کـوڕ و کـچ روو دەکەنە قوتابخانە و خوێندەواری کە هـەتا دوێـنێ پـاوان و ئینحسارەن مافی کوڕی دەرەبەگ و پیاوانی ئاینیی بوو دەکەوێتە کۆشی هـەموو چـین و توێـژەکانی کۆمەڵـگای موکریـان و ئـەمجارە تەنانـەت کـچیش هـەقی هەیـە بخوێنێ و لە کوڕ جێ نەمێنێ.

شـاگردانی ئـەم قۆناغـە بیروبـاوەڕێکی تیـژتری کوردایـەتییان هەیـە و سەرەڕای لایەنگری لەم بیرە، ژێرخانی فکریشیان پێویـستە. ئـەم بەرەیـە و تازە پێگەیوانە ڕاستەوخۆ خۆ لە قەرەی کمۆنیزم دەدەن.

لە دەورانی حکومەتی میللی دوکتۆر موحەممەدی موسەدیقدا ئـــــەم چینە و بەرە تازە پێگەییوەی کورد لە موکریاندا بـە لایـەنگرانی حیزبـی تـودەی ئێـران دەناسـران، بـەڵام لـە ڕاسـتیدا ئـەم نـەوە نوێیـەی کـورد لـە لایەکەوە لایەنگریان لە بیری کمۆنیزم دەکرد و لە لایـەکی دیکـەوە هـۆگری بیر و باوەڕی کوردایەتی بوون، بەڵام هێشتا سەرۆکایەتیی کلاسیکی حیزبی دیموکرات ڕاستەوخۆ نەیدەوێرا خۆ لە قـەرەی کمـۆنیزم بـدا، هـەر ئەوەیـە کە لە دەورانی حکومەتی میللی دوکتۆر موسەدیقدا کـــە ئـــازادی هەیـــە و

بـاڵی نەشـکاوە، حیزبـی دیمـوکرات بـە سـەرۆکایەتی نوێیـەوە دەبێتـە هاوپـەیمانی حیزبـی تـودەی ئێـران و کادرەکـانی کارئـازمودەتر دەبـن بـە چەشنێ ڕاستەوخۆ لە جوڵانەوەی جوتیـارانی چۆمی مەجیـدخان کـە دژی دەرەبەگایەتی ڕاپەڕیوون لایەنگری دەکات و سەرۆکایەتی ئـەم جوڵانـەوەیـە وەئەستۆی خۆی دەگرێ.

بەڵێ ئەوجار کاك سوارە یەکێکە لە شاگردان و پـەروەردەی ئـەم زرووف و قۆناغەیـە و کەوتۆتـە ژێـر بـار و تیـشکی کوردایەتییـەکی نوێخوازانـە و ناسیونالیستانە، ئەگەر چی لە بنەماڵەیەکی دەرەبەگدا بە دونیـا دێ بـەڵام تێکـەڵ هـۆردووی وورده بـۆرژاوی ڕوونـاکبیری کـورد لـە ژێـر تیـشکی کوردایەتی ناسیونالیستانە دەبێ و پاشان ئەم بیر و ئەندێشەی لە تـەواوی ئاسار و شوێنەواریدا خۆی دەنوێنێ.

هـەر لـەم ڕێبازەوەیـە کـە شـێعری جـوان و پـاراوی "دووی ڕێبەنـدان" دادەنـێ و لـەم پارچـە هـۆنراوەدا کـاك سـوارە پەسـەند و ستایەشـی بـیری کوردایـەتی ناسیونالـستی کـورد و پێـشەوا قـازی موحەممـەد و کۆمـاری کوردستان و دەوڵەتی میللیی کورد دەکات.

پاش ڕووخانی حکومەتی میللی دوکتۆر موسـەدیق ئـاڵوگۆڕێکی گـرنگ بەسەر بارودۆخی ئێران و کوردستاندا دێ و ئـەم ئـاڵوگۆڕە موکریـانیش دەگرێتــەوە و هــەموو چەشــنە جوڵانەوەیــەکی سیاســی و ڕامیــاری لــە سەراسەری وڵاتدا قەدەغە دەکرێ و جموجوڵی سیاسی لە نهێنیدا پــــەرە دەسـتێنێ و بـۆ بەرگـری لەم پەرەسەندنی بارودۆخی ڕامیارییە لـە وڵاتـدا ساواك، پۆلیـسی تایبـەتی ڕژیـم، پێـك دێ و بـە قـەولی خۆیـان لـە ترسـی نەفووزی شوورەوی لە ئێراندا، ئامریکـا ڕاسـتەوخۆ دەسـت لـە کاروبـاری

ئێـــران وەردەدا و لـــــەم بـــــارەوە ئـامــریـکـــــایی بـــــە عــەنــــــاوینی جۆربەجۆر بە کوردستانیش‌دا بڵاودەبنەوە.

بەڵام سـەرەڕای ئـەم زەبروزەنگـەی ڕژێـم، جـمـوجـوڵی سیـاسـی لــە کــوردستان‌دا و بەتایبەتی لە موکریان‌دا لـە ئارادایـە و حیزبـی دیمـوکرات وەك تـەنیا ڕێکخـراوی سیاسـی لـە کوردسـتاندایە و بەرەیـەکی نوێخـواز لـە لاوانی کورد دێنە مەیدانی خەباتەوە.

لاوان و گەنجانی کورد سەر لە زانسـتگاکانی تـاران و تـەورێز دەردێـنن و لە زانستگەکان‌دا بە وەزعێکی بەربڵاوتر و زانستی‌تـر لەگـەڵ بیروبـاوەڕی قوتابخانەی سۆسـیالیزم و کمـونیزم ئاشـنا دەبـن، ئـەوان ئیـدی کـەمتر گـوێ دەدەنە سـەرکردایەتی کلاسـیکی کـورد و چـەند کـۆڕ و کۆمـەڵی مارکسیانە دەگووڕێن.

بـــەڵام ســـەرەڕای ئـــەوەش ئێـــستا حیزبـــی دیمـــوکرات بـــە بـــاوەڕی ناسیونالیستانەیەوە وەك ئاڵا هەڵگری بیری کوردایەتی لە ئارادایە.

لـە کوردسـتانی عێـراق پـاش ڕووخـانی ڕژێمـی شـایەتی و هاتنـە گـۆڕی کۆمــاری عێــڕاق و گەڕانــەوەی ســەرکردەی کــورد مــەلا مــستەفا بــارزانی، جـارێکی تـر شـەڕ بـۆ بەدەسـت هێنـانی مـافی کـورد دەسـت پـێ دەکاتـەوە. زۆربەی کادرەکانی حیزبـی دێمـوکڕاتی کوردسـتانی ئێـرانیش لـەم خەباتـە چەکدارانەیەدا بەشداری دەکەن و ڕژێمی ئێران خۆی لە جووڵانەوەی کورد هەڵدەقورتێنێ و یارمەتیی ڕووکارانـەی جوڵانـەوە دەدا، کـادر و ئەنـدامانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەکەونە بەر مەترسی‌یـــــــــــــەوە، دووبەرەکی لە نێوان سەرکردایەتی‌دا پێـك دێ و قـۆڵی لایـەنی چـەپییان دەگەڕێتـەوە کوردسـتانی ئێـران و نزیکـەی دوو سـاڵان لـە کـەژ و چیاکانی

كوردستان و بەتایبەتی موكریاندا دەژیـــن و دەســـت دەدەنـــە شـــەڕی پارتیزانی. سوارەش وەك ڕووناكبیرێكی كورد پەیوەنـدی لەگـەڵیان هەیـە و لە نووسراوەكانیدا یـادی ئـەو قارەمانانـە دەكـا و تەنانـەت لـە شـێعری تـۆ دەریـامی زۆر بـە توندوتیـژی پـەلاماریش دەكاتـە سـەر حیزبـی بەعـسی عێراق و لە چیرۆكی "خاڵەی ڕێبوار"دا ڕێـز لـەو پارتیزانانـە دەگرێ و لـە نەهێنیدا پـــەلامار دەباتـــە ســـەر ئامریكـــا و ڕژێمـــی ئێـــران و ســـاویلكە خۆماڵیـەكانی كوردسـتان. ئـەم جموجوڵـەش سـەرەنجام بـە چـەندین هـۆوە تووشـی نوشـست دەبـێ، بـەڵام دەبێتـە هـۆی دەسـتاوەردێكی گـرنگ بـۆ ڕێبوارانی ڕێگای خەبات.

ئێـران بـە پەلـە بـەرەو قۆنـاخی سـەرمایەداری كـۆمپرادۆر دەڕواتـە پێشەوە و نوێنگەكانی ئەم سیستێمە لە موكریاندا خۆدەنوێنـــــــــــــێ و فـەرهـەنگی بێ سـەرەو بەرەی ڕۆژئاوا بەسەر هەموو كاروباری وڵاتدا زاڵ دەبـێ، سـەرەڕای وەش قوتابخانـە و مەدرەسـە و زانـستگە لـە زۆری دان و كۆمـەڵێكی هـەراوتر لـە لاوان و گـەنجانی كـورد خـۆ دەكوتنـە فێرگـە جۆربەجۆرەكانی خوێنـدن بـە چەشنێ كـە ژمـارەی خوێنـدكاران لـە پلـەی بـەرزدا لـە ئـەژمار بـەدەر دەبـێ، لـە كاتێكـا لـە دەورانـی حكومـەتی میللـی كوردستاندا گۆیـا تـەنیا یـەك نەفـەر لیـسانس هـەبووە. بـەڵام سـوارە و هـەزاران سـوارەی دی خوێنـدنی بـەرز تـەواو دەكـەن و بیروبـاوەری زانـستی فێردەبن و كۆڕ و كۆمەڵی سۆسیالستانە و ماركسییانە پێك دێنن كە پاشـان زۆربەی ئەم كۆڕ و كۆمەڵانە لە "كومەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمـەت كێشانی كوردسـتانی ئێـران"دا یـەك دەگـرن بـەڵام سـوارە كـردەوەی ئـەم كـۆڕ و

کۆمەڵانە نابینێ و لە ١٣٥٤/١٠/٢٤ دا چاو لەسەر یەك دادەنێ و بە وەزعێکی گوماناویەوە دەمرێ.

ئەمە بە کورتی بارودۆخێکی ئێران و کوردستان بوو کە سوارەی تێدا ژیابوو، و لەم بارودۆخە ئیلهام و کەڵکی وەرگرتبوو بۆ شێعر و نووسراوەکانی، ئەمما ئەوەی کە هەتا ئێستا سەبارەت بە سوارە لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی کوردستان و دەرەوەدا نووسراون و بڵاوکراونەوە هەر تەنیا سوارەیان وەك شاعیرێکی کورد ناساندووە، لە حاڵێکا نە سوارە هەر تەنیا شاعیرێکی باش و پێشڕەو بوو بەڵکوو نووسەرێکی خامەڕەنگین و بێهاوتاش بووە کە دەرد و ڕەنجی کۆمەڵ و کۆمەڵگای خۆی بە باشی ناسیوە و لەم دەرد و ڕەنجانە لە شوێنەوارەکانیدا دوواوە "ئەگەر هەموو خەڵکی وڵاتەکەم تێر و تەسەل و دڵ خۆش بن هیچ خەمم نییە"[1] لێرەدایە کە بیروباوەڕی بەرزی سوارە سەبارەت بە کۆمەڵگاکەی وەدەر دەکەوێ و خەمی خۆی نییە و خەمی هەژاران و ڕەنجدەرانی وڵاتەکەیەتی: "دێتەوە بیرم کە پیرێژنێك لەوپەڕی وڵات خەمبارە، یا لاوێك لە گۆشەیێکی ترا زوڵمی لێ دەکرێ مێشکم داغ دەبێ"[2] ئەمە لە کاتێکدایە کە وڵاتی ئێران بە گشتی و کوردستان بەتایبەتی بە وڵاتانی سەرمایەداری یەوە لکاوە و شا لە زوڕنای "بسوی تمدن بزرگ" دەدا بەڵام ڕاستێکەی شتێکی ترە.

هەژاری، بێکاری، بێنانی، بێجێگا و ڕێگایی بەشی زۆربەی هەرە زۆری چین و توێژەکانی ئێرانە و کەمایەتێکی گچکە لە هەموو مافێکی ژیان بەرخوردارن. سوارە دەفکری ئەم کەمایەتی‌یەدا نییە، خەم بۆ زۆربەی هەرە زۆری کۆمەڵی کۆمەڵگای ئێران دەخوا کە بۆ نانی شەوێ موحتاجن

و ئەگەر نانییان هەیە دۆیان نییە و ئەگەر دۆیان هەیە نانییان نییە و بەوپەڕی دڵسۆزییەوە دەخەمی گەل و كۆمەڵانی هاووڵاتی‌دایە و بە گـژ بووق و كەڕەنای شایەتی‌دا دەچێتەوە: "بەكۆڵانێكا تێ‌ئەپەڕیم و ئەمەدی نەخۆش و دەردەدار كەوتوون بۆ پارەیێكی كەم، بەشی ئەوەندە كە نانێكی پێ بكڕن دەستیان گرتۆتەوە لەشم ئەلەرزی"[٣] سواره ئەوەی لە كاتێكا بەچرۆچاوی ڕژێمی شایەتی‌دا كوتاوە كە بەداخەوە زۆركەس لە شاعیران و نووسەران بە بەژن و باڵای "تمدن بزرگ"یان هەڵدەگوت و لە پێك و ماپێكیان دەژاند كە لە ئێراندا برسییەتی و بێكاری فەوتاوە. بەڵام سواره نەدۆڕاوە و بەبیرێكی جوانەوە دەڕوانێتە كۆمەڵگاكەی و هەموو شتێكی هەر بۆ خەڵك و كۆمەڵانی خەڵك دەوێ.

"برای خۆشەویستم هیوادارم بزانی وەزیفەت چەند گرنگ و ئەركی سەرشانت چەند گرانە، لەوڕۆ بەدووا هەموو كات و ساتی ژیانت هی خەڵكە، ئەگەر ڕۆژێك لە پێناوی گەلا نەبێ ئەو ڕۆژە لە ژیانتدا بەفیڕۆ چووە. هەناسە كێشانت، ڕێگا ڕۆیشتنت، دووانت، بە كورتی هەموو شتێكت دەبێ سوودێكی كۆمەڵی تێدابێ"[٤] دەفكری كۆمەڵ دابوون و هەموو شتێ بۆ كۆمەڵ ویستن پیشەی سواره بووە: "هەر شتێ بۆ كۆمەڵی ئادەمیزاد باش بێ ئەوە جوانە".[٥]

سواره تەنیا و تەنیا دەفكری كۆمەڵگای كورددا نییە، هەموو شتێكی بۆ هەموو كەس دەوێ و دژی چەند بەرەكێ و دورمنكاری‌یە "پیاو ئەتوانێ كارێ بكا كە دوژمنی نەبێ و هەمووكەس خۆشییان بوێ"[٦] دوژمنایەتی و نەیاری بە سوود و قازانجی كۆمەڵ نییە و دوژمن كەڵكی لێ‌وەردەگرن. سواره ئامۆژگاریی چین و كۆمەڵانی خەڵك دەكا كە تۆوی دوژمنایەتی و

نەیاری لەبەین بەرن و کارێ بکەن کە کەس دوژمنی کەسی‌تر نەبێ و هەموو یەکتریان خۆش بوێ و ئەم پەند و مۆچیاری‌یە، کاتێ دەکا کە لە کۆمەڵگای ئێراندا ڕژێمی سەر بە ئیمپریالیزمی جیهانی شا بە هەموو بار و تەوانییەوە تێدەکۆشا کە تۆوی دووبەرەکی و دوژمنایەتی لە نێوان گەلانی ئێراندا بچێنێ و وەزعێك پێك بێنێ کە کەس باوەڕی بە کەسێکی دی نەبێ تا خۆیان لە ئاوی قوڕاوی ماسی بگرن و بە کەیفی خۆیان دەسڕەنجی زەحمەتکێشان و داهاتی وڵات بخۆن و لە سایەی کار و تێکۆشانی کرێکاران و ڕەنجبەرانی ئێران کۆشك و تەلاری ڕەنگاوڕەنگ سازکەن و لە ئەورووپا و ئامریکا خەریکی کەیف و نەهەنگی خۆیان بن.

سوارە سەرەڕای زیندان و ئەشکەنجە و ئازارێکی کە لەسەر کوردایەتی و مرۆڤ ویستی دیبوو دیسان دەستی لە دژایەتی لەگەڵ ڕژێم هەڵنەگرت و ڕێ نیشاندەرە و لە نووسراوەکانی‌دا بە ئاشکرا و نەهێنی، ئەم دژایەتی‌یە دەردەبڕێ و لایەنگری لە کۆمەڵانی خەڵك دەکا و "هەر شتێ بۆ کۆمەڵی ئادەمیزاد باش بێ"[7] ئەو بە "جوانی" دەزانێ و مرۆڤی خۆش دەوێ و هەموو شتێکی جوان و باشی بۆ کۆمەڵ دەوێ و کۆمەڵیش بەلای "منەوە بەو کەمایەتی‌یە ناڵێن کە سوودێکیان هەیە و جییا لە سوودی گشتی هونەرێکییان هەیە بە پێچەوانەی هونەری کۆمەڵ چینی پێکهێنەر واتە ئەو کەسانەی کە زۆربەن و هەمیشە ڕوویان لە ژیانی مرۆڤایەتی و بەرزکردنەوەی پلە و پایەی ژیانی ئینسانی‌یە. بە لێکدانەوەی من کۆمەڵ بە وان ئەگوترێ. ئەوانن خەمییان وەك تەمومژی سەر چیا و شادییان چەشنی پێکەنینی هەوەڵ زەردەی خۆرەتاوە، ئەوانن کە هونەریان ئێسك سووکە و لە دڵ نزیکە و خوێن شیرینە"[8].

لایـەنگری لـە چـینی هـەژار و ڕەنجـدەر لـە زۆربـەی شـوێنەوارەکانی سوارەدا خۆ دەنوێنێ و لایەنگرییان لێ دەکرێ و بە هونەرە جوانـەکانییان هەڵدەڵێ، ئەوەش لە سەردەمێکدایە کە سوارە پارێزگاری لە مافی ئەم چینە دەکا کە لە کوردستاندا کەمتر کەس دەیوێرا توخنی شتی وەها کەوێ بـەڵام سوارە "کۆمەڵ لەسەر ڕێگای ڕاستە و هەرچی لـە نـاو کۆمەڵـەوە هەسـتێ و باسیخـواس و ویـستی کۆمـەڵ بکا جوانـە ئـەوەی بـە هەڵـە دەچـێ تاکـە و کۆمەڵ کەم وا هەیە ڕێگای چەوت بگرێتە بەر" [٩] دەزانێ، ئەوەی بـە هەڵـە دەچێ تاکە و بێ گومان ئەم "تاکە"ش ئەوکات زۆر کەسـی دەگرتـەوە و لـە سەرەوەی هـەمووان شـا بـوو کـە خـۆی بـە دەمڕاسـتی دەمڕاسـتان دەزانـی و کۆمەڵ و چینی پێك هێنەری کۆمەڵی هەر بە مرۆڤیش حیساب نەدەکرد.

سوارە ڕێگای چارە لە خەبات و بەربەرەکانیدا دەزانـــێ و ڕێ نـــوێنی کۆمەڵ دەکا "ئێمە ئەگەر مل بۆ زۆردار دادەنوێنین مـردووین و ژیـانی بـێ سەربەسـتی وەك لەشـی بـێ گیـان وایـە" [١٠] کۆمـەڵ دەبـێ بـۆ سەربەسـتی و ئازادی خەبات بکا و تێکۆشێ و کەڵە و تۆوی دووبـەرەکی وەلانـێ و خۆیـان ببنە خاوەن ماف و هەقی ڕەوای خۆیان وەدەست بێنن "دەکرێ باشـتر بـین بەڵام نەك هەر کەس لەبەر خۆیەوە، بەڵکوو هـەموو بەیەکـەوە، ئەگـەر دە کـەس دەسـت بگـرن بـە دەسـتی یەکـەوە، بـا هـیچ کامییـان مەلـەش نـەزانن دەتوانن لە چۆمێك بپەڕنەوە، چۆمەکە ڕایان نـادا، چونکە ئـیتر ناترسـن و بە یەکتر پشت ئەستوورن" [١١] بـۆ سەربەسـتی و ژیـانی باشـتر دەبـێ دوژمـن لەناو بچێ "دوژمنی ئێمە لەناو هەناوی خۆماندا دەژی. دوژمـــنی ئێمـــە ترس و خۆپارێزییـە، ئـەبێ حـەول بـدەین، لـە پێـشدا دوژمـنی نـاو دڵـی خۆمان بکوژین" [١٢] . کاتێ ئەمن و تـۆ دەبـێ بـە ئێمـە و خۆپـارێزی وەلانـرا

کۆمەڵ دێتە سەر ڕێگای ڕاست و بە خەبات دەتوانێ مافی ڕەوای خۆی بە دەست بێنێ "ئەمڕۆ ڕۆژێکە کە دەبێ بە گیان و دڵ تێکۆشین وڵات لەم کەمتیارانە و چەقەڵانە پاك کەینەوە"[١٣] چەقەڵ و کەمتیارێك کە سوارە لێیان دەدوێ و دیاردەیان بۆ دەکا چینی دەسەڵاتداری ئێران لە دەورەی شادایە و کۆمەڵێکی کە "هەمووتان ڕۆڵە کوژراو و برا سەربڕاو و ماڵ سووتاون"، خەڵك گەلانی ئێرانە و هانیان دەدا کە دەبێ خەبات و بەربەرەکانی بکەن چونکە "ساڵ هایە... وڵاتی ئێمە داگیر کراوە، بێگانە بە سەرمانا زاڵ بووە، ساڵ هایە کە بزەیەك نەهاتۆتە سەر لێومان، هەمیشە ترساوین دەستە دەستە براوینە بەر تیغی سەربڕ و خوێنی ئاڵی لاوەکانمان ڕژاوە"[١٤] و زیندانەکانی دەورانی شایەتی ئێران شاهیدێکی باشن بۆ قسەکانی سوارە و هەزاران ئێرانی و کوردیان تیدا کۆت و زنجیرکرا و بە سەدان کەسیان تێدا شەهید کرا. بەتایبەتی پاش تێك چوونی کۆماری کوردستان و روخانی حکومەتی میللی دوکتور موسەدیق و تێکشکانی جووڵانەوەی ساڵەکانی ٤٧ ــ ١٣٤٦ی کوردستان بە هەزاران کورد گیران و کەوتنە بەر ئەشکەنجە و ئازار و لە سێدارەدان وتیرباران. ئێستاش خوێنی لاوانی کورد و سەرۆك کۆمار قازی محەمەد و هاوالانی لە چوارچرای مەهاباد هەر دەهاژێ و خوێن لە جۆگەکانی بێ دادگای جەڵدیاندا بە گۆلاوە، بەڵام سەرەڕای ئەو هەموو خوێن ڕژان و کەللە پژانە کوورەی خەبات هەر دەگاڵێنێ و مرۆڤی کورد "ئێوە شەڕتان زۆر دیوە بریندار و کوژراوتان زۆر چاو پێکەوتووە، هەرگیز ورەتان بەرنەداوە"[١٥] و بێ ورەبەردان دەبێ تا گەیشتنی بە ئامانجی کورد خەبات بکرێ و نابێ لە مردن بترسن "مردن ئەوە نییە کە گیان لە لەش بچێتەدەر، ئەوە مردنە

کـه هەسـتی پیـاوەتی و تۆڵـه نـەمێنێ"[١٦] . گـەل لەسـەر تۆڵـه سـەندنەوەی خوێنی سووری شەهیدانه و به کردەوەش گەلانی ئێران ئەمەیان نیشاندا و بەگژ حکومەتی سەرەڕۆی پەهلەویدا چوونەوە و تەسـلیم نـەبوون "گـەل تەسـلیم نـەبووە، چـاوەڕوانی دەسـتێکی ئاڵاهـەڵگرە"[١٧] و ئـەو دەسـتەش دەستی پۆڵایینی کرێکاران و جووتیارانه که نەترس‌تـرین چـینی کۆمـەڵگای ئێران و کوردستانن.

"دەسـتێکی کـه ئـاڵای شـۆڕش و خـەباتیش هـەڵگرێ نابـێ بترسـێ و لـه مـەرگ بـاکی هـەبێ، فیـدای ڕێگـای ئـازادی هـەرگیز نـامرێ، ئەگـەر ئـەمڕۆ ڕواڵەتی له پێش چاومان لاچووە لەنێو دڵماندا ئـــەژی" [١٨] و شـــەهیدانی ڕێگای نیشتمان هـەرگیز نـامرن و "مـەرگ لـه بەرامبـەر ویـستی پیاوانـەوە پەست دەبێ، مەرگ هی ئەو کەسانەیە که هیوای ژیانیان نامێنێ و مـل بـۆ مـردن کـەچ دەکـەن"[١٩] سـوارەی شۆڕەسواری قوتابخانـەی بـیری کوردایـەتی موکریان لەسەر ئەم باوەڕە پاکەیە که "ئەگەر شەرەف نەما، گیـان بـەکاری چی دێ، ئەگەر یەکیەتی نەما، ئەگەر بیری پاراسـتنی دۆسـت نـەما، باشـترە گیانیش نەمێنێ"[٢٠] سواره بەگژ ساویلکەی بیرکورتی کۆمەڵدا دەچـــێتەوە که هەموو کاروبارێك تەنیا به قەزاو قەدەری ئاسمان دەزانن و له بەرامبەر تەنگ و چەڵەمه و چەوسانەوە و ماف خوراویدا دەســـت لەســـەر ئـــەژنۆ دادەنێن و ڕوو له ئاسمان دەکەن و دەیانەوێ به پاڕانـەوە و لالانـەوە بـەڵای چەوسێنـەر و وڵات داگیرکەر له بـەین بـەرن "ئـەوان لایـان وایـه ئـەم دەردە نەبێ هەر دەبێ، بەرگێکی ئەدەبی‌یە و به بەژنی وان بـڕاوە، وا ئـەزانن کـه ئـەم بەشـه لـه ئاسمانـەوە هاتۆتـه خـوار بـۆ وان و کـاری ئاسمـانیش هیـچی لەگەڵ ناکرێ".[٢١]

سـواره ئـەمجار ڕێگـای ڕاسـت نیـشان دەدا کـە ڕاسـتیەکەی ئەوەیـە کـە "ئێمە لەسـەرمانە ڕەسـم و شـوێنەواری باشـی کۆن بپارێزین و ئـەم داب و دەستوورانە کە بـە کـاری ئـەمڕۆ نایـەن لەبـەین بـەرین"[٢٢] چـونکە لەسـەر ئەم باوەڕە جوانەیـە کـە "ڕاسپێری ئـادەمیزاد ڕووخانـدنی بـاری نالـەباری ژیانە و دامەزراندنی بناغەی جوانیـیـــە"[٢٣] و دامەزرانـــدنی بناغـــەی جــوانیش بــێ خــەبات و بەربــەرەکانی لەگــەڵ دێوەزمــەی داگیرکــەر و چەوسـێنەر بـەدی نایـە و ئـەرکی خـەباتیش لەسـەر شـانی هـەموو چـین و توێژەکانی کۆمەڵە "ئێستا وڵاتی ئێمە بۆنی خـوێن دایگرتـووە، لـە هـەموو لایێکی لوورەی چەقەڵ و کەمتیار بەرز بۆتەوە".[٢٤]

ئینجا زۆر بـە ووردبینییـەکی تایبەتیـەوە، بارودۆخی ساڵەکانی ژیـانی شی دەکاتەوە و وەزعی کۆمەڵگای ئێران و کوردستان دێنێتـە بەرچـاو "بـیر بکەنەوە لە هەموو ئێراندا بنەماڵەیەك هەیە کوڕی نـەکوژرابێ، یـان تـاڵان نەکرابێ و ماڵی نەسووتابێ؟!"[٢٥] و لەم ڕێبازەشدا ڕێگـــای چـــارە بـــۆ ســـەرکەوتن دەســـت نیـــشان دەکـــا و خـــەبات دژی حکومـــەتی ســـەربە ئیمپریالیزمی ئامریکا دەزانێ "هەر تەنیا پیاوی شەڕکەر بەس نییە پیاوی ژیر و بـە ئـاوەزیش پێویـستە"[٢٦] و دەیـەوێ چـەك و قەڵـەم وێکخـا و شـان بەشانی یەك دژی چەوسێنەر خەبات و بەربەرەکانی بکەن و "پاکی بەسەر پیسیدا سەرئەکەوێ، جا یـا بـە دەسـتی مـن یـا پـاش مردنـی مـن بەدەسـتی کەسێکیتـر کـە هـاواڵی منـە"[٢٧] و ئەگەرچـی "لـە شـەرکردن بێـزارم، شـەڕ پەڵەییێکی ڕەشی مێژووی ئـادەمیزادە"[٢٨] بـەڵام سـەرەڕای وەش "تـا دوژمـن هەیـە، تـا کەسـێك پەیـدا نـەبێ تـەیاروو وریابـێ"[٢٩] و بـۆ گـەلی کـورد هیوایـەکی گـەورەی بـە جووڵانەوەکـەی هەیـە کـە ئـەوکات و سـەردەم لـە

کوردستانی عێراقدا بە سەرۆکایەتی بارزانیی نەمر لە گۆڕێدا بوو "هیوام بە دووارۆژی شۆڕشی چیا زۆر بەتینە"[٣٠] و بۆ سەرکەوتنی ئەم شۆڕشە و هەموو خەبات و شۆڕشێك ڕێ نوێنی نیشان دەدا و دەستێك بەتەنێ تەقەی نایە و تەنیا کۆمەڵانی گوندی. و چەوساوەی شار ناتوانن ئاڵا هەڵگری سەرکەوتنی خەبات بن بەڵکوو "ئەبێ خوێندەوار پێنووس بنێتە لاوە و دەست بداتە شمشێر"[٣١] و چەك و لە مەیدانی خەبات و بەربەرەکانی چەکدارانەدا بیسەلمێنن بەو "کەسانەی لایان وایە خوێندەوار و زانست لەگەڵ ئازایەتی نایەتەوە نیشان بدەن بە هەڵەچوون، زانا و وێژەوان ڕاستە کە لاشەڕن بەڵام کاتێ شەڕ بەردەرگای پێگرتن بەگیان و دڵ بەشەڕ دێن، چونکە ئەوان بە پێچەوانەی کەسێك کە بەشەڕکردن خووی گرتووە، ئەزانن بۆ چ بەشەڕدێن و چ ئەپارێزن"[٣٢] و چینی خوێندەوار و ڕووناکبیری کۆمەڵ باش ئەوە دەزانن کە "ژیان لە ناو کتێبا نییە، لە دەرەوەیە"[٣٣] و هاودەنگ لەگەڵ ڕەنجبەران و چەوساوەکانی کۆمەڵ دژی ڕژێم و حکومەتی سەرەڕۆ و دژی میللی و کەڵەی دەربەگایەتی و ڕێ و شوێنی نارەسەن ڕادەپەڕن، ڕووناکبیر لەسەر شانیەتی کە بۆ چینی چەوساوەی ڕوون کەنەوە "ئەوکارەی ئێمە دەیکەین شەکەتیی بۆ ئێمەیە و بەهرە و داهاتیش بۆ ئاغا و ئاغای ئاغایە"[٣٤] لێرەدا سوارە هەر تەنیا بەگژ حکومەتی ملهوڕی شایەتیدا ناچێتەوە بەڵکوو ملە لەگەڵ ئاغاکەی حکوومەتی شا واتە ئامریکا و هەموو وڵاتانی سەرمایەداری چەوسێنەر و داگیرکەر دەکات "لە بیرت چۆتەوە ئاغا زلەش حیساب کەی، ڕەنگە تۆ هەرگیز ڕووالەتیت نەدیبێ، ئەو لە ئێمەوە زۆر دوورە، چەند دەریامان نێوانە"[٣٥].

بە توندی بەگژ فەرهەنگی ڕواڵەت گۆڕاوی بابردووی ڕۆژئاوایەوە دە چێ، فەرهەنگێکی بێ سەرەوبەرەی کە لە لایەن ڕژێمیشاوە پڕۆپاگەندەی بۆ دەکرا بۆوەی کۆمەلانی خەڵك فریودەن و دەخەوە کەروێشکەیان خەن. "ئەو تۆفانە کە لە پشت دەریاوە دێ باری نەگبەت هەڵنەڕێژێ و لە گوڵزاری شارا هەموو گوڵێکی قەتڵ عام کردوە، ئەم تۆفانە کە لەوپەڕی چەند دەریاوە دێ چی ئەهێنێ؟ نەگبەت، درۆ، گوڵی کاغەزی ــ تریا...؟ بەڵام چی دەبا؟ گوڵی گەشی پیاوەتی و ئەوینی بەڕاستی"[٣٦] بۆ بەربەرەکانی لەگەڵ ئەم تۆفانە فەرهەنگییە ناڕەسەنە کە بەتایبەت لە شارا دەست ئەڕزێنێ و بیر و باوەڕ و فکر لە ڕیشە دەردێنێ، کۆمەلانی خەڵك و چەوساوەکانی و خوێندەوارانی بۆ خەبات هان دەدا و بە ڕووناکبیری شار دەڵێ کە "دەست لە شارا ئەڕزێ، وەك خەنجەرێکی دەبان کە هەمیشە لە کالاندا بێ"[٣٧] و خەبات و بەربەرەکانیش هەر تەنیا بە قسە نابێ و کردەوەی پێویستە و شۆڕشگێڕ نابێ لە مەرگ بترسێ "زیندووی ترسەنۆك ڕۆژێ سەدجاران دەمرێ"[٣٨]، و دیار دەبوو ئەم ڕاستیش دەکا کە ئادەمیزاد هەر ئەبێ بمرێ چ لەسەر کەل بێ و چ لەناو ئاوایی، چ لە پاڵ ماڵ و منالییا، کەوایە، وا باشترە پیاو وەك گورگ بە شوێن خشپە و چرپەدا بچێ، نەك وەك کەو سەری بکاتە ژێر بەفرەوە بۆ ئەوەی هیچ نەبینێ"[٣٩] و لە کەژ و چیاکان و کۆڕی خەباتدا نیشان بدەن کە ڕۆڵەی ڕاستەقینەی کۆمەڵ و خەبات و ڕەنگی سوورن "وەك هەڵۆی بەرزەفڕی چیا، دڵم دەخوازێ باڵ بگرم و هەرد و هەور و نەوی بەجێ بهێڵم و لەو سەرەوە گاڵتە بە دێوەزمەی مەرگ بکەم و بڵێم دیت، دیت ئەی مەرگ تەنانەت تۆشم بەزاند"[٤٠] بەم چەشنە، سواره بەڕاستی لە

ژیانی کورتی‌دا گاڵتەی بە مەرگ کرد و ژیانی بە "قۆناغێکی کەم خایەن و کورت لە نێوان دوو نەبوونی درێژ و بێ بەستێنا"[٤١] زانی و وەك هەڵۆی بەرزەفڕی چیا کەم ژیا بەڵام جوان ژیا، ژیانی کەم خایەنی سوارە لە باری ئەوین و دڵداریشەوە خۆی عالەمێکی هەیە و داستانێکی دوور و درێژە. سەرەڕای ئەو هەموو بیروباوەڕە کوردانەی کە هەیبوو، کە وەك شەم بۆ کورد دایسا و لە کوردایەتییا دامرکا، بەڵان لە ژیانی کەسی و تایبەتی خۆی دا تووشی بە تووشی ئەوینێیکی کوردانە و کچە کوردێك نەهات. کچێکی ئازەری دڵی هەستاند و بووە دایکی بابەکی کوڕی و زۆریش تێکۆشا روقیای ئازەری بکاتە ڕووناکی کوردی بەڵام گیا "لەسەر پەنجی خۆی دەڕوێ" و بە پێچەوانەی ئەوە تەقەلاییێکی بێسوودە و کاتێ زێد و گوندی خۆی بەجێ هێشت و بۆ خۆێندن ڕووی کردە تاران یان بە گوتەی خۆی "پەروەردەی چیا و کەژم، بۆ ماوەی هەشت ساڵ هاتمە شار تا خوێندنی زانستگەم تەواوکەم، لە شارا کەوتبوومە شوێن ئەوینێیکی وەك کابرای ڕاوچی بە تۆڕەوە چەندەی ماسی گرت منیش هەر ئەوەندەم بە چەنگ هێنا"[٤٢] لە تاراندا گیرۆدەی زولفی ئەگریجە خاوێکی، چاوڕەشی ئێسك سووکی لە بەردڵان و لە دەستان خۆشی فارس دەبێ و یەك دڵ نا سەد دڵ ئاشقی دەبێ، عیشقێك کە بوو بە هۆی لۆمە و تانووتی دۆستان و ئاشنایانی. بەڵام چبکا، شاعیرە و ئاشق بووە. ئەوینی خودایی سوارە پیادەیە و ئەوینی کچی ڕوو هەڵماڵدراوی تارانی سوارە و قەت بەیەك نەگەین و لەم عیشقەدا سەرنەکەوت و شوێنی ئەم ناکامی‌یە لە زۆربەی نووسراوەکانی ئەم دەورانە عاشقیەتی‌یەدا بەرچاو دەکەون "ئەوینی ڕواڵەت گۆڕاوی شار و دووکەڵ و هەڵمی بەیان و ئێوارە وەك شەرای مەرگ شاریان داپۆشی بوو،

تاراندمی"[٤٣] و "وەك کەسێك بیەوێ لە گۆلاوێکی لیخندا ماسی ئاڵ و والا بگرێ، من لە ناو لێلاوی شاردا کەوتبوومە شوێن ئەوینێکی گەش[٤٤] و پێی وایە "لام وابوو کە ئەوین وەك دەسەلات وایە کە بکرێ بەزۆر بەدەستی بهێنێ"[٤٥] ئەمجارە ڕاستەقینە قبووڵ دەکات "ئەمن ئەویندارم، بەلام ئەویندارێکی تێ شکاو"[٤٦] و "گوڵی هەستی جوان لە ناو شۆرەکاتا ناڕوێ، ئەوینی بەراستیش لەناو دڵێکا کە سەرێکی هەیە و هەزار سەودا پەروەردە نابێ"[٤٧] بەلام سەرەڕای تێ شکاوی و بەپێچەوانەی واقعیەت و ڕاستەقینە، سوارە بەم ئەوینە وەفادار ماو لەگەڵ خۆی بردیە ژێر خاکەوە. زۆری پێخۆش بوو، ڕۆژێك لە ڕۆژان لەگەڵ ئەم دڵبەرە چاوڕەشەی بگەڕێتەوە کوردستان و لە مێرگ و مەزرای گوندی قەرەگوێز و کوچە و شەقامەکانی شاری بۆکان و مەهاباددا بیگێڕێ و قسەی ئەویندارانەی بە گوێ یا بچرپێنێ، بەلام دێوەزمەی مەرگ مۆڵەتی نەدا بە زیندووی سەر ئەم کارەی بکا خۆ مەرگیش ناتوانێ تاسە بتارێنێ.

سوارەی ڕەحمەتی زۆری پێخۆش بوو پاش کۆتایی هاتنی خوێندنی بگەڕێتەوە بۆ یەکێك لە شارەکانی کوردستان و خزمەت بە هاووڵاتی‌یانی بکات بەلام "کاتم وا بە دەرس خوێندنەوە گیرابوو کە نەمتوانی بگەڕێمەوە بۆ وڵات و دیسان لەگەڵ بەهاری سەوز و هەوای پاك و ئاسمانی پڕشنگدار و بەتروسکەی لادێ تێکەڵ بمەوە،... دڵم پارچەیەك بوو لە بەیانی پڕ زەردەخەنەی ئاوایی‌یە بچووکەکەمان کە لە باوەشی چیایەکی بەرزا ئارامی گرتبوو"[٤٨] سوارە بەم ئاواتەی گەیی و پاش مردنی لە ١٣٥٤/١٠/٢٤ لە بیمارستانی میساقییەی تاران، تەرمەکەی گەڕاوە شاری بۆکان

و لەگەڵ پێشوازییێکی مەزنی کۆمەڵانی خەڵك لە گۆڕستانی گوندی حەمامییان تەسلیم بە خاك کرا.

سوارە تا کاتێ مابوو، زۆر کەم شێعر و نووسراوەکانی لە گۆوار و ڕۆژنامەکاندا بڵاوکرایەوە، ئەوەندەی ئەمن بزانم لەم گۆڤار و ڕۆژنامانەدا شوێنەواری سوارە بڵاوکراونەوە:

١) چەندین پارچە هەڵبەستی لە گۆڤاری کوردستاندا کە لە تاران دەردەچوو چاپ کراوە.

٢) کورتەچیرۆکێکی بە فارسی بە ناوی "آ هو ـ ئاسك" لە ڕۆژنامەی "خاك و خون"دا کە لە تاران دەردەچوو بڵاوبۆتەوە.

٣) هەڵبەستی بانگەوازی پەنجەرەی بە کوردی و فارسی لە گۆڤاری "خوشە" کە لە لایەن شاعیری پایەبەرزی ئێران ئەحمەدی شاملۆوە دەردەکرا، چاپ کراوە.

٤) شێعری "هەڵۆ هەر بەرزە"ی مامۆستا هەژاری وەرگێڕابووە سەر زمانی فارسی و ئەویش هەر لە گۆڤاری "خوشە"دا بە نازناوی "پ ـ ئەهورا" بە چاپ گەیاند.

٥) شێعری "تۆ دەریامی" لە ژمارە "١"ی گۆڤاری دیاری لاوان، کە لە لایەن یەکیەتی لاوانی پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراقەوە دەردەکرا چاپ بووە.

٦) وتارێکی سەبارەت بە شاعیرێکی هەرمەنی نووسیبوو بڕیار بوو "ئەلك خاچاتوریان" بیکاتە ئەرمەنی و لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانی ئەرمەنی دا چاپ کرێ. نازانم چی بەسەر هات، بەڵام نوسخەی کوردیێکەی ئەم وتارە لە لای من هەیە.

پاش مەرگی سوارە، نووسراوە و شێعرەکانی رەنگێکی تریان دایە و زۆرتر چاپ کران، بەڵان پێم وایە هەتا ئێستا داستان و چیرۆکەکانی هیچ کامیان چاپ نەبوون و هیوامە هەموویان کۆکرێنەوە و خێرەومەندێکی کورد لە چاپیان بدات و ڕۆحی سوارەیان پێ شاد و کتێبخانەی کوردیان پێ ببوژێنێتەوە.

١ـ چیرۆکی چاپ نەکراوی "ئافرەت"

٢ـ هەر ئەو سەرچاوەیە

٣ـ چیرۆکی ئافرەت

٤ـ هەر ئەو سەرچاوەیە

٥ـ چیرۆکی چاپ نەکراوی "لاس و خەزاڵ"

٦ـ هەر ئەو سەرچاوەیە

٧ـ لاس و خەزاڵ

٨ـ چیرۆکی چاپ نەکراوی "سەیدەوان"

٩ـ هەر ئەو سەرچاوەیە

١٠ـ چیرۆکی چاپ نەکراوی "چەکوشوە شێنی ڕۆڵەکوژراو"

١١ـ چیرۆکی چاپ نەکراوی "خاڵەی ڕێبوار"

١٢ـ چەکوشوە شێنی ڕۆڵەکوژراو

١٣ـ هەر ئەو سەرچاوەیە

١٤ـ هەر ئەو سەرچاوەیە

١٥ـ لاس و خەزاڵ

١٦ـ چەکوشوە شێنی ڕۆڵەکوژراو

١٧ـ هەر ئەو چیرۆکە

١٨ـ هەر ئەو سەرچاوەیە

١٩ـ هەر ئەو چیرۆکە

٢٠ـ لاس و خەزاڵ

٢١ـ خاڵەی ڕێبوار

٢٢ـ ئافرەت

٢٣ـ چەکوشوە شێنی ڕۆڵەکوژراو

٢٤ و ٢٥ و ٢٦ـ چەکوشوە شێنی ڕۆڵەکوژراو

٢٧ـ هەر ئەو چیرۆکە

٢٨ـ لاس و خەزاڵ

٢٩ـ هەر ئەو چیرۆکە

٣٠ـ چەکوشوە شێنی ڕۆڵەکوژراو

٣١ـ لاس و خەزاڵ

٣٢ و ٣٣ـ لاس و خەزاڵ

٣٤ و ٣٥ـ خاڵەی ڕێبوار

٣٦ـ زوڵاڵترین پێکەنین

٣٧ـ زوڵاڵترین پێکەنین

٣٨ـ لاس و خەزاڵ

٣٩ـ خاڵەی ڕێبوار

٤٠ـ لاس و خەزاڵ

٤١ـ خاڵەی ڕێبوار

٤٢ و ٤٣ و ٤٤ـ زوڵاڵترین پێکەنین

٤٥ـ لاس و خەزاڵ

٤٦ و ٤٧ و ٤٨ـ زوڵاڵترین پێکەنین

ده ساڵ دوای کاك سواره

سەلاحەددین موهتەدی

لە ژمارەی یەکەمی "مامۆستای کورد"دا وێڕای بڵاو کردنەوەی شێعری "هەڵۆی بەرزە فڕ" بەڵێن درابوو کە لە ژمارەی دووهەمدا لێکدانەوە و لێدوانێك لە بارەی "سوارەی ئێڵخانیزادە"وە پێشکەشی خوێنەران بکرێت و داواش لە من کرابوو کە ئەو ئەرکە بگرمە ئەستۆ و بەڵێنەکە بێنمە دی.

من زۆرم داوا لێکراوە و لە مێژە بە تەمام لە سەر سوارە بنووسم: چەند ساڵ لەوە پێش، لە گۆڤاری "نووسەری کورد"دا کە لە کوردستانی ئازاد کراو دەردەچوو لە سەر داوای نووسەرانی شۆڕشگێڕ شێعری "خەوە بەردینە"م لەگەڵ پێشەکییەکی کورت ـ کە میوانێکی سەرقاڵی وەکوو من لە سووکە سەفەرێکی سەر پێییدا لە دەستی دێ ـ بڵاو کردەوە. کورتە باسێك بوو لە سەر ئەدەبی شۆڕشگێڕانە و شێعری نوێی کوردی لە

کوردستانی ئێران و گرێدرانی لەگەڵ خەباتی سیاسی و چینایەتی و سەرەنجام شوێن و شوێنەواری سوارە لەو گۆڕان و گۆڕینە گرینگەدا.

زۆر جاریش لە کۆڕ و کۆبوونەوەکاندا لە سەری دواوم و هەر جار گۆشەیەکیم بە پێی توانا لێ شی کردۆتەوە، بەڵام بەداخەوە هەرگیز دەرفەتێکی وام دەست نەکەوتووە کە ماوەیەکی باش بە ئارامی و ئاسوودەیی دانیشم و خۆم بە تەواوی ترخان کەم بۆ وەدیهێنانی ئەو ئارەزووە پیرۆزە خۆشەویستەم.

ئەگەر ڕاستت دەوێ لە کۆمەڵی کوردەواریدا کە داگیرکەر لە چوار لاوە دەوری داوە و سەر تا پای بە ئاگر و ئاسن و دراو و درۆ تەندراوە، لە گشت لایەکیش ئاڵای بەرزی بەرەنگاری هەڵکراوە و لە هەر بستە خاکێکدا نەمامی بەژنی شۆڕە لاوێك نێژراوە، زیندان و شار بە دەرکران، چەك هەلگرتن و وەچیا کەوتن، ماڵوێرانی و سەرگەردانی ــ بۆ هەر ڕێبوارێکی ڕێبازی ڕزگاری ـ هاولفی هەوەڵێن و هاوسەری هەتا سەرە!.

گیرسانەوە و حەسانەوەش تەنیا خەونی خۆش و خەیاڵی خاوی سەر پڕ سەودایە! وا ئێستاش "مامۆستای کورد" هەروەك "نووسەری کورد" ـ ماڵیان ئاوا ـ ناهێڵێ چیدی بە تەمای "کۆمەڵێکی ئازاد و کاتێکی ئارام" کارەکە وەدوا خەم و ناچارم دەکا بەرکوڵێك ــ هەرچەند کەم و کووڕ و کاڵ و کرچیش بێ ـ پێشکەشی خوێنەری خوێندەواری تامەزرۆ بکەم.

لە سوارە دوان بۆ من وەبووژێنەوەی بیر و بۆنی تەمەنی سی و چەند ساڵ بە یەکەوە بوونی بەردەوامە کە لە یەکەمین ساڵەکانی ژیانمانەوە لە ناو یەك بنەماڵەدا دەستی پێکرد و بە کۆچی بێوادەی سوارە لە سەرەتای ساڵی ١٩٧٦ (ڕێبەندانی ١٣٥٤)دا دوایی پێهات.

لـە خـۆ شـاردنەوە و هـەڵات هـەڵاتی منداڵانـە ڕا هـەتا خۆشـاردنەوە و هەڵات هەڵاتی سیاسەت و کوردایەتی، لە بووکی جوانی کوردسـتان[1] ڕا هـەتا شاری بە گرمە و دوکەڵ[2] لە بە چۆکەوە دانیـشتنی سـەر بـەڕەی قوتابخانـە لە خزمەت مامۆستای پیاوچاکی چاویلکە شکاوی دڵسۆز و توندە تـەبیات ڕا هەتا سەر کورسـی و پـشت میـزی دار گـوێزی فێرگـەی حقـووق لـە زانکـۆی تـاران: چـەند جـار و چـەند سـاڵ پـەك کـەوتن و تێهەڵـچوونەوە، پێشمەرگایەتیی من و گیرانی ئەو، گیرانی من و کرمانـەوەی ئـەو لـە بەشـی کوردی ڕادیۆی تاران و بەناچار لـە تـوێی سـەد پـەردەی ڕەمـز و ڕازدا پێـدا هەڵکوتن بە ئازادی و بەرابەری و بەختەوەری ئینسان!

تا دوا دیدارم لەگەڵ لەشی ساردەوە بووی دا لە مردووشـۆرخانەی تـاران و بەیەکەوە هاتنەوەمان بۆ کوردستانی تازیەبار و کۆ بوونـەوەی بێوێنـەی جەماوەر و وتاری سیاسی و شێعر و شیعار و... سەر لە نوێ گیرانەوەی مـن هەر لە نێو مەجلیسی پرسە و سەرەخۆشیدا لە مەهابادی مەزن!

من و مەجنوون لە مەکتەبخانەی عیشقا دەرس خوێن بووین

ئـەمن خـەتـمـی کـەلامـم کـرد لـەوەڵلـەیلا بـەجـێ مـا ئـەو!!

سەرتاسـەری ژیـانی سـوارە تراژیـدی و کێـشەیەکی بێپـسانەوە بـوو کـە لەشی بیمار و دەردەداری لە دژی ئێش و ئازار و گیانی نائارام و بێقـەراری لە دژی کۆت و پەیوەندی سیاسەت و ئەخلاقی سەردەم دەستیان دابوویـە و سەرەنجام هەر تك "پاڵەوانەکە"ش تێك شکان!

سوارە لە دێی قەرەگوێز لە بیـست کیلـۆمتری جنـووبی شـاری بۆکـان لـە ساڵی ١٩٣٧ (١٣١٦) لە دایك بووە. هەر منداڵ بوو کە عیسمەت خانمی دایکـی لە سەر منداڵ چوو، ئەحمەدئاغای باوکیـشی کـە جـاران دەوڵەمەنـد بـوو و

دەست ڕۆیشتوو بوو لە سەرەتای هەرزەکاری سوارە دا و زۆر پێش دەورەی ئیسلاحاتی ئەرزی زەمانی شا، زۆربەی مڵکەکانی لە دەست بۆوە و دێیەکەی خۆی قەرەگوێزی بەجێ هێشت و ماڵی هاتە بۆکان.

هەر لەو سەر و بەندە و لە سەرەتای هاوینی ساڵی ١٩٧٥ (١٣٥٤)دا سوارەی چالاکی، لاوچاکی، ئازای، زیرەکی دەنگخۆشی خەتخۆش، تووشی ئازارێکی نەناسراوی کوتوپڕ هات و چریکەیەك لە پشت و ڕانی ڕاستی وەستا و سەرەڕای ژان و دەردێك کە بە هیچ دەوا و دەرمانێك سوکنایی نەدەهات سێساڵی ڕەبەق ـ نیوەی لەشی لە گەچدا ـ لە سەر جێ کەوت.

هەژار کوتەنی: ئەوە چەرخی بە هەموو ژینی دا!

سوارە کە لە کۆڕی دیوەخانی ئاوەدان بە شەو چەرەی شێعر و ئەدەبی کوردیدا تۆشەی تەسەلی هەلگرتبوو، غەرامی کەم دەوامی عومری لاویش[٣] دەماری دڵداری بزواندبوو، سێ ساڵەی سەر تەختی خەستەخانەی لێ بوو بە لانکەی سەرەتای گڕوگاڵی شاعیری.

سوارە ئەو جارەش کفنی دڕی و لە یەکەمین هەوارگەی شێعرەوە گۆچان بە دەست کەوتەوە ڕێ بەرەو دنیایەکی نوێ.

مەیلی ڕاو و سواری و سێ باز و مەلە جێی خۆیدا بە عیشقی خوێندن و خوێندنەوە و شێعر و سیاسەت!

بەڵام بە وەفاتر و بەردەوامتر، گەرم و گوڕتر و گورجووبڕتر لە گشت، سۆزی دڵداری و هەستی جوانپەرستی بوو کە بە ساغی و نەخۆشی، بە گەنجی و گەڕاوەیی لە زیندان و لە مەیدان هەرگیز وازی لە سوارە نەهیناو قەتی بە جێ نەهێشت!

دوای سێ ساڵ نەخۆشی تازە کەوتەو ڕەوتە وەك منداڵان دارە دارەی دەکرد و هێشتا برینی ئەوینی "کچی کرمانجی دێهاتی"[٤] ساڕێژ نەبوو بۆوە کە کەوتە داوی دڵدارییەکی نوێ و ئەمجار بە دندووك پێوە بوو!

کیژە ئازەرییەکی ماڵ لە بۆکان لێی بوو بە دۆست و دەزگیران و بۆی بوو بە ڕاوکەی شێعر و غەزەل دانان. ڕاوگەی ڕۆژانە و ژوانی شەوانە سەرەڕای تانە و لۆمەی کەس و کار و دۆست و ئاشنا گرێی لە گەردنی جووتەی گراوان توند کرد و سەرەنجام سوارە بە دەست تەنگی و قەرز و قۆڵە نیوە بە دزی و نیوە بە ئاشکرا ژنی هێنا! (١٩٦٢). هەرچەند دڵی هەوەسباز و هەرزەکار و سەری سەودایی و سەرە ڕۆی سوارە بەوەش دانەکەوت و تا تەڕایی و تینی تێدا ما مەیلی جوانی و جەماڵی نەنا، بەڵام ڕوقیا ـ کە سوارە بێهوودە هەوڵی دەدا ناوی کوردی "ڕووناکی" بە سەر دا ببڕێ ـ بەڕاستی وەفای عاشقێنی بردە سەر و چاردە ساڵ دەست تەنگی و سەر سەنگی سوارەی قەبووڵ کرد و تا دوا هەناسەی ژیان دەستی لێ بەرنەدا. بەتایبەت کە کوڕە تاقانەکەیان "بابەك" لە ١٩٦٨ بوو بە هەوێنی ئەوینی دژوار و پڕ کارەساتیان.

ئەو کچە فارسەش کە سوارە ناز ناوی "پ . ئاهوورا"ی لە ناوی ئەوەوە وەگرتبوو، وە لە چەند ساڵەی ئاخری ژیانیدا جارجار لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بە نەناسراوی شێعر و نووسراوەی ــ زۆرتر بە فارسی ــ پێ بڵاو دەکردەوە هەرگیز بۆی نەبوو بە هاوسەرێکی ڕەسمی، تەنانەت بۆی نەبوو بە دڵدارێکی هەتا سەرو وەك پەری ناو شێعرەکانی سوارە لە شەقەی شاباڵیدا و لەو سەری دنیا، لە سەرزەمینی ئەفسانەی سەرمایە ـ ئامریکا ــ نیشتەوە و بوو بە دوا تاڵاوی گەرووی ژینی کورتی سوارە.

سـواره لـه ١٩٦١ بـوو بـه ئەنـدام لـه "یەکیـەتی خوێنـدکارانی کـورد لـه زانستگاکانی ئێران"دا کە سێ ساڵ پێشتر پێك هاتبوو، نەك تەنیا قوتابیـان بـەڵکوو جـەماوەرێکی زۆری لـه تێکۆشـەران و نیـشتمانپەروەرانی کـورد لـه خۆی کۆ کردبۆوە و چالاکی و خـەباتێکی سیاسـی و بـەرین و ڕێـك و پێکـی لە سەرتاسەری کوردستان و شارە گەورەکانی ئـێراندا بـــەڕێوە دەبـــرد. سـواره لــه ١٩٦٢ لــه تــاقیکردنەوەی گشتی زانکۆی تاراندا بەشداریی کرد و سەرکەوت و لە فێرگەی حقووق / قانوون وەرگیرا.

لــه شــەوی پــێش نــەورۆزی ســاڵی ١٩٦٤ (ســەرەتای ١٣٤٣) پــەلامارێکی گەورەی گرتن و ڕاونان لە لایەن دەزگای پۆلیسی سیا شا ــ ساواك ــ ڕووی کردە جەماوەری گەلی کورد و ڕووناکبیرانەوە. سوارەش کەوتە بەندیخانەی قزل قەلعەی تاران یا وەك خۆی لە شێعرێکدا دەڵێ: "سـووره قـەڵا! لانکـی بەڵا! کە پێش ساز بـوونی" زینـدانی ئـەوین" گرتووخانـەی سیاسـی ئێـران بوو.

لە بەرامبەر هەڕەشە و جەزرەبەی "قزل قەلعە"دا کە ناو بانگی ڕەشـی دڵی سووری دەلەرزاند، سـواره بـه خـۆڕاگری و بـەرگری ناوبـانگی دەرکـرد. پێش کەوتنە بەندیخانەوە هەر تك جوانەمەرگ "سوارەی ئیلخانیزادە" و "سمـایلی شـەریف زادە" لـه گـەڵ چـەند تێکۆشـەرێکی دیکـه بـاڵی چـەپ و شۆڕشــگێڕی یەکیــەتی خۆێنــدکارانیان پێــك هێنــا و دەســتیان کــرد بــه خوێندنـــەوە و لێکۆڵینـــەوە لـــه ســـەر مێـــژوو، ئـــەدەب، کۆمەڵناســـی و سۆسیالیزم.

بــە دوای هاتنــە دەری سـواره و هاوڕێکـانی لـه زینـدان و گەڕانــەوەی هەنــدێك لــەو تێکۆشــەرانەی لــه تەجرەبــەی شۆڕشــی چــەکدارانە لــه

کوردستانی عێراقدا بەشدارییان کردبوو، بۆ کوردستانی ئێران و گێڕانەوە و توێژانەوەی ئەنجام و ئەزموونەکانی ئەو شۆڕشە و دەرخستنی هۆیەکانی ناتەبایی و ناتەواوی، هەر وەها لە گەڵ پێگەیشتنی نەسلێکی نوێ لە لاوانی کوردی کە تازە پێیان دەنا زانکۆکانەوە و داواکاری زانینی زۆرتر و بزوتنەوەی بنەڕەتی تر بوون، حەرەکەتێکی سیاسی فیکری ـ هونەری نوێ لە نێوەڕاستی شەستەکانەوە لە ناو ڕووناکبیرانی کوردستانی ئێراندا پێک هات و پەرەی سەند کە بە خێرایی شێوەی سیاسی ــ تەشکیلاتی بە خۆیەوە گرت و کۆمیتەیەکی سیاسی بۆ سەرکردایەتی بزوتنەوەکە بە نهێنی پێکهات.

ئەو کۆمیتەیە کە سوارەش تێیدا بەشدار بوو لە ساڵی ١٩٦٧ (١٣٤٦) لە گەڵ "کۆمیتەی انقلابی" کە لە لایەن شۆڕشگێڕانی شەهید "سولەیمانی موعینی" و "سمایلی شەریف زادە" و "مەلا ئاوارە" و چەند تێکۆشەرێکی پێشکەوتنخوازی دیکە پاش جیا بوونەوە لە سەرکردایەتی کلاسیکی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران پێکهاتبوو وە لە لایەن سەرکردایەتی شۆڕشی کوردستانی عێراقەوە بە تاوانی دژایەتی کردن لەگەڵ ڕژێمی شای ئێران راونرابوون، پەیوەندی گرت و پەیمانی بەست. ئەو یەك گرتنەوەیە کە خەباتی چەکداری لە گەڵ چالاکی سیاسی و فیکری تێکەڵ کرد، بوو بە سەرەتای گۆڕانێکی گەورە و گرینگ بۆ دواڕۆژی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران چ لە ناو و چ لە ناوەڕۆك دا.

جگە لە دوو ساڵ شەڕی پێشمەرگانە بە بێ یارمەتی بێگانە و تەنیا بە پشتیوانی جەماوەری زەحمەتکێشی کوردستانی ئێران ـ لە کاتێك دا

سەرکردایەتیی شۆڕشی کوردستانی عێراقیش سنووری لێداخستبوون و لەشکری وەدووخستبوون، جگە لەوەی هەزاران کەس بە پێی فەرمانی "دادگای زەمانی جەنگ" و لە سەر ئەمری ژەنەراڵ ئووەیسی ـ فەرماندەی گاردی شاهەنشاهی، حاکمی عەسکری و قەسابی کوردستان ــ لە جەللادخانەی "جەڵدیان" کەوتنە بەر پەلاماری پرسیار و پشکنین و ئەشکەنجە و سێدارە و تیرەباران بەڵام بە ورە بەرزی و یەکگرتوویی و بەرەنگاری بە کۆمەڵ دڵی دەوڵەتی داگیرکەریان لەرزاند و لاپەڕەیەکی پڕ لە شانازییان لە مێژووی کورد و کوردستان نەخشاند، جگە لەوەی کە ئەو حەرەکەتە سیاسی ـ نیزامی‌یەی کوردستان بوو بە ڕچەشکێن و لە ساڵی داهاتوو ١٩٦٩ *(١٣٤٨) لە مەڵبەندی شیمالی ئێران لە سیاهکەل دووپات کرایەوە و سەراسەری وڵاتی تەکاندا.

جگە لەوانە گشتی، لەو چەند ساڵەدا بە دەیان پارچە هەڵبەستی نوێ، چیرۆکی کورت، شانۆ گەری، وێنە گەری و لێکۆڵینەوەی زانستانەی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئەدەبی لە لایەن ڕووناکبیرانی شۆڕشگێڕەوە بە نهێنی بڵاو کرایەوە، کە لە سەرتاسەری کوردستان لە ناو خوێندەواراندا دەست بە دەست دەگەڕا و ڕوونووس دەکرا.

سوارە وەکو شاعیر و نووسەر و ڕەخنەگر لەو بزووتنەوەدا دەورێکی بەرز و بەرچاوی هەبوو. هەموو ئەو ڕووداو و کارەساتانە لە سەردەمێکدا دەهاتنە سەر شانۆی کۆمەڵ کە ئاڵ و گۆڕێکی گرینگ لە وڵاتی ئێراندا لە ئارادا بوو:

ڕیفۆرمە سیاسی‌یەکەی حکوومەتی شا لە سەرەتای شەستەکاندا و بەتایبەت "ئیسلاحاتی ئەرزی" و "مافی ئافرەتان" بوو بە هۆی ئەوە کە

"دەرەبەگایـــەتی" وەك شـــەریکێکی بێکـــەڵك و بـــارگران و تـــەوەزەل و دواکەوتە لە سەر کردایەتی‌یە چەند قۆڵی‌یە کۆنەکەی کۆمـەڵی ئێـران وەلا بندرێ و ڕێگە تەخت بکرێ بۆ بورژوازی تازە پێداکەوتووی چاو چنۆك و بە هەڵپـەی پـشت ئەستوور و چاو سووری سەرمایەداری جیهانی، کە لـە سەرشان و با هۆی هێزی کاری هەرزانی میلیۆنـەها ژن و پیاوی هـەژار و بێزەوی و زار، لـە گونـد و لـە شار، عەرەبانـەی سوودخۆری و زێدەخوازی بێسنووری خۆی بە خێرایی لـێ خوڕێ و بـەرەو سەپاندن و چەسپاندنی دەسەڵاتی تاقانەی بۆرژوازی باژوێ.

بەرهەمی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایـەتی ئـەم ئـاڵو گۆڕە لـە گـەلێك مەیدان و مەجالدا خۆی نواند: خوێندنگا و زانکۆکان ژمارەیەکی زیاتریان خوێنـدکار وەرگـرت، فابریکـە و کارخانــە پــەرەیان ســەند. خانووبــەرە دوروست کردن، ڕێگا و بان کێشان، فڕۆکەخانە و بەنـدەرگا بنیـات نـان، لـە سـەر چـۆم و زێـی گـەورە بەنـد هەڵبەسـتن و بنکـەی بـەر بـڵاو و مـەزنی سـوپایی و سـەربازخانە دامەزرانـدن هـەزاران هـەزار کرێکـاری تـازەی بـە خۆیەوە خەریك کرد.

لـە نێـوان دو چـینی سـەرەکی یـانی دەوڵەمەنـدانی خـاوەن سـەرمایە و دەسـەڵات و کرێکـارانی واڵا دەسـتی هـەژار دا، توێـژێکی مـام ناوەنـدی فـرە ژمارەی هەمە پیشەی دەم هەراشی سەر بزێو پێکهات کـە وەك ئـاژین بـووە ناو هەموو کون و کەلەبەرێکی کۆمـەڵی نـوێ وە تـان و پـۆی تـەونی تـازەی سیستمی سەرمایەداری پێکەوە لکاند.

لە جەنگەی نزم بوونی وشیاری سیاسی ـ چـــینایەتی کرێکـــاران و نەبوونی ڕێکخراوەی سەربەخۆی کرێکاریدا و لـە بەرامبـەر تـەماعکاری و

پاره پەرستی بۆرژوازی دەسەڵاتدار و ملهوڕی و دیکتاتۆری‌یـــەتی دەزگـــای سیاسی بەڕێوبەردا، وردە بۆرژوازی کە تازە بای باڵی خۆی دەدا و سەری لە سیاسەت و سـەروەری دەخـورا، بـۆ مـاوەی دوو دەیـە بـوو بـە شـۆڕە سـواری مەیدانی خەبات و نوێنـەری ڕادیکالیـسمی شۆڕشـگێڕانە! لـە ژێـر تەئـسیری ئەو وەزعە گشتی‌یە دا کوردستانیش تەکانێکی تازەی خوارد:

بـە درێـژایی دەیـەی شەسـت بیرکردنـەوە لـە ڕێبـازی نـوێ سـەر تـا پـای سیاسەت و شێعر و هونەری کوردی خستبووە ژێر پرسیارێکی ڕەخنەگرانـە و چاوپێداخـشاندنەوەیەکی سـەر لـە نـوێ. هـەر وەك خـەباتی سیاسـی و تێکۆشان بۆ ڕزگاری میللی ناوەڕۆکی چینایەتی و کۆمەڵایەتی پەیدا کـرد و شـێوە و ڕەوت و سـەرکردایەتی و چوارچـێوەی سیاسـی و تـەنزیمی کـۆن کەوتە بەر پلاری ڕەخنە و پەلاماری ڕووخاندن، لە بواری هونەر و ئـەدەب و شێعریش‌دا کەلـەپووری کـۆن لـە سـەر شـاباڵی شـەپۆلی واقعییـاتی تـازەی کۆمەڵایەتی، گورجانە بەرەو گۆڕان و گەشـە ڕۆیـشت و "شـێعری نـوێ" بـە تایبەت لە گەڵ "سوارەی ئێڵخانی‌زادە" و فاتیحی شێخولئیـــــــــسلامی"دا گەیشتە لووتکەی هەرە بەرزی خۆی. گۆڕانی کۆن و گوورانی نـوێ لـە گـەڵ دەست پێکرانی دەیەی شەست دا دەسـتی پێکـرد و شـاعیرە گەنجـەکانی ئـەو سەردەمە لە لایەکەوە چاویان لە گشت ڕابوردووی شـێعر و ئـەدەبی کـوردی بەڵام بەتایبەت لەو گەنجینە بە نرخەی "کلاسـیزمی نـوێ"وە بـوو کـە بـە درێـژایی بیـست سـاڵ (١٩٤٠ ــ ١٩٢٠) زەبـر و زەنگـی دیکتـاتۆری و سـەرەڕای زمان ئامان و کوردی قەدەغەکرانی دەورەی سەڵتەنەتی ڕەزاشـای پەهلـەوی و بە هـەوڵ و هیممـەتی ئـەدیبی زانـا و شـاعیری نیـشتمانپەروەر حەسـەنی سەیف (سەیفول قوزات)ە وە ڕچـەی بـۆ شـکاو بـە هـۆی شـاعیرانی مـەزن و

مەشهووری ئەم مەکتەبە "هەژار" و "هێمن" لە گشت کوردستانی گەورەدا نوێنەری کرا و لە لایەن هەموو ئەو شاعیرانەی لە سەرەتای دەست پێکرانی شەڕی جیهانی دووهەم لە گەڵ دامەزران و گەشە کردنی "کۆمەڵەی ژ.ك"دا سەریان هەڵدا وەك "خاڵە مین و سەید کامیل" و "حقیقی" و باقی بوێژانی دەورەی جومهووری کوردستانەوە پەیڕەوی کرا.

ئەو مەکتەبەی دەکرێ بە "مەکتەبی موکریان" لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا ناو ببرێت هەر چەند بە پێی پاراستنی وەزنی عەرووزی و ڕیعایەتی کێش و قافیە و دارشتنی شێعر لە قاڵبی دوو نیوە بەیتی هاوتادا هەر لە سەر شێوەی کلاسیکی شێعری کوردی دەڕۆیشت بەڵام چ لە ناوەڕۆك و ئامانجەکانی گوتن و چ لە شێوازی بەیان و هەڵبژاردنی وشەدا خۆی لە مەکتەبی "کلاسیکی کۆن" جیا کردەوە:

ڕۆمانتیزم و خەیاڵبافی عاشقانە و سۆزی سۆفیانە بۆ دڵداری نادیار و نەناسراو لۆرانەوە جێی خویدا بە ناتورالیزم و جوانی تەبیعەتی کوردستان دەرخستن، ئاهەنگی بەزم و ڕەزمی کوردەواری گێڕانەوە و بە ئازادی و سەربەخۆیی گەلی کوردا هەڵکوتن، لە واقعییەتی وەزعی کۆمەڵایەتی ناوخۆ دوان و خەڵك هان دان بۆ گۆڕانی ئەو وەزعە تاڵ و دژوارەی کە تێیدا دەژیان کە زۆر جار بە هۆی تێکەڵ بوون لە گەڵ خەباتی جەماوەر مایە و جەوهەری ڕیالیزمی تێدا بەدی دەکرا.

هەر وەك ئەدیبانی زانای کورد ناس و کوردی نووسی گەوەرەی وەك قازی کاکە حەمەی قزڵجی، حاجی ڕەحمان ئاغای موهتەدی، مەلا ئەمجەدی قەڵایی، عەبدولرەحمانی زەبیحی و حەسەنی قزڵجی ڕێبواری

ئـەو ڕچـە و نـاوداری ئـەو نـاوە و ڕۆڵـەی هەڵکـەوتووی ئـەو دەورەن لـە مێژووی ئەدەبی کوردیدا.

شاعیر و نووسەرانی "کلاسیزمی نوێی موکریان" لە باتی ئاخنینـەوەی نووسـراوەکانیان بـە وشـەی عـەرەبی و فارسـی یـا وشەسـازی و داتاشـینی لۆغەتی تازەی کوردی، دەسـتیان کـرد بـە کـەڵك وەرگـرتن و بـەکار هێنـانی وشـەی کـوردی پـەتی و ڕەسـەن. چـونکە زۆربـەی زۆریـشیان یـا ڕاسـتەوخۆ خەڵکی دێهات بوون یا هەر لەو سەرچاوە وە ئاویان دەخواردەوە و لـە گـەڵ کاری ڕۆژانە و بەرهەم هێنانی کشت و کاڵ و ئاژەڵداری و ژیانی عێلاتیدا بە تەواوی تێکەڵاو بوون، زۆر شارەزایانە توانیان لە دەریای بێپایـانی وشـە و تەعبیر و مەتەڵ و ئامرازی کار و ژیانی کۆمەڵی لادێی کوردەوارىدا بـە مـەیلی خۆیـان گـەنج و گەوهـەری بـە نـرخ دەرخـەن و هونـەر و ئەسـەری خۆیانی پێ بڕازێننەوە و دەوڵەمەندی کەن. سوارە لە میراتی ئەم مەکتەبە گەلێکی بەهرە پێگەیشت و چ بە هۆی پێدا چوونەوە و سـەر دەرچـوون لـە ئـەدەبی کلاسـیکی کـوردی و چ بـە هـۆی مـوحیتی ژیـانی خۆیـەوە لەگـەڵ وشەی پەتی و پاکی کوردیدا شـارەزایی و ڕاهـاتوویی یـەکجار زۆر بـوو، بـۆ کەڵك وەرگرتن لەو دەسەڵاتەشی تا بڵێی بە توانا بوو.

بێگومـان شـارەزایی لـە ئـەدەبی کلاسـیك بـۆ هـەر شـاعیرێك شـەرتی پێویستە، بەڵام گۆڕینی ڕچەی کۆن و دامەزرانـدنی ڕێبـازی نـوێ پێویـستی بـە ئاگـاداری و دەسـت پێڕاگەیـشتن بـە گـەلێك سەرچـاوەی دیکـە هەیـە و شاعیرانی گەنجی کوردستانی ئێران بۆ گەیـشتن و نیـشتنەوە لـە سـەر بـانی هەواری تازەی شێعری کوردی بە دوو باڵ دەفرین:

یەکەمیان شێعری نوێی فارسی بوو کە ئەویش لە بیست ساڵەی حوکومەتی ڕەزاشادا لە لایەن "نیما یوشیج" باوکی شێعری نوێی فارسی‌یەوە بە ئارامی و ئەسپایی و لە سایەی ئاشنایی لەگەڵ ئەدەبی ڕۆژئاوایی و بەتایبەت زانینی زمانی فەرەنسی‌یەوە بناغەی بۆ دامەزرا و لە سەرەتای چلەکان و ڕووخانی دیکتاتۆری ڕەزاشا دا لەگەڵ پەرە سەندن و ئاشکرا بوونی خەباتی سیاسی، بە هەموو ئێران ناساندرا و بە خێرایی لە سەرانسەری جامیعەی خوێندەوار و ڕووناکبیردا - سەرەڕای بەر بەرەکانی و پێ چەقاندنی سەرسەختانەی شێعری کلاسیکی فارسی - بە فراوانی پەیڕەوی کرا و سەرەنجام بە هۆی شاعیرە گەورەکانی ئەم چەرخەی ئێران وەك "ئەحمەدی شاملوو" "م. ئومید" "سیاوەشی کەسرایی" "نادری نادرپوور" و "فرووغی فەڕڕوخزاد" و... بە یەکجاری لە مێژووی تووڵانی و زەنگینی شێعر و ئەدەبی فارسی‌دا سەقامگیر بوو.

دووهەمیان شێعری نوێی کوردی بوو کە لە سەرەتای شەستەکان‌دا و لە لایەن ڕێبەری شێعری نوێی کوردی "گۆران" و بە هۆی "بەهەشت و یادگار" و "فرمێسك و هونەر"ە وە کە خۆیان لە سەرەتای پەنجاکان‌دا چاپ و بڵاو کرابوونەوە بە نەسلی نوێی شاعیرانی کوردستانی ئێران ناساندرا و تەئسیرێکی گەلێك گەورەی کردە سەر شێوە و ڕواڵەتی شێعری نوێ و بەتایبەت لە بەرامبەر شێعری نوێی فارسی‌دا تای تەرازووی بۆ شاعیرە گەنجە نوێخوازەکان ڕاست کردەوە.

ڕادەی ڕێز و خۆشەویستی گۆران لەو ژمارە تایبەتی‌یەی ڕۆژنامەی کوردستان دەردەکەوێ کە بە بۆنەی بیستنی خەبەری مەرگی ئەو ئەستێرە گەشەی ئاسمانی ئەدەبی کوردی‌یەوە دەرچوو. لە کاتێك‌دا لە کوردستانی

عێراق پەردەی پیلانێکی بێدەنگی بە سەر ناو و کاری گۆراندا دەکێشرا، لە کوردستانی ئێران سەر تا پای ژمارەیەکی ئەو ڕۆژنامەیە ـ کە لە تاران لە لایەن دەزگای دەوڵەتەوە دەردەچوو بە هۆی تێکۆشان و تەئسیری ئەدیب و شاعیر و نووسەرە پێشکەوتخوازەکانەوە تەرخان کرابوو بۆ لاواندنەوە و پێدا هەڵکوتنی گۆران و لێدوان و لێکۆڵینەوەی بەرهەمەکانی. لەو ژمارەیەدا بۆ ستایشی گۆران چوار پارچە هەڵبەستی بەرز لە لایەن مامۆستا هێمن، سوارە، فاتیح و عەلی حەسەنیانیەوە چاپ و بڵاو کرایەوە.

سوارە لە پێشدا شێعری بە شێوەی کلاسیك و لە سەر وەزنی عەرووزی دەگوت، کاتێکیش دەستی دایە تێك شکاندنی کێش و قافیەی کۆن و شێوەی نوێی دەست پێکرد، هەرگیز وازی لە شێوە کلاسیکەکە نەهێنا و هەر کاتێك پێی خۆش بایە و لە هەر شوێنێك پێی وابایە کە کێش و قافیەی قەدیمی بەکار هاتووترە، خۆی لێ نەدەبوارد.

سوارە لە شێعر کوتنیشدا هەر وەك باقیی کارەکانی ژیانی کەم تاقەت و بە پەلە بوو، زوو وەڕەز دەبوو، زوو وازی دێنا و زۆر جار شێعرێکی بە نیوەچڵی دەهێشتەوە و هەرگیز نەدەگەڕاوە سەری، ئەوەشی کە تەواو کردبایە پێی دا نەدەچۆوە و هەڵەی ڕاست نەدەکردەوە و هەر بە ڕەشنووس و شپرزەیی دەستا و دەست بڵاو دەبۆوە و خۆی هەرگیز پاکنووسی نەدەکردن و کۆی نەدەکردنەوە!

تەنیا شێعری "خەوە بەردینە" هەڵاواردە و هەڵبژاردە بوو!

چەند ڕۆژ هەموو کاتی خۆی بۆ تەرخان کرد، پرۆژەی ڕێکخستنەکەی زووتر باس لێکردبوو، دەیزانی چ دەڵێ و چۆنی دەڵێ. خۆی بۆ خولقاندنی

شاکارەکەی ئامادە کردبوو. سەرەڕای ئەوەش کاتێـك گەیـشتە تـەواو کردنـی ئەو بەندەی کە دەڵێ:

بەڵام داخی جەرگم!

لەگەڵ هەر بەهارێ

کە دائەچڵەکن سەوزەڵانـی

لە خاکینە خەونی گرانا،

لە دڵما، خەم و داخی ئەو دەردە سەوزە:

کە دەردی گرانی

هەموو ڕێبوارێ

وەنـــەوزە!

چەند ڕۆژێك بەینی کەوت و چی تازەی لـێ زیـاد نـەبوو، زۆر کـەس لـە هاوڕێیان و ئەدیبان دەتـرسـان بـە دەردی بـاقیی بەرهەمـەکانی پـچێ و بـە نیوەچڵی و جوانەمەرگی بمێنێتەوە، بەڵام ئەو جارەیان سوارە خۆی مەیلی لە سەر بوو، ئارەزووی دەکرد تەواوی کا و کردی!

لێـدوان و لێکدانـەوەی "خـەوە بەردینـە" پێویـستی بـە نووسـراوەیەکی سەربەخۆ هەیە، بەڵام دژواری و چـەتوونی شـێعرەکە دەگەڕێتـەوە بـۆ دوو هۆی لە یەك جیا:

یـــەکیان شـــاردنەوەی ناوەڕۆکـــە کۆمەڵایـــەتی و زانـــستی و فەلـــسەفی یەکەیەتی لە ژێر چەتری دێو جامەی ڕەنگاوڕەنگدا لە ترسی چاوی پیسی دێوەزمەی سانسۆر و سـاواك، دووهـەمیان ئـارەزووی شـاعیر بـۆ خولقانـدنی شاکارێکی شێعری کە هەموو دەسەڵاتی هونەری و شارەزایی خۆی لـە سـەر

وشه و تەعبیری کوردی تێدا دەرخا. بێگومان لە هەر دووك مەبەستیشدا سەرکەوتوو بوو.

خەوە بەردینە ئاوێنەیەکی باڵا نوێنە کە بە زمانی شێعر و لە قاڵبی تەمسیلدا، کاکڵە و پوختەی بۆ چوون و هەڵسەنگاندن و ڕەخنە و پێشنیار و تێبینی نەسلی نوێی ڕووناکبیرانی کوردستانی ئێران لە نێوەڕاستی شەستەکاندا دەنوێنێ، ڕێبازە جیاواز و هێزە جۆرا و جۆرەکانی کۆمەڵ ـ نەك بە شێوەیەکی ستاتیك و ڕاوەستاو، بەڵکوو لە کاتی کردەوە و جەنگەی بزوتنەوەیاندا ــ دێنێتە بەر باری تاقیکردنەوە و ناساندن، تێگەیشتن و پێگەیشتنیان یا هەڵە ولادانیان، وەك چارەنووس ئەنجامێکی دیالێکتیکی، بە سوروشتی چینایەتی و ڕەوشتی کۆمەڵایەتییانەوە گرێ دەدا. بەڵام وە نەبێ ناوەڕۆکە کۆمەڵایەتییەکە یا فرەبوونی وشە و تەعبیری کوردی ڕەسەن تەنیا لایەنی پەسند کراوی خەوە بەردینە بن، بەڵکوو پێش هەموو شتێك جەوهەری زەوق و چێژەی هونەری یانی سەلیقەی شاعیرانە، وەسفی بێ وێنە لە تەبیعەت، نواندن و وێنواندن (تەسویر و تەشبیە)، باریك بینی و وردەکاری هونەرمەندانە، تێکەڵ کردنی ژیرانەی سنووری واقعییەت و ئەفسانە، ڕامانی فەیلەسووفانە و سەرەنجام ئەو دیمەنە نایاب و ڕەنگینانەی سەر لێواری دیار و نەدیار کە دیداریان ئینسان لە نێوان سەرخۆشی و سەرگێژەدا ڕادەگرێ، گشت ئەو شتانەن کە خەوە بەردینەیان کردۆتە ناسراوترین مەتنی شێعری نوێی کوردی لە کوردستانی ئێران. هەموو ئەو کەسانەی خەوە بەردینە دەخوێننەوە ڕەنگە لە هەموو ئیشارە و کینایە و ڕاز و نهێنییەکانی نەگەن

یا هەموو وەکوو یەکی بۆ نەچن، بەڵام بێگومان هەموویان لە جوانی و ڕەوانی و ڕازاوەیی‌یەکەی زەوق و لەززەتی خۆیان وەردەگرن.

خەوە بەردینەش وەك زۆربەی زۆری شێعرە نوێیەکانی سوارە هەرچەند تەرتیب و شێوەی لە مێژینەی شێعری کوردی‌یان شێواندووە و ڕەنگ و ڕواڵەتێکی تازە و تایبەتی یان هەیە بەڵام وازیان لە وەزن نەهێناوە و هەموو لەتێك یا هەموو بەشێك لە شێعرەکە سەرەڕای کورتی و درێژی، یانی سەرەڕای ژمارەی تەفتیعەکان سەرجەم لە یەك وەزنی دیاری کراو پەیڕەوی دەکەن یا جاری وایە چەند بڕگە بە یەکەوە و چەند بڕگەیەکی دیکەش بە یەکەوە وەزنێکی تەفتیعی یان هەیە، بەڵام جگە لەوانە سوارە لەو ئاخرانەدا کەوتبوە سەر ئەو باوەڕە کە باشترین وەزنی تەبیعی بۆ شێعری کوردی ئەو هەوایەیە کە بەیتە کۆنەکانی لە سەرداندراوە و بە تەما بوو ئەسپی خۆشبەزی تەبعی شاعیرانەی بەرەو تاقیکردنەوەیەکی نوێ باژوێ بەڵام هێشتا لەو ئەزموونی تازەدا چەند هەنگاوێکی سەرەتایی زیاتر هەڵنەهێنابۆوە کە بزووتنەوە چەکداری‌یە شۆڕشگێڕانەکەی ٦٨ ـــ ٦٧ تێك شکا. هەزاران تێکۆشەری کورد لە بەندیخانەی جەڵدیان و لە ژێر فەرمانی دادگای "زەمانی جەنگ"دا بە ئیعدام یا زیندان یا شاربەدەر مەحکووم کران یان لانی کەم بۆ ماوەیەك کەوتنە بەر ئەشکەنجە و جەزرەبەی کۆمیتەی پرسیار و پشکنینی ئەو ئۆردووگا خوێناوی‌یە و سەدان کەسیش توانیان خۆ دەربازکەن و لە سنووری دەستکرد تێپەڕن و بگەنە کوردستانی عێراق، ژمارەیەکی زیاتریش لە شارە گەورەکانی ئێراندا خۆیان شاردەوە یا هەر ناویان نەهاتە

گۆڕێ و له سەر جێی خۆیان کڕومات مانەوە. سواره لەو دەستەی دوایی بوو.

هەرچەند پارچە هەڵبەستی "کچی بەیان" یان وەك خۆی پێی دەگوت "حەنجەرەی زەمان"ی له سەرەتای سەردەمی جەڵدیاندا گوت (١٩٦٨) و بۆ تێکۆشەرانی ئەو بەندیخانە خوێناوی‌یەی بە دزی پێشکەش کرد، بەڵام ئەوە ئاخرین پەلەقاژەی جیددی و بەجەرگانه بوو لە مەیدانی خەبات و بەرەنگاری‌دا. دوایین شێعری سواره "تۆ دەریامی" کە لە ئاخرین ساڵی ژیانی و له خەستەخانە گوتراوە تەنیا نیوە ئاوڕێکی لاواز و بێ‌هێزە بۆ ڕابوردوویەکی پڕ لە بەرزی و شانازی لە لایەن شاعیرێکی هەستیاری هەمیشە عاشق بەڵام نەخۆش و ماندوو و مەئیووسەوە!

حەوت ساڵەی دوایی ژیانی سواره تێك شکان و توانەی تەدریجی گیان و لەش بوو له ناو قەفەزی کار و ژیان و ڕۆتین، له ژێر دەستی دوژمنێكدا که نەیدەتوانی بیگەزێ و نەیدەویست ماچی بکا!

هەموو نەخۆشی و ناخۆشی‌یە کۆنەکان سەریان هەڵدا بۆوە: لەش بیمار و دەردەدار، گیان بێ‌قەرار و پڕئازار، تەبیات تا بڵێی توند و تیژ و ئەخلاق لابار و نالەبار، له خۆی و له خەڵك و له بوون و له ژین و بێزراوو بێزار!

تا بە هەزار پینە و پەڕۆی دوکتۆر و پسپۆر و ئەویش بە زۆری خزمەکانی و بڕێك دۆستی دڵسۆزی وەك مامۆستا جەمیل ڕۆژبەیانی گەیشتە ئاخر و ئۆخری ١٩٧٥ و ئیتر چیدی بڕ نەکردا!

زۆربەی ئەو شتانەی لەو حەوت ساڵەی دوایی‌دا کوتوویەتی یا نووسیویەتی و بە ژمارە و قەوارە کەمیش نین یا ئەنجام دانی بەرنامەی

ڕۆژانە بووە و بەجێ گەیاندنی وەزیفەی ڕۆتین یا زۆر زۆر بەخشکە و ئەسپایی تێگرتنی پلارێکی بێتین!

بەڵام تەبعی شاعیرانەی سوارە و کوردیە جوان و ڕەوانەکەی و هەوێنی هەرماوی ئەوینی ئازادی ئینسان، بەرهەم و نووسراوەکانی ئەو حەوت ساڵەشیان کردووە بە کەلە پوورێکی بە نرخ و بە کەڵك بۆ دەفتەری مێژووی ئەدەبی کوردی و جێی خۆیەتی هەر کەس هەرچی لە بەر دستدابێ یا پێی بزانێ بۆ لە چاپدان و بڵاو کردنەوەی درێغی نەکا بەو شەرتەی وەك ئەو شتانەی تا ئێستای یەکجار هێندە تێکەڵ بە هەڵە و چەوتی نەبێ.

خۆ ئەگەر هەموو لایەکیش یارمەتی من بدەن و نوسخەیەك لەو بەرهەمانەی بە دەستیانەوەیە بەڕێ بکەن بۆ ئەو خوێندنگایەی سوێد کە وا ئەم گۆڤارە دەردەکا، ئەوسا دەتوانم ئەو دوا بڕیار و بەڵێنەم بۆ یادی خۆشەویستی سوارە بێنمە دی کە سەرجەمی دیوان و بەرهەمەکەی لە گەڵ لێکدانەوە و ڕونکردنەوەی پێویست بۆ هەر کامیان و ناساندنی زەمینە و زەمانی کوترانیان بڵاو بکەمەوە.

لە سەر بڕێك لە شێعرەکانی سوارە کە لەو چەند ساڵەی دواییدا لە گۆڤارە کوردیەکانی ژێر دەسەڵاتی دەوڵەتی عێراق یا ئەوانەی لە ناوچەی ڕزگار کراوی کوردستاندا دەردەچن چاپ کراون و ئەو نووسراوانەی لە سەر شێعر و ژیانی ئەو بڵاو بوونەتەوە و ئەو شێعرانەی لە گۆڤاری هیوای سەر وە ئەنیستیتوی کوردی پاریس و ژمارەی یەکەمی گۆڤاری مامۆستای کوردی ستۆکهۆڵم دا چاپ کراون و هیچکامیان بێ هەڵە

و پەڵە نین و بڕێکیان هەر شێعری سوارەش نین قسەم زۆرە، ئاخۆ لە فرسەتێکی ترا بەختیار ئەبم کە بیان لێم؟!

١ـ شاری بۆکان وەکوو بووکان جوانە! هەژار، بەرەو موکریان.

٢ـ نیشتەجێی شاری بە گرمە و دووکەڵ! سوارە، خێڵی درۆ (مەبەست تارانە)

٣ـ نۆبەرەی شیرینی داری غەرامی کەم دەوامی عومری لاویم! گۆران، شیوەنی گوڵاڵە.

٤ـ هەزاران فۆرم و پۆزی خانمەکانی لەندەن و پاریس
فیدای دەسرۆکەیی هەوری کچی کرمانجی دێهاتی
(خالەمین)

چاو خشاندنێك به سه‌ر شێعری "شار"ی سواره

باوکی تارا

ماوه‌یه‌کی زۆر بوو که ناوبانگی ئه‌م هۆنراوه‌یه‌ی کاك سواره‌م بیستبوو. له هه‌ر که‌س باسی ئه‌م هۆنراوه‌یه‌ی کاك سواره‌م ده‌پرسی، به‌تام و چێژێکی تایبه‌تی و زۆره‌وه بۆی باس ده‌کردم و لێی ده‌دوا.

به‌م بۆنه‌یه‌وه تاپۆیه‌کی گه‌لێك مه‌زن و دیمه‌نێکی زۆر جوان و ڕازاوه له باری ئه‌م هۆنراوه‌یه‌وه له بیرمدا نه‌خشی به‌ستبوو، تاکوو سه‌ره‌نجام ئه‌م کاره‌ی کاك سواره‌م دیت و پاش ورد بوونه‌وه‌یه‌کی زۆر هاتمه سه‌ر ئه‌و بڕوایه که ئه‌م هۆنراوه‌یه‌ی کاك سواره بخه‌مه به‌ر باس و لێکۆڵینه‌وه و به پێوانه‌یه‌کی باوه‌ڕپێکراوی جێگیر بیپێوم.

هەرچەندە هێندێك شت هەر کە جێ کەوتن بۆ ئەو کەسانەی کە بابەتەکە یا وەکوو مەسەلەکەیان بۆ جێ کەوتووە وەك باوەڕێك دەردێن، لە هەر کۆڕ و کۆمەڵێکدا دوان لە بارەیانەوە دەبێتە هۆی ئەوەی کە دەمەتەقە و گفتوگۆیەکی پەرەئەستێن دەست پێ‌بکا.

ئەوەی کە باسی ئەو باوەڕە جێگیربووە دەکا لە هێندێك کاتدا دەدرێتە بەر گوللەی تاوانباری و بوختان بۆ هەڵبەستن.

ئەوانەی کە باوەڕیان بە پێوانەی زانستی هەیە و باوەڕەکانیان جام خانە نیە و لەوە ناترسن کە پێوانەی زانستی وەك بەرد بیشکێنێ و لە ناوی بەرێ، بێ‌گومان گوێ نادەنە تیروتانە و لە گۆڕەپانی دوان و لێکۆڵینەوە و پێواندا، پێوانە زانستییەکان بە خزمەت دەگرن.

جا هەر لە بەر ئەمە ڕەخنە بە هۆیەکی سەرەکی و کاریگەر دەزانن وە بە چاوی وردەوە دەڕواننە ڕەخنە و وەك کۆڵەکەی ڕاگری کارەکانیان باوەڕیان پێیەتی، بێ ئەوەی کە بە هیچ جۆرێ بیر و ڕای تایبەتی و غەرەز و مەسەلە کەسییەکان تێکەڵاو بکەن.

جا هەرچەندە کە هەڵبەستی شاری سوارە وەك باوەڕێك جێگیر بووە کە چاك و پاك و پوختەیە وا لێرەدا دەیخەینە بەر تیشکی لێکۆڵینەوە، بەو هیوایەی کە لێکۆڵینەوەیەکی پاك بێ و دوور لە هەر جۆرە تووڕەیی یەك مەسەلەیەکی کەسی بێ و لە لایەن لایەنگرانیەوە نەکرێتە نیشانەی تیروتانەی نازانستانە!

هەڵبەستی شاری کاك سوارە تێڕوانینێکی گشتی و هەموو لایەنەیە، بۆ ژیانی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵگای شار و لادێ، لە ڕوانگە و بۆچوونی تایبەتی شاعیرەوە.

جا با بزانین سواره چۆن دەڕوانێتە ژیانی کۆمەڵایەتی و کۆمەڵگای شار و لادێ:

هۆنەر بەم جۆره دەست پێدەکا و دەڵێ:

گوڵم! دڵم پڕە لە دەرد و کوڵ

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت

هۆنەر تووڕەیە لەو شار و کۆمەڵگایەی کە گوڵەکەی تێیدا دەژی و بەو چوارچێوه ژیانەی کە یارەکەی هەڵیبژاردووه ڕازی نیە! بەس کەوا بوو هۆنەر نە لە یارەکە تووڕەیە و نە لەوەی کە چاوەڕوانی یارەکەیەتی، ژیانی شار و چوارچێوەی شارنشینی ئەوی تووڕە کردووه. لە کاتێکدا کە لە بەیتی دووهەمی هەڵبەستەکە یا بەپێچەوانەی ئەم ڕایەی خۆی، تووڕەیی یەکەی دەخاتە پاڵ شتێکی دیکە، نە شار و چوارچێوەی شارنشینی.

جا با بزانین ئەم هۆیانە چین کە هۆنەری تووڕە کردووه و یا لە بنەڕەتەوە هۆنەر بۆچی یارەکەی خۆی لە چینێك هەڵبژاردووه کە بۆچوونەکانیان بە هیچ جۆرێك یەك ناگرێتەوە! هۆنەر دەڵێ:

ئەڵێم بە جامی ئاوی کانیاوی دێیەکەم

عیلاجی کەم کوڵی دڵی پڕم

لە دەردی ئینتیزارەکەت

هەستیار لە سەرەتای هۆنراوەکەیدا دەریدەخا کە دڵی پڕە و کەوتۆتە کەف و کوڵ و تووڕەیی لە شار! بەڵام لە دێڕی پێنجەمی هۆنراوەکەدا هۆی تووڕەیییەکەی دەخاتە پاڵ شتێکی دیکە کە بریتییە لە چاوەڕوانی یارەکەی.

بۆ چارەسەر کردنی ئەم چاوەڕوانی و تووڕەیی‌یە تەنیا دەرمانێك کە دەیبینێ بریتییە لە جامی ئاوی کانیاوی دێیەکەی.

هەرچەند کە سەرەتای هۆنراوەکە لەگەڵ دێڕی پێنجەمی‌دا لە نێوەرۆکەوە یەك ناگرنەوە و بۆ بێزاری هۆنەر هەر یەکەی هۆیەکی جیاواز دیاری دەکەن.

ئەم جۆرە هۆنراوەیە زۆرتر بە شێوەی کلاسیکە و نیشانەی کەمهێزی هۆنەرە لە شێوەی داڕشتنی هۆنراوەی نوێدا. کۆمەڵێك بەیتی سەربەخۆ لە هۆنراوەیەکدا زۆرتر بە دەردی غەزەل و هۆنەرانی کلاسیك دێن تا شێوەی نوێ.

سەرەڕای ئەمە، ئایا جامی ئاوی کانیاوی دێیەکەی بەڕاستی چارەسەری دەردی ئەو دەکا؟

ئایا گوڵەکەی ئامادەیە لەگەڵ ئەودا بارگەی بۆ هەوارێکی تر تێکبنێ و لە دێدا ببێتە هۆی ئارامی و دامرکاندنەوەی کەف و کوڵی دڵی هۆنەر؟

هەستیار دیسان هۆی ماندوویەتی و تووڕە بوونی خۆی لە چاوەڕوانی بۆ گوڵەکەی لادەبا و دەیگوێزێتەوە بۆ شار و شێوەی تازەی شارنشینی و دەڵێ:

وەڕەز بوو گیانی من لە شار و هارە هاڕی ئەو

لە ڕۆژی چڵکنی نەخۆش و تاو و یاوی ئەو

هۆنەر تووڕەیە لە جمەوجووڵی شار و دەنگە دەنگ و هەرا و هاواری ناو شار. ئایا دەکرێ لە شوێنێك مرۆڤ هەبێ و جووڵانەوە و هەوڵ و خەبات و تێکۆشان نەبێ بۆ درێژەدان بە ژیان و دابین کردنی پێویستییەکانی ڕۆژانەی و کەرەسە و شت و مەکی داهاتوو؟

ئایا هۆنەر نازانێ کە یەکێك لە پێویستییەکانی ژیان لە هەر کوێ بێ، جووڵانەوە و هاوارە بۆ دابین کردنی ژیان؟

بێگومان ئەوە چاك دەزانێ. بەس کەوا بوو بۆچی لەم کارە سەرەتایی یەی مرۆڤـ کە پێویستترین هەنگاوە بۆ دابین کردنی ژیان تووڕەیە؟

جا لە بەر ڕۆشنایی تووڕەیی‌یەکەی هۆنەر، ئێمە تەنیا دەتوانین وا بیر بکەینەوە کە هۆنەر لە ژیانی شار و جمەوجووڵی و شێوەی ژیانی کە بە هۆی پێشکەوتنی مەکینە و کەرەسەی بەرهەم هێنانەوە گۆڕاوە و بەرەو ئاڵۆزی زۆرتر چووە و چین و توێژە کۆمەڵایەتییەکانی لە یەك جیا کردۆتەوە و سنووری نێوان هەژار و دەوڵەمەندی دیاری کردووە و بە هێڵ کێشان بە نێوان ئەم چینانەدا دژایەتی نێوانیانی دیارتر و ڕۆشنتر کردۆتەوە، لەشکری زۆرداری و چەوسانەوە شاری کردۆتە مەڵبەندی هێز و توانای خۆی بۆ دۆشینی هەژاران و چەوساوەکان و دەیانەوێ لە شار قەڵغانێ دروست بکەن تاوەکوو بەرگری دەستی تاوانی ساماندارانی پێبکەن و بە هۆی کەرەسە و مەکینەی پێشکەوتوو چەکی زۆرداری و قەڵای چەوسانەوە بڕووخێنن تووڕەیە؟

بەڵێ هۆنەر لەم دۆخەی شار تووڕەیە و ترسی لە تەقینەوەی ئەم کارەساتەیە. چونکە خۆی لە لووتکەی خۆبەزل زانین و لە دیوانی لە ناو خۆدا ژیانا دەژی و دەترسێ کە زریانی ئەم تەقینەوەیە ئەویش ڕاماڵ بکا. جا لە بەر ئەوەیە هۆنەر دەگەڕێتەوە سەر بازنەی تەسکی بیری کۆنی خۆی و چاوی بڕیوەتە گاجووت و یەرەقی دێ بۆ بەرگری کردن لە تەقینەوەی دژایەتی شار.

هۆنەر بێزار و تووڕەیە لە شەو و ڕۆژی شار، بۆ؟ چونکە ڕۆژی چڵکن و شەوی نەخۆش و بە تاو و یاوە!

هۆنەر ڕوونی نەکردۆتەوە کە بۆچی ڕۆژی شار چڵکنە؟ ئایا شار خۆی لە خۆیدا ڕۆژ چڵکن دەکا یا کاردانەوەی ئاسایی و سروشتی ئەو هەموو هەوڵ و خەباتەیە بۆ ژیان و دژایەتی و زۆرانبازی چینەکانە کە سەرمایەداران و چەوسێنەران بە هەموو توانایانەوە کەوتوونە هاڕین و شکانی لەشی چینە هەژارەکان و شاریان بە ئاکاری دژ بە مرۆڤایەتی خۆیان چڵکن کردووە؟ ئەمە لە لایەکەوە، لە لایەکی ترەوە مەگەر خەباتی هەژاران و کۆڵەواران بۆ بە دەست هێنانی مافی ڕەوا و سەرەتایی خۆیان دژ بە چەوسێنەران دەکرێ ناوی چڵکی لێ بنرێت؟

بۆچی هۆنەر لەم زۆران بازییە تووڕەیە و ئەمەی کردۆتە بەهانە بۆ ئەوەی خۆی لە شار دەرباز بێ و ڕا بکا.

ئایا چاکتر نەبوو هۆنەر هەڵوێستی خۆی بەرامبەر بەم زۆرانبازییەدا بە ڕاشکاوی ڕوون کاتەوە. هەرچەندە کە بە ڕا کردنی لە شار و بەجێ هێلانی گۆڕەپانی خەبات هەڵوێستی دوور بوون"لە گەل و هەژاران"ی خۆی ڕوون کردۆتەوە. جا هۆنەر وردە وردە دێتە خوارەوە و بە درێژی هۆیەکانی تووڕە بوونی خۆی دەردەبڕێ. هەرچەندە کە بە ڕۆشنی دەریان نابڕێ، بەڵام ناچار دەبێ کە دەستیان بۆ درێژ بکا و لە تەموتـــــــــــــۆزدا دەریانخا.

بەدوای ئەم هۆ دەربڕینەدا دەڵێ:

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت

لە شاری چاو لەبەر چرای نێئۆن شەوارەکەت

بڕۆمە دێ کە مانگەشەو

بزێتە ناو بزەم

مرۆڤ لە سەرەتاوە کە سەیری ئەم بەشەی هۆنراوەکە دەکا، هەستێکی زۆر ناسکی رۆمانتیکانە بە سەریدا زاڵ دەبێ و وشەی جوان و ناسك و گوندی ئاوەدان لە بەر چاوی دەکەونە سەما. بەڵام کاتێك بە وردی دەڕوانێتە هۆنراوەکە و لەگەڵ واقیعدا بەراوردی دەکا و دەکەوێتە قەتلە کردنی بێگۆمان بەپێچەوانەی بۆچوونی هۆنەرەوە دەبینێ کە نە چاو لە چرای نێئۆن دەکەوێتە شەوارە و نە چاوی شەویش بەم چرایە شەوارە دەبێ. ئەگەر مەبەستی هۆنەر ئەوەیە کە ڕواڵەتی ڕازاوەی شار سەرپۆشێکە لە سەر زام و چڵکەکانی هەژاری و چینایەتی بێگومان تاریکی شەو، ناتوانێ تیشکی چرایە ون بکا و واقیعە لەوە زۆر بەهێزترە، هەرچەندە کە مەبەستی هۆنەر ئەوە نیە و لە دێڕی دوای هەڵبەستەکەیدا مەبەستی سەرەکی خۆی دەردەبڕێ. دەبێ ئەوەش بڵێم کە ئەم وێنەی هەڵبەستییە هەم هەڵەیە و هەم لاوازە.

وە بە دوای ئەمەدا دەبێ بڵێم کە گوندەکانمان ئەوەندە ئاوەدان و گەشە کردوو نین کە مانگە شەوی بزێتە ناو بزەی جووتیاری ماندوو ئەویش بە تایبەت لە سەردەمێکا کە هۆنەر ئەم هەڵبەستەی وتووە!

بۆ کەسێ کە ژیانی لادێی بە هەموو لایەنەکانییەوە نەوێ و دوور بێ لە ئازار و دەرد و چەرمەسەری، ژیانی دێ و بە دەست هێنانی پارووە نانێك کە بە دواکەوتووترین کەرەسەی سەرەتایی وە دەست دێ نەبینێ و

سروشتی جوان و دەست لێ نەدراوی دێی بوێ، ئەم وتەیەی هۆنەر، ئایەتی دڵە.

ئەی خۆ هۆنەر بۆخۆی کوڕی دێیە و بە پێی قسەی خۆی دەردەکانی دێ چاك دەناسێ، بەس چۆنە کەوا ڕۆمانتیکانە یەخە بۆ خێر و چاکەی دێ دادەدڕێ و خۆی بۆ دێ دەکێشێ و دەیهەوێ گوڵەکەی و گوڵانی تر بەرەو دێ بەرێتەوە، ئاخر بۆچی؟ لەبەر چی؟ هۆیەکانی ئەم کارەی هۆنەر هەر ئەوانەیە کە لەمەوبەر دیاریمان کردن.

جا ئەوسا هۆنەر ڕوو دەکاتە گوڵەکەی و دەڵێ:

چلۆن بژیم لە شارەکەت کە من دژی گزەم

نازانم گزە چیە بە لای هۆنەرەوە؟ ئایا ئەو هەموو زوڵم و زۆر، و جیاوازییە چینایەتییەی سەردەمیەتی کە لە کۆمەڵگاکەیدا دەیبینێ؟.

ئەگەر ئەوەیە کە نابێ لێی ڕاکا و دەبێ لە بەرامبەریدا ڕابوەستێ و چارەسەرییەکی بۆ بدۆزێتەوە، ئەگەر ئەوە نیە و سیمای سواڵکەرەکان و دەستفرۆشەکانی قەراغ شەقامەکان و قاچ و قولی ڕووتی منداڵانی شارەکە وەك گزە لەبەر چاوی هۆنەر خۆی دەنوێنێ بێگومان دەبێ بزانێ کە ئەوە بەرهەمی جۆرە دەسەڵاتدارییەکە لەودەمەدا بە سەر کۆمەڵگاکەیدا زاڵە و چرۆی ئابوورییەکی نابەرابەر و چەوسانەوەی چینایەتییە. بۆ کوێ دەڕوا؟ خۆ هەموو شوێنەکانی تری ئەم وڵاتە هەروەك یەك وایە و هیچ جیاوازییەك لە نێوانیاندا نیە، بەڵکوو بەپێچەوانەوە لە دێدا چەندین بەرابەر خراپتر دەبینرێ و لە هەر دوو جۆریدا ئەرکی سەر شانی هۆنەر ڕا کردن لە ڕاستەقینە نیە بەڵکوو ڕاوەستان و خەبات و چارە سەر کردنە.

دیسان هۆنەر دێتە سەر دیاری کردنی هۆیەکانی ڕا کردنی خۆی و دەڵێ کە لە شاردا مەلی ئەوین غەوارەیە.

مەگەر فەرهەنگی شار دوورە لە خۆشەویستی و هەست و نەستی مرۆڤایەتی؟

مرۆڤەکانی شار دڵیان مردووە و هیچ جۆرە هەست و نەستێکیان لە دڵدا نەماوە؟

ئایا هەموو چین و توێژەکانی دانیشتووی شار وەك یەك لە یەك ڕوانگەوە دەڕواننە ئەوین و خۆشەویستی؟ بێگومان نەخێر! ئاخر بۆچی هۆنەر سنووری دیاریکراوی نێوان چینەکانی شاری ناوەتە لاوە و بێ جیا کردنەوەیان لە یەك، هەموویانی وەك گرۆڵەیەکی ئاڵۆز لە یەك ئاڵاندووە و شك لەوەدا نیە کە خاوەن کارخانە و کرێکار وەك یەك و لە یەك ڕوانگەوە ناڕواننە ئەوین و خۆشەویستی و هەستی مرۆڤایەتی. چونکە لە دوو ڕوانگەی جیاوازەوە دەڕواننە هەموو شتێك. ئەو وەك کەرەسە و کالای دەبینێ و دەیەوێ بیخاتە خزمەت گەڕانی سەرمایەی خۆیەوە و ئەم بێزار و تووڕە لە سەرمایەداری و سوودی ناجوامێرانە بردن بۆ ڕووخانی هەوڵ دەدا. بەس بۆچی هۆنەر بە دارێك کەوتۆتە گیانی شار و شارنشین و فەرهەنگی شار و هەموویان وەك یەك دارکاری دەکا؟ بێگومان ئەمەش دوو هۆی سەرەکی هەیە:

یەکەم ئەوەی کە هۆنەر بە چاوێکی تیژ و زانستانەوە ناڕوانێتە کۆمەڵگای شار و ژیانی شارنشینی و پەیوەندەکانی نێوانیان ناناسێ و تێیان ناگا. دەڵێی بەئەنقەست خۆیان لێ دوور دەخاتەوە.

هۆنـەر تووڕەیـە لـە هـەموو نیـشانەکانی شـار و شارنـشینی. کەرەسـە و مەکینـە و هۆیـەکانی گەشـە کردنـی شـار و شارنـشینی بـە دوژمـنی خـۆی دەزانێ و لـە هـەر کوێیەكدا بۆی بلوێ بە گۆچانی تووڕەیی وردیان دەکا و لە ناویان دەبا و لە هەر کوێدا کە بـۆی نـەلوا وا دەزانـێ قـۆڵ و زەنجیرن و ئەویان بەستۆتەوە وەك ئێرە کە دەڵێ:

ئەڵێی لە دەوری دەست و پێم

ئـەوەی کـە تێل و تان و ڕایەڵە

کەلەبچەیە

جا ئەوسا ڕوو دەکاتە یارەکەی و بۆ ئەوەی قسەیەکی کردبێ، دووکـەڵی ماڵە دەوڵەمەندکە ڕۆژ دەخاتە بەندەوە، بە هۆیەکی تر دادەنێ بۆ ڕا کردن لە شار و دەیکاتە مایەی تووڕەیی خۆی!

کاك سواره لێرەشدا هـەروەك شـوێنەکانی تـری هۆنراوەکـەی ڕوونـی نەکردۆتـەوە کـە بـۆ لـەم دووکەڵـە تووڕەیـە؟ ئایـە لەبـەر ئـەوەی کـە ئـەو دووکەڵە بەرهەمی ڕەنجی هەژارانە یا وەکوو ئازاری خۆی دەدا هەوای پاکی شار چڵکن دەکا و نایەڵێ قۆڵ لە ناو قوڵی دڵدارەکەی لە شاردا پیاسە بکا؟

ئەوسـا لـە لووتکـەی خـۆبینی و دوورەپەرێزییـەوە کـە بۆخـۆی هەڵیبژاردووە، دەست دەکا بە گلـەیی کـردن: لـە شـارەکەی تـۆدا بـاوی شـێر نیە و ڕێوی باویەتی!

کاك سواره لێرەدا ڕەنگە مەبەستی ئـەوە بـێ کـە خـۆی وەك هۆنـەرێك دیار نیە و ڕێز و نرخی خۆی نادرێتێ. بە بـڕوای مـن دەبوایـە کـاك سواره قەفەسـی تەسـکی دوورەپـەرێزی و خـۆبینی بـشکێنێ و بـە نەعرەتـە دڵـی ڕێوی و لاشخۆران بترەکێنێ، هەتا شێر بوونی خۆی بسەلمێنێ.

هۆنەر ئەمـە دەکاتـە هۆیـەك بـۆ ڕا کردنـی خـۆی! کـاك سـواره دەبوایـە بیزانیبـا کـە ئـەوە بۆخۆیـەتی کـە دەبـێ قـۆڵی لـێهەڵماڵێ و بـچێتە نـاو گەلەوە و ڕێزی گەل بگرێ و لە ناویدا بتوێتەوە تا جێگـای تایبـەتی خـۆی بکاتەوە لە ناو گەلدا، نـەك کـە خـەڵکی بـێن و بڵـێن فـەرموو قوربـان، تـۆ سەرکردە و سەروەرمان بە!

ئەی ئەرکی سەر شانی ئەو چیە لەو شـارەدا؟ مەگـەر خـۆی نیـە کـە لـە دەست تاو و یاوی ڕۆژی چڵکنی شار هاوار دەکا و بە گاسـنی تـووڕەیی خـۆی هەڵدەکۆڵێ! بـەڵام چ هـەڵکۆڵینێ؟ هـەڵکۆڵینێ تـەنیا بـۆ ڕا کـردن و دەربـاز بوونی لە شار.

هۆنـەر بە هەموو توانا و گیانییەوە لـە شـار و شارنـشینی بێـزارە و هـەر شتێك کە بۆنی شاری لێ بێ بە خراپی دەزانێ و وەك مەلەوانی کوونـە لـە دەست بەربوو هەر هەڵەداوانی دێیەتی.

لـە سـرنج و ڕوانـین تووڕەیـە و بـە نـەخۆش و تـای دەزانـێ و بێزارانـە هــاواری تــووڕە بــوونی خــۆی لــە ئاســتی بــەرز دەکاتــەوە و لێــی دوور دەکەوێتەوە بێ ئەوەی ڕۆشنی کاتەوە کە هۆی ئەم هەموو گرفتارییە چیـە کەوا لە شاردا ڕوودەدا؟

خوێنەر دێتە سەر ئەو باوەڕە کە هۆنـەر لە شێوەی تـازەی شارنـشینی و گەشە کردنی کەرەسە و مەکینە و خانووسازی و هۆیەکانی بەرهەمهێنــان و ئـابووری شـار تووڕەیـە و هـیچ گومـان لـەوەدا نیـە کـە ئەمانـە خۆیـان ڕاسـتەوخۆ کـار دەکەنـە سـەر فەرهـەنگ و جـۆری بـیر کردنـەوەی خـەڵك. چونکە هۆنەر هەست بەو ئاڵوگۆڕە بنەڕەتییـە دەکـا و دەزانـێ کـە چـین و توێژەکان لە خوارەوەی کۆمەڵگا لە سێبەری ئەواندا گەشە دەکەن و بـەرەو

له نـاو بردنـی تـان و پـۆی كۆمەڵـگای دەرەبەگايـەتی و ئـيستكباری دەڕۆن.
هەر لەبەر ئەوە لێيان تووڕەيە و به دوژمـنی خـۆی و بـه لەناوبـەری بـيری كۆن و بچووكی دێخوازی خۆيان دەزانێ.

هەر لەبەر ئەمە هەموو خراپەيەكی ژيانی كۆمەڵايەتی ئەداته پاڵيان و لێيان هەڵدێ و له هەمان كاتدا وا دەردەكەوێ كه تووڕەيیيەكـەی هۆنـەر له شار بەشـێكی دەگەڕێتـەوە بـۆ ئـەوەی كـه نرخـی ئـەو نـازانن و مـەودای نادرێ كه دەست له ناو دەستی يارەكەی له شەقامەكاندا بگــــــــەڕێ و هۆنـراوەی ناسك بهۆنێتەوە!

بـەڵام بـاوەڕی يەكـەم زۆرتـر جێگـای بڕوايـە چـونكه هۆنـەر بـە هـيچ جۆرێ دەری ناخا.

بۆچـی شـار هـەرێمی زۆنـگ و زەلـه و ئـەو هـەموو كارەسـات و ڕووداوە دڵتەزێنانەی شار له كوێوە هاتوون.

بەس له سەرەتای هۆنراوەكەیدا تـووڕەيی خـۆی لـه شـار دەداتـه پـاڵ ئەوەی كه چاوەڕوانی يارەكەيەتی و ئەمە تاوانی شارە، له هێنـدێك شـوێنی دیكـەدا شـار بـه دوژمـنی ئـەوين و ئاشـنايی دەزانـێ بـێ ئـەوەی كـه ڕوونـی كاتەوە بۆ؟

هۆنەر شار به هەرێمی زۆنگ و زەل دەزانێ و باوەڕی وايه كـه هـەرگيز نابێته جاڕە گوڵ.

ئايا بەڕاستی كاك سواره نەيزانيوه كه هەر پێكهـــاتن و خولقـــان و گۆڕانكارييـــەكی كۆمەڵايـــەتی و ڕاميـــاری و... هتـــد بـــه چـــەندين هـــۆوە

بەستراوەتەوە؟ ئایا ئەوەی نەزانیوە کە گۆڕان و گەشە کردن ڕاستەوخۆ بەسراوە بە هۆیەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و...؟

ئەگەر زانیویەتی چۆن وا بە ڕاشکاوی شار بە هەرێمی زۆنگ و زەل دادەنێ و باوەڕی وایە کە هیچ کات ناگۆڕێ و بەرەو چاك بوون و گەشە کردن ناڕوا.

کاك سوارە لە بازنەی تەسکی خۆبینین و ویستی دێخوازی و بیر و باوەڕ و نەزیلە کۆنەکانی خۆیدا گیری کردووە کە ئەم بازنە تەسکەی بۆ ناشکێ و بێ ڕەچاو کردنی هۆیەکان و قۆناغەکانی گەشە کردنی کۆمەڵایەتی، زۆر توند و وشك پێ لە سەر باوەڕەی هەڵەی خۆی دادەگرێ و دەڵێ:

گوڵم هەرێمی زۆنگ و زەل

چلۆن ئەبێتە جاڕە گوڵ؟

چلۆن شار بۆتە هەریمی زۆنگ و زەل و نابێتە جاڕە گوڵ و گۆڕانی بە سەردا نایە؟ بۆچی دێ نێرگسە جاڕە و بەروبۆی بەهاری و ئەوین و ئاشنای دەبەخشێ؟

ئەگەر لە شار هەرێمی زۆنگ و زەلە بێگومان دێش هەروایە. چونکە کاروباری ئابووری و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی شار بازنەیەکی بەسراوی خڕ نیە کە تەنیا لە چوارچێوەی خۆیدا بخولێتەوە و بێگومان لادێش دەخاتە ژێر سێبەر و دەسەڵاتی زاڵ و توانایی خۆیەوە.

جا ئەودەم کاك سوارە هاوار دەکا کە لە شاری قاتڵی هەزار کێ گوێ دەداتە ئایەتی پەڕاوی دڵ! جێگای خۆیەتی کە پرسیار بکەین، ئەو ئایەتی پەڕاوی دڵ چیە؟ ئەگەر باسی زولف و بسك و ڕەنگ و ڕووی تەنیا

گوڵەکەی هۆنەرە، بەڕاستی کاك سوارە ڕاستی وتووە، لە شاری قاتڵی هەزار کەس گوێ ناداتە ئەو ئایەتە چونکە غەمی نان گەورەترین غەمی ژیانی مرۆڤی هەژارە و لەو شارە هەژارکوژەدا دەبێ ئایەتی دڵبەستە بۆ زامە چڵکنەکانی هەژاران و برسییەکان بڵێ و پەنجە لە سەر کێم و دەردی دانێ وەك پزشکێکی پسپۆڕ چارەسەری بکا. وەك هۆنەرێ دەڵێ:

ئاخۆ کەی بێ سۆزی دەروون بە خاتری پارووپە نان

نەسووتێت و بۆ کورووزی نەگرێ ئاسمان

بەڵێ لەو شارەدا ئایەتی دڵ ئەوەیە و خەڵکی شار باوەشی بۆ دەکەنەوە و لە ئامێزی دەگرن!

ئەوسا هۆنەر کۆتایی بە هۆنراوەکەی دێنێ و دەڵێ، من کە پەروەردەی هەواری بە سەفا و ڕەنگینی کوێستان و گوندم، ناتوانم لە شارەکەی تۆدا بژیم، دەگەڕێتەوە تاوەکوو بناری پڕ بەهاری کوێستان ڕەنگی شین و سوور بدا لە لەشی هۆنراوە و هەستی! بۆ دوا جار پەیامی خۆی لە لەو هەموو هاوارە دەردەبڕێ و دەیگەیەنێ کە ئەو گوندی تەنیا لەبەر خاتری بەهاری دەست لێنەدراو دەوێ، نەك بۆ ئەوەی کە ئەوەی بکاتە مەڵبەندی گۆڕانکاری و گەشە سەندن و ئاوەدان کردنەوە. بێ ئازار و دوور لە گرفتاری لە سەر سەوزەگیای بەهاری و لەگەڵ دەنگی کەو و بولبولدا هۆنراوەی ناسك و ڕۆمانتیکانە بۆخۆی و دڵدارەکەی بهۆنێتەوە. دەبێ بڵێم کاك سوارە لێرەدا بەڕاستی لەگەڵ خۆی ڕاست دەکا و بێپەردە قسەی دڵی خۆی دەکا!

لە کۆتاییدا دەبێ ئەوە بڵێم کە ئەم هۆنراوەی کاك سوارەم تەنیا لە ڕووی نیوەرۆك و پەیام و مەبەستەوە خستۆتە بەر لێکۆڵینەوە. چوونکە

گرینگترین بەشی و هەوێنی هەر هۆنەراوەیەك پەیام و مەبەستی ئەو هۆنراوەیە.

هەرچەندە کە لە بارەی زمان و ڕواڵەت و ڕەسەن بوونی وشەکانیەوە بێکەم و کووڕی نیە. بۆ نموونە ئەگەر سەیرێکی ئەم بەشەی هۆنراوەکە بە وردی بکەین، دەبینین کە دەلەنگێ و بە تەواوی مانا نابەخشێ و وشەیەك کە هەڵبژاردراوە لاواز و بێدەسەلاتە لە گەیاندنی مانادا، وەك دەڵێ:

بە هەر نیگایەك و پەتایەکا

ئەڵێم برۆم لە شارەکەت، گوڵم

و ئێرە کە دەڵێ:

لە شاری تۆ لە بانی عەرشە قۆندەرەی دراو

دیار نیە کە قۆندرەی دراو لە سەر عەرشە یا وەکوو هینی خاوەن دراو.

وە لەبارەی ڕەسەن نەبوونی وشەوە دەتوانین سەیرێکی ئەم وشانەی خوارەوە بکەین ئینتیزار، گوناە، عەرش، قۆندەر، عیلاج و... هتد.

لە کۆتاییدا پێویستە بڵێم کە هۆنراوەکەی کاك سوارە لە جێگای خۆی دا، جوانە و خاوەن هێندێك تایبەتمەندی چاکی خۆیەتی.

ڕەخنە لە سەر ڕەخنەی شێعری "شار"ی سوارە ئێلخانیزادە

(١)

مارف ئاغایی

دەگێڕنەوە: کیژێك شوو بە پیاوێك دەکا و پاش ماوەیەك چارەنووس هەڵیاندەگرێ و لە وڵاتێکی دیکە دەیانگیرسێنێتەوە. ساڵ دێن و دەچن هەتا ڕۆژێك کابرایەکی خەڵکی گوندی ژنەکە ڕاستی ئەو ژنە دێ و پاش تۆ خۆش و من خۆشێکی زۆر، باسی ماڵ و حاڵی باب و براکانی لێدەپرسێ و پیاوەکە لە وڵامدا هەڵدەداتێ و دەڵێ مزگێنیم دەیە "خرپۆ"ی برات بووە بە کوێخا، ژنە دەست بە شین و گریان دەکا و دایدەداتە بارانی فرمێسکان.

خەڵکەکەی دەوروبەر پێیان سەیر دەبێ و دەڵێن ئەو کابرایە مزگێنیت دەداتێ ئەتۆ دەگری؟ ژنە دەڵێ ئێوە نازانن من لە چی دەناڵم، دیارە گوندی ئێمە کەسی تێدا نەماوە کە "خرپۆ" بۆتە کوێخا!

ئێستاش کە من دەمەوێ وڵامی ڕەخنەی بەڕێز "باوکی تارا" بنووسمەوە ڕەنگە زۆر کەس گریانی بەم حاڵە بێ، بەڵام من هەر دەینووسم بەڵکوو هەر نەبێ ئەم فرمێسکانە شتێکیان لێ ساغ بێتەوە.

لە سروەی ژمارە ٥٥ لاپەڕەی ١٤ هەتا ١٩دا وتارێك بڵاو بۆتەوە لە ژێر سەردێری "چاوخشاندنێك بە سەر شێعری "شار"ی سوارەدا کە ڕەخنەی لەم شێعرەی کاك سوارە ئیلخانیزادە گرتووە. ئەوەیەکێك لە ئاواتەکانی خوێندەوارانی کوردە کە ڕۆژێك شێعرەکانی کاك سوارە بخرێتە ژێر تیشکی هەڵسەنگاندنەوە و من پێم وایە ئەگەر ئەو ڕەخنەیە توانیبێتی ببێتە سەرەتایەك بۆ ئەو کارە جێگای ڕێز و بایەخە.

قەرار نیە هەموو ئاسەوارەکانی کاك سوارە بە چاوی بەستراوەوە قەبووڵ بکەین بەڵام ئەگەر ڕەخنەشی لێدەگیرێ دەبێ ڕەخنەکە بەهێز بێ و هەوڵ بدرێ بە چاوێکی وردبینانەوە بەرهەمەکانی هەڵسەنگێنرێن. من پێم وایە "باوکی تارا" لە نووسینی ئەو ڕەخنەیەدا پەلەی کردووە و باش لە واتای شێعرەکە ورد نەبۆتەوە و ئەو شەرحەی کە ئەو لە شێعرەکەی داوەتەوە بۆتە شتێکی سەربەخۆ کە فڕی بە شێعرەکەوە نەماوە. بۆ ئەوەی بێ بەڵگە قسەم نەکردبێ دێر بە دێر دەگەڵ ڕەخنەگر بەسەر شێعرەکەدا دەچمەوە و بیروڕای ڕەخنەگر و هەروەها ڕوون کردنەوەی خۆم پێشکەش دەکەم بەو هیوایەی کە زانایەکیش قەڵەم بگرێتە دەست و هەڵەکانی هەر دووکمان ڕاست بکاتەوە. شێعرەکە ئاوا دەست پێدەکا:

گوڵم:

دڵم پڕە لە دەرد و کوڵ

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت

ڕەخنەگر دەڵێ (هۆنەر نە لە یارەکە تووڕەیە و نە لەوەی کە چاوەڕوانی یارەکەیەتی، ژیانی شار و چوارچێوەی شارنشینی ئەوی تووڕە کردووە... لە حاڵێكدا لە دێری پێنجەمی هۆنراوەکەدا بە پێچەوانەی ئەم ڕایەی خۆی هۆی تووڕەیی‌یەکەی دەخاتە پاڵ شتێکی دیکە کە بریتیە لە چاوەڕوانی یارەکەی)

ئەڵێم بە جامی ئاوی کانیاوی دێیەکەم

عیلاجی کەم کوڵی دڵی پڕم، لە دەردی

ئینتزارەکەت

من پێم وایە ڕەخنەگر بە باشی لەو چەند دێرە ورد نەبۆتەوە. ئەو ئینتزارەی کە شاعیر لێی دەدوێ ڕاست لە خزمەت واتای شێعرەکەدایە و هیچ دژایەتی‌یەکی دەگەڵ مانای دێرەکانی سەرەوە نیە. سوارە ناڵێ کە من لە دەردی ئینتزاری شار تووڕەم، بەڵکوو ڕەوتی مانای شێعرەکە بەو شێوەیە:

لە دێری یەکەمدا باسی دڵی پڕی خۆی دەکا و لە دێری دووهەمدا بە دردۆنگی‌یەوە قسەی دڵی خۆی دەکا و دەڵێ: "ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت" بەڵام هەر خێرا دێتەوە یادی کە ئەگەر لە شاری یارەکەی بڕوا ئینجا دڵی بۆ شتێکی دیکە پڕ دەبێ و ئەویش دووری یارە. شاعیر بە ناسك کاری‌یەکی زۆرەوە ئەوە دەگەیەنێ کە ئاگای لەو دەردە ئینتزارە هەیە کە دەبێ گوند

بیکێشێ و بۆیە بەر لەوەی کە ڕۆیشتنەکەی قەتعی بکا دەرمانی ئینتزارەکە دەدۆزێتەوە و بە یارەکەشی دەڵێ ئەگەر پێت وایە دەردی ئینتزارم پێ ناکێشرێ من بە ئاوی کانیاوی دێیەکەم عیلاجی دەکەم. کاک سوارە پێمان دەڵێ کە لە ئەوینێکی پاکی شاعیرانەدا تەنیا خەیاڵی ڕۆیشتن دەردی چاوەڕوانی دەگەڵە. بەڵام با لە لایەکی دیکەشەوە بۆ مەسەلەکە بچین. "ئینتزارەکەت" مانایەکی دیکەش دەدا. سوارە خۆی و گوڵەکەی لێك جیانازانێ و سنوورێك لە نێوان خۆی و ئەودا ناهێڵێتەوە و دەڵێ ئەو ئینتزارەی کە ئەتۆ هەتە "ئینتزارەکەت" کە دەتوانێ زۆر شت بێ بۆ وێنە شۆڕش و خەبات دژی پاشایەتی و... لێرە چارەی ناکرێ و دەرمانەکەی لە گوندە. لە لایەکی دیکەوە دەریدەبڕێ "کوڵی دڵی پڕی خۆمی پێعیلاج دەکەم" کە لێرەدا دەڵێ ئینتزاری تۆ هەمان ئینتزارێکە کە لە دڵی منیش دایە و ئەو ئینتزارە موشتەرەکە یا ئەو "دەردە موشتەرەکە" دەبێ لە گوندەوە چارەسەر بکرێ کە ڕەنگە کاك سوارە بە سرنجدان بە شۆڕشی سەرکەوتوویی چین کە لە گوندەوە بەرەو شار چوو و بەتایبەت کە نیزامەکەیشی فئۆدالی بووە لە ئێرانیشدا لە سەر ئەو بڕوایە بووبێ کە دەبێ لە گوندەوە بەرەو شار دەست بە جووڵانەوە و خەبات بکرێ ئەڵبەتە لێرەدا بێ ئەوەی شێعرەکەم شی کردبێتەوە مۆرکی سیاسی بوونم پێوە چەسپاند بەڵام لە درێژەی باسەکەدا ئەو مەسەلەیە بەوردی ڕوون دەکرێتەوە. لێرەدا تەنیا ویستم خوێنەر ئاگادار بکەم کە وێدەچێ کاکڵی مانای شێعرەکە ئەوە بێ. لە هەر حاڵدا ئەگەر ئەو مانایەش بدا پێوەندی یەکە هەر پتەو و قایمە و لە هیچ کوێ نەپساوەتەوە.

پاشان ڕەخنەگر دەنووسێ:

(هۆنــەر بــۆ چــی یارەکــەی خــۆی لــە چــینێك هەڵبــژاردووە کــە بۆچوونەکانیان بە هیچ جۆرێك یەك ناگرێتەوە)

تۆ بڵێی ڕەخنەگر چ تاریفێکی بۆ "ئەوین" هەبێ. کەی ئەوین سنووری ناسیوە. مەگەر ئەویندار لە پێشدا دەچــێ لــە کۆمــەڵدا پــرس و جــۆی بنەماڵــە و چــین و بــیروڕا و... یارەکــەی دەکــا و پاشــان ئەگــەر لــە هــیچ بارێکەوە جیاوازیان نەبوو عاشقی دەبێ؟

کێ دەتوانێ گازندە لە شێخی سەنعان بکا کە بۆ کچی کافر لە ئیسلام وەرگــەڕا؟ "مــەم سەوداســەری زینێــك دەبــێ کــە تــەنیا بــە خــەون دیویــە، فەرهاد عاشقی شیرینێك دەبێ کە هێندی ئەرز و ئاسمان کەند و کۆسپی لە ڕێگا دایە. سیامەندی ڕووتەڵە خەجێکی هەڵدەگرێ کە جودا لە جیاوازی چینایەتی زۆر و دەسەڵات و بنەماڵەیەکی حەوت برایی دەکا بە دوژمنی خۆی، خەج پاش سیامەند ژیانی بێمانا دەزانێ و خۆی دەکووژێ و...

کام یەك لەو ئەوینانە چوارچێوەیان بۆ دیاری کراوە. ئەو ئەوینەی ڕەخنەگر باسی لێدەکا هەر ئەو ئەوینەیە کە شاعیر لە درێژەی شێعرەکەی دا گلەیی لێدەکا.

ڕەخنەگر دەنووسێ: (ئەم جۆرە هۆنراوەیە زۆرتر بە شێوەی کلاسیکە و نیشانەی کەم هێزی هۆنەرە لە شێوەی دارشتنی هۆنراوەی نوێدا. کۆمەڵێك بەیتی سەربەخۆ لە هۆنراوەیەکدا زۆرتر بە دەردی غەزەل و هۆنەرانی کلاسیك دێن تا شێوەی نوێ)

بەڵام هیچ کام لە دێرەکانی ئەم پێنج دێرەی ڕەخنەگر باسی لێکردووە نە تەنیا زیادی نین بەڵکوو هەر کامیان کۆڵەکەیەکی بەهێزن کە ئەگەر وەلابچن مانای شێعرەکە ناتەواو دەبێ. ڕەخنەگر پێی وایە مێحوەری

عەمموودی ئەو کۆپلەیە کە دەبێ ماناکەیان پێکەوە پێوەندی بدا کزە، لە حالێکدا ئەگەر لێی وردبینەوە دەبینین هەر دێرەی درێژەی مەنتقی دێری پێشی خۆیەتی کە پێشتر باسمان لێکرد و نامەوێ دووپاتی بکەمەوە.

پاشان ڕەخنەگر دەڵێ: (ئایا گوڵەکەی ئامادەیە لەگەڵ ئەودا بارگەی بۆ هەوارێکی تر تێك بنێ و لە دێدا ببێتە هۆی ئارامی، کەف و کوڵی دڵی هۆنەر؟)

شاعیر داوایەکی وای لە یارەکەی نەکردووە. ئەو کە دەڵێ دەردی ئینتزارت چارەدەکەم مەبەستی ئەوەیە کە ئەگەر بڕواتە گوند تەنیا دەچێ، دەڵێ "ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت" ناڵێ "وەرە پێکەوە بڕۆین" دیارە لە حاڵەتی دووهەمیشدا بۆ چارەسەر کردنی ئینتزاری یارە کە دەچێتە گوند.

وەڕز بوو گیانی من لە شار و هارە هاڕی ئەو
لە ڕۆژی چڵکنی نەخۆش و تاوو یاوی شەو

١ـ ڕەخنەگر دەنووسێ: (هۆنەر لە ژیانی شار و جمووجووڵی و شێوەی ژیانی کە بە هۆی پێشکەوتنی مەکینە و کەرەسەی بەرهەم هێنانەوە گۆڕاوە و... سنووری نێوان هەژار و دەوڵەمەندەی دیاری کردووە و... هەژاران و چەوساوەکان دەیانەوێ لە شار قەڵغانێ دروست بکەن و بە هۆی کەرەسە و مەکینەی پێشکەوتوو چەکی زۆرداری و قەڵای چەوسانەوە بڕووخێنن، توورەیە؟)

ڕەخنەگر لەو شوێنە و چەند شوێنێکی دیکە لە چوارچێوەی هەڵسەنگاندن و ڕەخنە گرتن هەورازتر چووە و دەستی کردووە بە قسە بۆ هەڵبەستن و بوختان کردن کە ئەو کارە دەگەڵ قسەکەی خۆی کە لە پێشەکی ڕەخنەکەدا دەیڵێ:

(هاتمە سەر ئەم بڕوایە کە ئەم هۆنراوەیەی کاک سوارە بخەمە بەر باس و لێکۆڵینەوە و بە پێوانەیەکی باوڕپێکراوی جێ گیر بیپێوم) یەك ناگرێتەوە.

لە کوێی ئەم شێعرەدا وا دەردەکەوێ کە سوارە دژی تێکۆشانی هەژاران و لایەنگری دەوڵەمەند و زۆردارانە. بۆ مەگەر ڕەخنەگر لە درێژەی شێعرەکەدا چاوی بەو چەند دێڕە نەکەوتووە:

لە شارەکەت کەمەندی دووکەڵە

کە دێتە دەر لە ماڵی دەوڵەمەند

وە تیشکی بێگوناهی خۆرەتاو ئەخاتە بەند

لێرەدا کاك سوارە کامە چین بە تاوانبار دەزانێ؟ دیارە کە ئەو کەسەی لە ئاست تیشکی بێگوناهی خۆرەتاودا هەستێتەوە بە بڕوای شاعیر چیە؟ بەڵام گریمان سوارە لە هەموو خەڵك تووڕە بوو و وەڕەزی خۆی سەبارەت بە هەژارەکانیش دەربڕی و گوتی من دژی ئەو شێوە ژیانەی ئێوەم. ئەو دەمیش تەنیا ئەرکی خۆی بەجێ گەیاندووە. مەگەر شاعیر ئەو کەسە نیە کە بە چاوێکی ئاوەڵا دەڕوانێتە کۆمەڵ و لە هەر شوێنێك چەوتی ببینێ وەدەنگ دێ و هاوار دەکا. شاعیرێك کە لەگەڵ ڕەوتی ئاسایی ژیان بڕوا و بەڵێی بۆ بڵێ شاعیر نیە. شێعر بە پێچەوانەی ڕەوتی ڕووبار مەلە دەکا. شاعیر هێندێك جار بۆ ئەوەی خەڵك وشیار بکاتەوە شێعر دەکاتە

زەربەیەکی توند و لە سەری چینێکی خەڵکی ڕادەکێشێ. لەو ڕێگایەدا ڕەنگە زۆر بێروحمانە دەگەڵ خەڵك بجووڵێتەوە، بەڵام دەگەڵ خۆی سادقانە جووڵاوەتەوە. شاعیر دەبێ چی لە دەروونیدایە هەڵیڕێژێتە سەر کاغەز و هاوار لە گەروویدا نەخنکێنێ. سوارە ئەو دەم کە لە شار وەڕەز بووە دەبێ بە هەموو توانای خۆی شار و شارستانییەت لەبەر فەرهەنگی بێگیان و پڕ لە درۆ و دلەسەی بکوتێ بڵێ من وەڕەز بووم لەو شارەی کە ڕۆژەکەشی نەخۆشە. ئەوە نە تەنیا بۆ شاعیر عەیب نیە بەڵکوو بەجێ گەیاندنی ئەرکە. کاتێك فایق بێکەس لە کورد تووڕە دەبێ و ئەو تووڕەیی یە دەچێتە قالبی شێعرەوە ئاوا دەڵێ:

میللەتێکن بۆ نەمانی یەکتری هەر هەوڵ ئەدەن

داخەکەم ورد و درشتی شێت و شەیدای ئانەیە

"لاپەڕەی ١٥ی دیوانی فایق بێکەس"

ڕەنگە ڕەخنەگر فایق بێکەس بە دژی هەژار و ڕووت و ڕەبەنی کورد و دوژمنی میللەتی کورد دابنێ بەڵام بە پێچەوانە، ئەو شێعرە لەو پەڕی کورددۆستی و کوردپەرەوەریدا نووسراوە. شاعیر خەڵك وریا دەکاتەوە و لەو کارەدا زۆر بێروحمە.

تەنانەت روحمی بە خۆشی دانایە چونکە تەواوی کورد دەکوتێ لە حالێکدا خۆشی کوردە و جگە لەوەش ترسی لە دەروونیدا نیە کە ئەو شێعرەی چۆن بۆلێك دەدەنەوە، بەڵام بێکەس هەموو دەم لە سەر ئەو بڕوایە نامێنێتەوە و دیسان لە هەل و مەرجێکی تایبەتیدا ڕوو دەکاتەوە میللەتی کورد و دەڵێ:

شەجاعەت پیشەیی کوردە، مەعاریف ڕەسمی پێشوویە
کەرەم ئەڵبەتە باعیس بۆ ژیانی میللەتی کوردە
دڵم خوێن ڕێژ و سەر گێژە، دوو چاوم پڕ لە ئەسرینە
عیلاجی دەردی "بێکەس" هەر ژیانی میللەتی کوردە

"دیوانی فایق بێکەس لاپەڕەی ٢٣"

چ مەنتقێك ئەو دوو خاڵە ڕووحی‌یە لێك دەداتەوە جگە لە مەنتقی شێعری. ئەو میللەتە پیس و نۆکەر و شەیدای ئانەیە بۆ ئێستا بوو بە "شەجاعەت پیشە".

ڕەخنەگر بەرلەوەی کە بەم توند و تیژی‌یە هەڵکوتێتە سەر شێعرەکەی کاك سوارە دەبوایە هەوڵ بدا سەبکی ئەم شێعرە بناسێ و بەم پێوانەوە هەڵیسەنگێنێ. شێعری "شار" یەکێك لە جوانترین شێعرەکانی ڕۆمانتیکی کوردی‌یە. ئەو قسەیەش وەنەبێ من پێی گەیشتبم. لە سروەی ژمارە ٧ لاپەڕەی ٧٤دا کاك "فەرهاد پیربال" دەڵێ: "بە ڕای من بەرزترین و ناسکترین شێعری ڕرمانتیکی کوردی ئەم شێعرەی (شار) سوارەیە. هەر وەها کاك حەمەسەعید حەسەن لە وتوویژێك‌دا کە بەم زوانە سروە بڵاوی دەکاتەوە دەڵێ: "ئەو شێعرەی سوارە (شار) باڵاترین نموونەی شێعری ڕۆمانسی کوردی‌یە."

ئێستا کە سەبکی ئەم شێعرە ڕوون بۆوە دەبێ بزانین تایبەتمەندی‌یەکانی سەبکی ڕۆمانتیك چین و لە چ دەورانێك و چۆن پێك هاتووە. ڕەخنەگر پیویستە بزانێ کە "شاتۆبریان"،"ویکتۆر هۆگۆ"، "لامارتین" و شاعیران و زانایانی گەورەی دنیا لە دوای سەدەی

هەژدەهەمــەوە بــەو ســەبکەیان نووســیوە. یــەکێك لــە تایبەتمەندیــیــەکانی هونەرمەندانی ئەو سەبکە ئەوەیە کە ئەوینداری سروشت و گوند و ژیـانی پـاك و دوور لــە فــڕوفێڵن. بــەڵام ئــەم هونەرمەندانــە تــەنیا بــە جــوانی و خۆشی هەڵناڵێن و لە پەنا وێنەکاندا مانــای دیکــەش دەگەیــەنن شــار لــە حاڵێکدا کە دەربڕی هەستی شاعیرێکی لە شار بێزراوی، ئەویندارى گونـدە، بە شێوەیەکی دیکەش مانـا لێدەدرێتـەوە. سـوارە کەسـێکە کـە خـەڵك فێـر دەکا دژی چارەنووسی ئاسایی خۆیان هەسـتنەوە و ئیـزن نـەدەن زۆردارانـی پاشایەتی تیشکی تاو نەخۆش بکەن. سوارە بیر لە ڕێگای چارە دەکاتـەوە و وەك ئولیۆت دەڵێ: "ئێمە بیر لە کلیل دەکەینـەوە، هـەر کـەس لـە زینـدانی خۆیدا بیر لـە کلیـل دەکاتـەوە" (سـرزمین ایـران، قـسمت پـنجم: آ نــچـــه ر عد گـفـت").

دیسان دەگەڕێمەوە سـەر قـسەی ڕەخنـەگر کـە دەڵێ شـاعیر پێـشکەوتی مەکینە و شاری پێ خۆش نیە.

لێرەدا باسی شێعری سوارە لە سەر پێشکەوتی مەکینە نیـە. ئـەوەی کـە شاعیر لە بەرابەریدا ڕاوەسـتاوە ئەوەیــە کــە نــابێ هەســت و عاتیفــەی مرۆڤایەتی و باری ژیان و پاکی و سـەداقەت دە پـەنا پێـشکەوتی مەکینـەدا فیدا بکرێن. شاعیر، موهەندیس نیە کە باس لـە مەکینـە بکـا. گـەورەترین کراوی ئەو خەڵکە و تەنیا فکر و خەیاڵی ئەو کراویــە کــە بــە نــاوی "گوڵم" بانگی دەکا.

وتمان ئەو شـێعرە بـاس لـە پێـشکەوتی مەکینـە ناکـا و دژایـەتی دەگـەڵ ئەو نیە، بەڵام چونکە ڕەخنەگر بەو باریـدا لێکی داوەتـەوە و سـوارەی لـە شێعری شاردا وەك کەسێك بە خوێنەر ناساندووە کـە پێـشەکەوتی مەکینـە و جیا بوونـەوەی هێڵی نێـوان هـەژار و دەوڵەمەنـدانی پێناخۆشـە دەمـەوێ

لێرەدا ئەوە بگەیەنم کە ئەگەر بمانەوێ لە باری پێوەندی پەدیدەکانەوە بۆ یەك بچین ئەو شێعرە لە خزمەت پێشکەوتی مەکینەش دایە، بۆ؟ شاعیر کۆمەڵ هان دەدا لە باری سیاسی‌یەوە ئاڵ و گۆڕێك لە حاڵەتی شاردا پێك بێنن و گازندە لە باری ئێستای شار دەکا. کاتێك ئەو ئاواتانەی شاعیر وەدی بێن و ئاڵ و گۆڕەکە پێك بێ. دیارە لە وڵاتدا ئازادی‌یەکی زۆرتر دەبێ و خەڵك بە دڵێکی شاد و دوور لە بەند و تێل و کەلەپچە و گزە و فڕوفێڵ خەریکی فێر بوونی ڕشتە جۆرا و جۆرەکانی ئەدەبی و زانستی دەبن، زیاتر لە شارستانی‌یەت حاڵی دەبن و ئەوە پێشەکی هەمان پێشکەوتێکە کە ڕەخنەگر ئاشیرەی پێکردبوو یانی ئەو ژیانەی شاعیر داوای دەکا پێشکەوتی مەکینە و شارستانی‌یەتیشی تێدایە. شتێکی دیکەی کە دەبوایە ڕەخنەگر سەرنجی پێ بدا باری سیاسی ئەو سەردەمەیە کە شاعیر شێعرەکەی تێدا نووسیوە: ئەو شێعرە لە زەمانێکدا نووسراوە کە زمانی شاعیر، بۆ گەیاندنی مەبەست زمانی سەمبول، ئوستوورە و ئیستعارە بووە. سوارە بە زمانی ئیستعارە مێژوو تۆمار دەکا و بە ڕاستی کە ئەوە ڕاسترین مێژوویەکە کە نووسراوەتەوە. لەو شێعرەدا بە زمانی تەشبیە و ئیستعارە و ڕەمز و ئیما زۆر قسەی ئازادیخوازانە نووسراون کە شێعرەکە بەرزتر دەکەنەوە و بەرەبەرە ئاشیرەیان پێدەکەین. ڕەخنەگر نەدەبا بە سەر ئەو بارەی شێعرەکەدا باز بدا:

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت
لە شاری چاو لەبەر چرای نێئۆن شەوارەکەت
بڕۆمە دێ کە مانگە شەو
بزێتە ناوبزەم.

ڕەخنەگر دەڵێ: (ئەگەر مەبەستی هۆنەر ئەوەیە کە ڕواڵەتی رازاوەی شار سەر پۆشێکە لە سەر زام و چڵکەکانی هەژاری و چینایەتی بێگومان

تاریکی شەو، ناتوانێ تیشکی چرایە ون بکا و واقیعە لەوە زۆر بەهێزترە و... بە دوای ئەمەدا دەبێ بڵێم کە گوندەکانمان ئەوەندە ئاوەدان و گەشە کردوو نین کە مانگەشەوی بزێتە ناو بزەی جووتیاری ماندوو...)

من دەبێ دیسان دووپاتی بکەمەوە کە بۆ ئەوەی بتوانین ئەو شێعرە لێك بدەینەوە دەبێ بچینە ناو رۆحی شاعیرەوە، دەبێ بزانین مەبەست لە چرای نێئۆن و مانگە شەو لەو هەڵسەنگاندنەدا چیە و شاعیر چی دەوێ؟

لێرەدا چرای نێئۆن بە مەزهەرێك دانراوە کە نوێنەری تیشکێکی هەڵخەڵەتێنەرە. ئەو نوور و تیشکە پاکە نیە کە شاعیر مەبەستیەتی ـ شاعیر بە دوای پاکیدا دەگەڕێ و بۆ نوورێکی خاوێن و گەش و سروشتی چاو دەگێڕێ. بەڵام چرای نێئۆن ئەوە نیە، بەپێچەوانە چاو شەوارە دەکا و رەنگی واقیعی لەبەر چاو ون دەکا، نوورەکەشی نوورێکی دەستکردە ئەو نوورە لەجیاتی نووری واقیعی لە شاردا بە خەڵك ناسێنراوە و خەڵکیش پێیان جوانە و فریویان خواردووە. شاعیر دیسان دەیەوێ بچێتەوە گوند. بۆ ئەو کارە دەکا. شاعیر لە سەردەمی منداڵیەوە، بە نووری خاوێنی مانگەشەو دڵی کراوەتەوە. ئەو ئاشقی گوندە چونکە ئێستا فڕوفێل بە سەر ژیانی خەڵکیدا زاڵ نەبووە. لەوێدا هەست بە ئازادی دەکا و بە پاکی، دیسان مەسەلەکە دێتەوە سەر باری ڕەمز و ئیستعارە. لە شاردا خەریکن بە چرای نێئۆن چاوی خەڵك شەوارە بکەن، بەڵام لە گوندەکاندا خەڵك نوورێکی واقیعی دۆزیوەتەوە ـ ئەو لە گونددا کاتێك بە بەشی زۆری ئاواتەکانی دەگا بزەی دێتێ و مانگەشەو دەزێتە ناوبزەی. ڕەخنەگر دەڵێ ئەم وێنەیە "هەم هەڵەیە و هەم لاواز" بەڵام هەر وەك باسمان کرد هیچ لاوازی و هەڵەیەکی تێدا نیە و ڕەخنەگریش بەڵگەیەکی بۆ سەلماندنی قسەکەی نەهێنابۆوە.

رەخنە لە سەر رەخنەی شێعری "شار"ی سوارە ئێلخانیزادە

(٢)

مارف ئاغایی

چلۆن بژیم لە شارەکەت
کە پڕ بەدڵ دژی گزەم

رەخنەگر دەڵێ: (نازانم گزە چیە بە لای هۆنەرەوە؟ ئایا ئەو هەموو زوڵم و زۆر و جیاوازییە چینایەتی یەی سەردەمیەتی کە لە کۆمەڵگاکەیدا دەیبینێ؟ ئەگەر ئەوەیە کە نابێ لێی راکا و دەبێ لە بەرامبەریدا رابوەستێ).

نەخێر گزە ئەوە نیە کە ڕەخنەگر نووسیویە. گزە ئەو فڕوفێڵەیە کە لە شاردا شاعیر چاوی پێکەوتووە ئەو بارودۆخەیە کە شاعیری هێناوەتە سەر ئەو بڕوایە کە دەبێ لەو قۆناغەدا شوێنێکی دیکە بۆ دامەزراندنی ویستەکانی هەڵبژێرێ. شوێنێك کە پاکی و سەداقەتی لێ ببارێ. ئەو شێعرە وشیار کردنەوەی تێدایە بەڵام راکردن لە هیچ کوێدا باسی لێ نەکراوە.

پاشان ڕەخنەگر دەڵێ: (گزە "چیە کە شاعیر باسی لێدەکا و بۆ بەرە و دێ دەڕوا؟" سیمای سواڵکەرەکان و دەست فرۆشەکانی قەراغ شەقامەکان و قاچ ڕووتی منداڵانی شارەکە وەك گزە خۆدەنوێنێ).

سوارە ئەگەر قاچ و قولی ڕووتی هەژارانی پێ گزە با لە شارەوە بەرە و گوند نەدەڕۆیشت. مەگەر قاچ و قولی ڕووت و هەژاری لە شاردا زۆرترە یا لە گوندێکی وڵاتی کوردەواری؟ ئەو قسەیەی ڕەخنەگر لە شێعرەکەدا پشتوانەیەکی نیە.

لە شارەکەت مەلی ئەوین غەوارەیە

ڕەخنەگر دەڵێ: "مەگەر فەرهەنگی شار دوورە لە خۆشەویستی و هەست و نەستی مرۆڤایەتی"؟

دەمەوێ لە وڵامی ئەو قسەیەی بەڕێز باوکی تارا دا ئاشیرە بەو مەسەلەیە بکەم کە ئەوین و خۆشەویستی و دۆستایەتی و دوژمنایەتی و... هەمووی ئەوانە نیسبین. هەر کەس بە پێی داب و نەریت و ئاکار و کردەوەی خۆی و کۆمەڵەکەی فێری ئەو واژە پڕ مانایانە دەبێ (و ئەڵبەت هێندێك کەس لەو سنوورانەدا نامێنێتەوە کە باسێکی جیایە). سوارە لە گوندەکانی کوردستاندا گەورە بووە. لە وڵاتیدا کە ئەو ژیاوە ئەوین لە

شیری دایك پاك و خاوێنتر بووە. فڕ و فێڵ لە ئارادا نەبووە. کیژ لە سەر خۆشەویستی کوڕ و بە پێچەوانە گیانیان بەخت کردووە. بەڵام ئێستا بە سەر ژیانێکدا کەوتووە کە لەوێدا ئەوین ئەو مانایەی نەماوە. پێشکەوتی شارستانییەت خەرێکە ئەوین لە نێو چەرخی ماشێنەکانیدا لەت و پار بکا. مەلی ئەوین ناتوانێ بە ئازادی بفڕێ و غەوارە دەکرێ و ئەوانە شاعیر تووڕە دەکەن. ئەگەر قەرار بێ لە شارستانی‌یەت قسە بکەین سوێد زۆر لە وڵاتی ئێمە لە باری سەنعەتەوە پێشکەوتووترە. بەڵام کاتێك بە ڕۆژ ئاکرەیی کە یەکێك لەو شاعیرانەیە کە ماوەی چەندین ساڵ لە ئێراندا ژیاوە دەچێتە وڵاتی سوئێد پاش ماوەی ساڵ‌ونیوێك ئەو شێعرە دەنووسێ:

" دان پیانان"

لە وشکە سەرمای ئەم نامۆییەدا

لێوەکانمان

بە گۆرانیەك گەرم دەکەینەوە

شەو کە دێت و خۆر وەدەر دەنێ

لە پێخەفی یادەکانمانا گرمۆڵە دەبین

کە پێستی شەویش بە دەستی خۆر

تورر هەڵدەدرێ

چاوەکانمان لێك دەبنەوە:

لێرە ژیان

دەفتەرێکی دڕاوی بەر ڕەشەبایە

(Stockholm 11.90)

شاعیر ژیانی ولاتێکی بە ڕواڵەت پێشکەوتووی وەك سوێد بـە دەفتـەری دڕاوی بەر ڕەشەبا لێك دەداتەوە. بەڵام ئێمە حەقمان نیە ڕەخنـەی ئـەوەی لێ بگرین کە بۆ وا دەڵێ.

ڕەخنـەگری بـەڕێز دەبـێ هـەوڵ بـدا شـاعیرەکان فێـری ڕاسـتی و پـاکی دەگەڵ هەستی شاعیرانەیان بکا. شاعیر لەحزەیەك لـە زەمـان تۆمـار دەکـا و دەبێ لەو تۆمار کردنەدا درۆ دەگەڵ خۆی نەکا.

سـواره کـە لـە شـاردا لـە سـاڵەکانی ڕەشـی ژیانـدا دەڵـێ مـەلی ئـەوین غەوارەیە ئەوە لەو پەڕی راستی دا قسەی کوتـووە. هـیچ شـاعیرێکی گـەورە دەگـەڵ هەسـتی خـۆی درۆی نـەکردووە. ئـەو ئـەوینی خـۆی دەردەبـڕێ و بێزاری یەکەشی رادەگەیەنێ بێ ئەوەی ترسی هەبێ.

سوارەی شاعیر ئازادە کە لە ئەوین بدوێ و بێباکانە بە خەڵکی شار بڵێ کە ئێوە مەلی ئەوینتان غەوارە کردووە و لەو حاڵە تووڕەیی‌یـە دا ئـەوەش بە شێعرەکەوە زیاد بکا:

ئەڵێی لە دەوری دەست و پێم

ئەوەی کە تێل و تان و ڕایەڵە

کەلەبچەیە

لە نێو کۆمەڵێکی ئەوها شاعیر هەست دەکا کە خۆی زیندانی کـردووە و هـاوار دەکـا کـە ئـەو کەلەبـچە و تێـل و تـان و ڕایەڵـە بپـسێنن و بـە شـوێن ئەوینی واقیعیـدابن. تەسـلیمی ڕەوتـی ئاسـایی ژیـان و چارەنووس مـەبن و خۆتـان ڕزگـار بکـەن. ئەگـەر ئێمـە شـاعیر بـە پێـشڕەوی کۆمـەڵ بـزانین دەبیـنین کـە لـە راسـتیدا کۆمـەڵیش هـەروا کەوتۆتـە بەنـدی ڕایـەڵ و کەلەبچە.

دەستی گەرمی ئاشنانیە کە ئەیگوشم

دەستی چێوییە

لە شارەکەت زەلیلە شێر، گوڵم

باوی ڕێوییە

ئیتر لێرەدا سوارە بە ئاشکرایی بە خەڵك دەڵێ کە ئێوە ئەوەندە لە هەستی من دوور کەوتوونەوە کە هەست دەکەم دەستەکانیشتان گەرم و گوڕییان تێدا نەماوە و بێگیان بوونە و وەك شتێکی دارینیان لێهاتووە خوێنی ڕەگەکانتان ویشك بووە و ئێستا من ئەگەر هەر ئاوا بمێننەوە دەمەوێ بڕۆم. پاشان گازندە لە باری سیاسی بە شێوەیەکی ئاشکرا دێتە گۆڕێ لێرەدا لە نێوان خوێنەر و شاعیردا پەردەیەکی ئەوتۆ نامێنێ. ئەو هاوارە بە خەڵك دەڵێ کە لە شارەکەتاندا شێر زەلیلە. ئیتر مانا لەوەی ڕوونتر نابێ. کاتێك لە زەمانی دەسەڵاتی پاشایەتیدا بڵێین "باوی ڕێوییە" هیچ قسەیەك لە پەنا پەردەدا نامێنێ. ئەودەم ڕووناکبیرەکان لە گۆشەی زینداندا بوون و هەرچی ئازا و شێرانە دەژیا یا ئاوارەی شاخ و کێو بوو یا لە دەرەوەی وڵات بوو یا لە نێو بەندیخانەکانی ڕژێمی شایەتیدا. سوارە بۆ دەیەوێ لە شار کە "باوی ڕێوییە" بڕوا و بچێتە گوند؟

ئەگەر ڕەخنەگر هەوڵی دابا بۆ ناسینی زەمانی نووسینی ئەو شێعرە دەیزانی کە لەو سەروبەندیدا لە گوندەکانی کوردستان هێندێك لە ڕووناکبیرە ئازادیخوازەکانی کورد لە دژایەتی دەگەڵ ڕژیمی چەپەڵی پاشایەتی هەستا بوونە سەر پێ و سوارە خۆی وەك یەکێك لە ئەوان دەزانی. ئەوەیە کە شاعیر دەیەوێ بۆ گوند یانی ئەو شوێنەی کە

شێرەكانی لە ئامێزی خۆی گرتووە بگەڕێتەوە بەڵام ڕەخنەگر دەڵێ: (كاك سوارە لێرەدا ڕەنگە مەبەستی ئەوە بێ كە خۆی وەك هۆنەرێك دیار نیە و ڕێز و نرخی خۆی نادرێتێ).

كاك سوارە لە هیچ یەك لە بەرهەمەكانیدا "من"ی تاكە كەسی بەكار نەهێناوە. ئەو لە هەموو بەرهەمەكاندا بە زمانی ڕەمز و ئیستعارە دەگەڵ خەڵك دەدوێ. ئەو جار سوارە دەیەوێ بچێتە دێ، بۆ مەگەر لە باری ئەدەبییەوە خەڵكی دێ گەیشتبوونە ئەو ڕادەیەی كە لە شێعری كاك سوارە حاڵی بن و بایەخی بۆ دابنێن. ئەوە ئێمە لێی حالی نابین و ناتوانین ڕێزی پێویستی بۆ دابنێین مەخوازە خەڵكی دێ! كەوابوو چۆن دەتوانین بڵێین سوارە لەبەر ئەوە هەڵدەهات كە بایەخی ئەدەبییەكەی نەزانراوە. ئەگەر ڕەخنەگر زیاتر لە سەبكی كاك سوارە ورد بباوە بۆی دەردەكەوت كە ئەو شاعیرە لە خزمەت هەستی پاكی خۆی دایە و بۆ چەپڵە لێدان و ئافەرینی خەڵك شێعر نانووسێ. سوارە لەو شاعیرانەیە كە دەبێ ڕەخنەگر ببێتە پردی نێوان ئەو و خەڵك و بۆ خۆشی ئەو ڕاستییە دەزانێ.

پاشان ڕەخنەگر دەڵێ: ئەركی سەرشانی شاعیر چیە كە نایەوێ خەڵك وشیار بكاتەوە و لە لایان بمێنێتەوە) هەروەها درێژەی پێدەدا و دەڵێ: (سوارە ـ بێزارانە هاواری تووڕە بوونی خۆی لە ئاستی شار بەرزدەكاتەوە و لێی دوور دەكەوێتەوە، بێئەوە ڕۆشنی كاتەوە كە هۆی ئەم هەموو گرفتارییە چیە كە وا لە شاردا ڕوودەدا؟)

بەڵام دیسان ڕەخنەگر باش لە شێعرەكە ورد نەبۆتەوە دەنا هێندە كەملوتف نەدەبوو. مەگەر وشیار كردنەوەی خەڵك چیە؟ ئایا گری

پووچکەی گرفتاری لەوە زیاتر باسی لێدەکرێ. سوارە زۆر بە ڕۆشنی و ئاشکرایی دەڵێ "ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت" چونکە: لێرە تیشکی خۆرەتاو لە بەندی دووکەڵی دەوڵەمەند دایە، گزە و فڕوفێڵ لەو پەڕی خۆیدایە، خەڵك بە چرای نێئۆن فریو دەخۆن، قۆندەرەی پووڵ و پارە هەتا عەرش بەرز کراوەتەوە، لە هەموو کۆڵانێك شەپۆڕی شین دێ و شێر لە بەنددایە و ڕێوی دەسەڵاتی بەدەستە و...

ئایا لەوە زیاتر خەڵك ڕێنوێنی دەکرێ. ئەگەر ئێمە دەڵێین شێعر نابێ دروشمی پەتی بێ، مەبەست ئەوەیە کە سوارەش نابێ بڵێ "بمری زۆردار و بژی کرێکار" لە حاڵێکدا هەر ئەو قسانە لە قالبی شێعردا وتراون. ڕەخنەگر چاوەڕوانی دروشمە لە شاعیر، بەڵام شاعیر ئیزن دەدا هەتا وێنە شێعرییەکانی قسەی دڵی بگەیەنن و خۆێنەریش لێکی بداتەوە.

ڕەخنەگر دەنووسێ: "وا دەردەکەوێ کە تووڕەیییەکەی هۆنەر لە شار بەشێکی دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە نرخی ئەو نازانن و مەودای نادرێ کە دەست لە ناو دەستی یارەکەی لە شەقامەکاندا بگەڕێ و هۆنراوەی ناسك بهۆنێتەوە!"

لە تەواوی شێعرەکەدا سوارە بە شێوەیەکی لە ئەوین دواوە کە هیچ ڕەنگی ئەوینی نێوان کوڕ و کچ نادا. تەنانەت کەس لەو شێعرەدا پێ هەڵاگوتنی کیژێکی وەبەر چاو ناکەوێ و دەتوانێ ئەو گوڵەی سوارە کیژێکی واقیعی نەبێ: بەڵام ڕەخنەگر نەتەنیا بە دڵنیاییییەوە دەڵێ یارەکەی کیژە و واقیعییە بەڵکوو زۆر ئەوڵاتریش دەڕوا و دەڵێ سوارە لە داخی ئەوەی دەچێتە دێ کە نایەڵن کیژە خۆشەویستەکەی دەست لە نێو دەستی بنێ و پێکەوە لە شار بگەڕێن. بە بڕوای ڕەخنەگر سوارە لەو بارەوە

لە گوند ئازادترە و لەوێ دەتوانێ دەست لە ناو دەستی کچێکی کورد نێ و کەسیش نەڵێ پشتی چاوت بڕۆیە. سوارە ئەو گوڵەی وەك مەزهەری خەڵك هەڵبژاردووە و کەسێکە کە خۆی بە گیان و دڵ عاشقی بووە و خۆشی دەوێ، بەڵام هەموو ئەوینێك تایبەت بە کیژ نیە.

لێرەدا ڕەخنەگر دەبوایە سەرنجی دابا کە ئەو گوڵە کیژێکی ئاسایی و یا هەر کیژ نیە. لەو شێعرەدا خەڵك لە گوڵەکەیدا خۆ دەنوێنێ و گوڵەکەی لە خەڵکدا. ئەو دووە لێك ناکرێنەوە. دەردی سوارە دەردێکی فەردی و تاکەکەسی نیە بەڵکوو دەردێکی گشتی‌یە و لێك کردنەوەی ئەم دووە سەر لە خوێنەر دەشێوێنێ. تەنانەت "من"یش لە شێعری سوارەدا "من"ێکی جیا و هەڵبڕاو لە کۆمەڵ نیە و "من"ێکی کۆمەڵایەتی‌یە.

ئەو شێعرەی کاك سوارە باسی دڵداری نێوان کیژ و کوڕێك نیە. بەڵکوو خۆشەویستی نێوان شاعیرێك و میللەتێکە دەنا لانی کەم لە شوێنێکدا بە یارەکەی دەگوت وەرە با بڕۆین . پشت لە خەڵکێکی ئاوا بکەین و بە ژیانی خۆمان ڕابگەین.

ئەگەر ئەوینی کاك سوارە هەر کیژێك بوایە ئەوە زۆر بە ئاسانی چارەسەر دەکرا، بەڵام ئەو لە کۆمەڵ تووڕەیە و دەڵێ:

گوڵم، هەرێمی زۆنگ و زەل

چلۆن ئەبێتە جارەگوڵ

لە شاری تۆ، لە بانی عەرشە قۆندەرەی دراو

ئەو مانایە دەگەڕێتەوە سەر ئەو بیروڕایەی کەلەسەرەتادا وتمان ڕەنگە بناخەی شێعرەکەی لە سەر دامەزرابێ. شاعیر پێی وایە لە نیزامێکی ئاوادا

شار ناتوانێ ببێتە جارەگوڵ مەگەر ئەوەیکە جم و جۆڵەکە لە گوندەوە دەست پێ بکا.

من بەوە دەڵێم هاوارێك بۆ وشیاری و بێداری، من بەوە دەڵێم گازندەیەکی دڵسۆزانە و هەستانەوەیەکی دلێرانە، بەڵام ڕەخنەگر پێی وایە کاك سوارە بڕوای بە ئاڵوگۆڕ نیە. ئەگەر بڕوای بە ئاڵوگۆڕ نەبوایە هاواریشی بۆ نەدەکرد. ئەگەر بڕوای بە پێشکەوتی کۆمەڵ و بە دەریا گەیشتن نەبوایە "خەوە بەردینە"ی کە دەرسی پێشکەوتە نەدەنووسی:

کێ لە شاری قاتڵی هەژار

گوێ ئەداتە ئایەتی پەراوی دڵ؟

منێ کە گۆشی تاوی گەرمی بەردەوارەکەی عەشیرەتم

بە دارەتەرمی کووچە تەنگەکانی شارەکەت

ڕا نەهاتووە لەشم[١]

ڕەخنەگر دەڵێ: (ئەو ئایەتی پەراوی دڵ چیە؟ ئەگەر باسی زولف و بسك و ڕەنگ و ڕووی تەنیا گوڵەکەی هۆنەرە، بە ڕاستی کاك سوارە راستی وتووە، لە شاری قاتڵی هەژار کەس گوێ ناداتە ئەو ئایەتە)

من نازانم کاك سوارە لە کوێ باسی زولف و بسکی کردووە هەتا ئایەتی پەراوی دڵی ئەو شتانە بن. ئێمە دەبێ لە سەر شێعری کاك سوارە قسە بکەین یا لە سەر خەیاڵی خۆمان؟ ڕەخنەگر بۆخۆی کاناڵێکی بۆ ئەو شێعرە کێشاوە و لە هەر شوێنێك لە چوارچێوەی بیری خۆیدا نەماوە ڕخنەی لێگرتووە.

کاك سوارە لە پەخشانی "زولالترین پێکەنینی جیهان"دا ئەڵێ: "شار، گیان و ڕەوانی نەخۆشە. ئەسپەك لە سەری داوە گێژووڕە"... "تۆفانێك لە

پـشت دەریـاوەدێ و بـاری نەگبـەت هەڵئەڕێـژێ لـە گـوڵزاری شـارا هـەموو گوڵێکی قەتل عام کردووە... ئەم تۆفانە لەو پەڕی چەند دەریاوە دێ. چـی ئەهێنێ؟

نەگبەت، درۆ، گوڵی کاغەزی، تریا، وەچی ئەبا گوڵی گـەش و پیـاوەتی و ئەوینی بەڕاستی."

ئێـستا ڕەنگـە بـۆ ڕەخنـەگر دەرکـەوتبێ کـە سـوارە دژی مەکینـە نیـە و لەبەر دڵداریش لە شار هەڵنایە! بەڵکوو...

ڕەخنەگر لە کۆتـایی وتارەکەیـدا دەنووسـێ هـەر چـەند تـەنیا لـە ڕووی نێوەرۆکەوە ئەم شێعرەی شی کردۆتەوە بەڵام (لە بـارەی زمـان و ڕواڵـەت و ڕەسەن بوونی وشەکانیەوە بێکەموکووڕی نیە. بۆ نموونە ئەگەر سەیرێکی ئـەم بەشـەی هـۆنراوە کـە بـە وردی بکـەین، دەبیـنین کـە دەڵـەنگێ و بـە تەواوی مانا نابەخشێ و وشەیەك کە هەڵبژێردراوە لاواز و بێدەسـەڵاتە لـە گەیاندنی مانا دا، وەك دەڵێ:

بە هەر نیگایەك و پەتایەکا

ئەڵێم بڕۆم لە شارەکەت، گوڵم

بـــە بـــڕوای مـــن لێـــرەدا پـــەتا دوو مانـــای هەیـــە کـــە هیـــچیان هەڵە نین. یەکەمیان: لە سەرەتادا شاعیر باسی شـاری نـەخۆش و تـاو ویـاو دەکـا و لێـرەش کـە دەیـەوێ دەگـەڵ یارەکـەی بـدوێ بـە هـەر ڕوانینێـك کە پەتایەك دەبینێ جارێك مەسەلەی ڕۆیشتن لـە دڵیـدا زینـدوو دەبێتـەوە "پەتا" چەشنە نەخۆشی‌یەکـــە. یـــا ڕەنگـــە شـــێعرەکە ئـــاوا بـــووبێ: "بە هەر نیگایەك و پەتایەکە" یـانی هـەر ڕوانینێکی ئێوە نەخۆشـییەکی تێدایە.

گوایە "پەتا" مانای بەدزی ڕوانین و ورد ڕوانییینیش دەدا کە بەو شێوەیە کاك سوارە دەتوانێ ئەو مانایەشی لەبەر چاو بووبێ و لە هەر حاڵێکدا مانا دەدا.

دیسان ڕەخنەگر ئەو دێرە بۆ وێنە دێنێتەوە:

لە شاری تۆ لە بانی عەرشە قۆندەرەی دراو

و دەڵێ: "دیار نیە قۆندەرەی دراو لە سەر عەرشە یا وەکوو هینی خاوەن دراو"

ئیتر کە ئەوە دیار نەبێ هەر هیچ شتێك دیار نابێ. سوارە وەك شاعیرێك هەقی هەیە بۆ ئەشیا گیان قایل بێ. قسەیان دەگەڵ بکا و بە بۆچوونی خۆی کەسایەتی یان بداتێ. پووڵ و پارە لە لای شاعیر کەسایەتی یەکی باشی نیە. بۆ ڕەخنە گرتن لە کۆمەڵ دەیەوێ لەوە بدوێ کە لە شارەکەتاندا پارە لە مرۆڤی واقیعی زۆر بەڕێز و حورمەتترەو بۆ ئەوەی مەبەستەکەی بگەیەنێ دەڵێ ئێوە نە تەنیا خودی پارەی (کە بەلای شاعیرەوە زۆر بێنرخە) بەڵکوو کەوش و قۆندەرەی ئەم پارەیەشتان تا بانی عەرش بەرز کردۆتەوە و بایەختان بۆ داناوە. ئەو تەشبیهە هیچ لاوازیەکی تێدا نیە. ڕەخنەگر پێی وایە دەبێ سوارە مەبەستی کەوشی "خاوەن دراو" بووبێ بەڵام دیسان دەێینەوە سەر ئەم مەسەلەیە کە لە ڕەخنەگر بپرسین ئەتۆ ئەو خاوەنەت لە کوێ بۆ "دراو"ی کاك سوارە دیتەوە! یا ئەگەر مەبەستی ئەوەیە کە بڵێ "قۆندەرەی دڕاو" مەبەستی سوارەیە ئەوەش کە شتێکی ڕوونە سوارە لە شاری ئاوادا لە سەر ئەم بڕوایە نابێ کە کەوشی شڕ و دڕی هەژاران ئەو بایەخەی پێدراوە. جگە لەوەش "هەراو" قافیەکەی "دراو"ە نەك "دڕاو".

پاشان ڕەخنەگر دەڵێ: (لە بارەی ڕەسەن نەبوونی وشەوە دەتوانین سەیرێکی ئەم وشانەی خوارەوە بکەین: ئینتزار، گوناە، عەرش، قۆندەرە، عیلاج و...)

بە کار هێنانی ئەم وشانە لە زمانی کوردیدا هەڵە نیە و ئیتر عیلاج و گوناە و ئینتزار ئەوەندە کوتراوە کە هەموو کوردێك بە کاریان دێنێ. تەنانەت خودی ڕەخنەگر لەم وتارەدا وشەی ئاوای بەکار هێناون و منیش لە وڵامیدا دەڵێم لە بارەی ڕەسەن نەبوونی وشە دەتوانین سەیرێکی ئەم وشانەی خۆت بکەین! قەفەس ـ واقیع ـ ڕەفتار ـ گوفتوگۆ ـ مەسەلە و...

بەڵام من پێم وایە ئەو لە کاتی نووسینی وتارەکەیدا هەر پێی وابووە ئەو وشانەش کوردین چونکە لە منداڵییەوە قسەی پێکردوون و بۆی ئاشنان و نەعەیبە و نە هەڵە.

---

[1]ـ لە دێری سێهەم هەتا پێنجەمی ئەو کۆپلە شێعرەی سەرەوەدا بەبڕوای من شاعیر یەکێك لە جوانترین وێنەکانی شێعری نوێی کوردی خوڵقاندووە بەڵام چونکە ڕەخنەکانی باوکی تارا تەنیا لە ناوەرۆکی شێعرەکەیە و ئەوەی دووپات کردۆتەوە منیش لە سەرەتاوە باسی "لایەنەکانی دیکەی ئەو شێعرەم نەکردووە بەڵام هیوادارم ڕۆژێك ئەو کارەش بکرێ و لە بابەت زمان و هەست و وەزن و تایبەتمەندییەکانی دیکەی ئەو شێعرەش بە وردی قسە بکرێ هەتا گەورەیی ئەو شێعر و شاعیرە زیاتر وەروو بخا. لێرەدا تەنیا ئاشێرە بە یەك شت دەکەم و ئەویش ئەوەیە کە شێعری شار لە حاڵێکدا کە لە سەر شێوەی نوێ داڕێژراوە وەزنی عەرووزە و لە سەر وەزنی "مفاعلن، مفاعلن"ە و هەتا کۆتایی شێعرەکە ئەو وەزنە پارێزراوە کە ئەوە گەورەیی سوارە لەو بابەتەوە دەگەیەنێ کە نەیویستووە پێوەندی نێوان شێعری کلاسیك و شێعری نوێ بە شێوەیەك بپچڕێتەوە کە خوێنەر و شاعیرەکان تووشی سەرلێشێواوی بکا. داڕشتنی شێعری نوێ لە سەر وەزنی عەرووز کاری کەم کەسانە.

وەڵامی ڕەخنە

عەلی ڕێبوار

پێشەکی

کوا قەرەتاژدین، چەکۆ و عەرفۆ لە کوێن

بێنە ها نام وەك پڵینگی چنگ بە خوێن

"هێمن"

لە وڵاتی ئێمە ئەدیبان (بەگشتی) و شاعیران (بەتایبەتی) لە ڕەخنەگرتن دڕدۆنگن. پێشینیان کووتوویانە: "پیاو ئەگەر زاری بە شیری سووتا فوو لە دۆش دەکا"! بەداخەوە لە نێو ئێمەشدا ڕەخنە ئەو شیرە کوڵیوەیە کە نووسەر و شاعیران لە دۆش دەترسێنێ. نامەوێ پاکانە بۆ بەرهەمی کز و لاوازی ئەو شاعیر و نووسەرە

بێبەهرانــە بــکەم کــە لەمــەوپێش گێــژداخ کــراون و لــە داهــاتووش دا دەکــرێن. نەقــد یــا ڕەخنــەی بــاش شــاعیر و نووســەر ئــەغیار دەکاتــەوە و ڕادەی چــاوەدێــری خــوێنەران دەباتــــە ســەر. یاســای سروشــتی ـگوڵبژێر ـ (انتخـاب اصـلح) دەبێتــە هــۆی وەســتانی لــەڕ و لاوازەکــان و پێشکەوتنی پیتۆڵ و زۆرزانەکان.

ئــیتر بەرخۆڵــەی چــڵمنی نێــو تێــڕی ســەر پــشتی کــەری شــوانان، ڕەنگــە بگەنــە هــەواری هــەزار بــە هــەزاری ئــەدەبیاتی گــەلان بــەڵام بەرگــەی تــەزووی ســەرمای شــەوانی کوێــستان نــاگرن و شــەکە خــەزاڵان بــە بۆنــەی خــەزاڵان تێــر و تەســەل نــابن! ئــەدی بــۆ شــاعیر و نووســەری ئــــێمە لــــە ڕەخــنەی تۆقیــون؟ چــون بــە داخــەوە لێــرە لــە پــێش دا کــەوڵیان دەکــەن دوایــە قەباڵــەیان دەخوێننــەوە! جــا حەقیانــە فــوو لــە دۆی نەقــدی بــاش بکــەن و کــەوڵیان نەدەنــە بــەر دەســت "قەباڵــە وەخوێنــان" ئــەوەتا شــك دەبــەم هــەن ســواری لــە ئەســپی دادەبــەزێنن، کەوڵی لە حاجەت دەخەن و قەباڵەکەشیان پێ ناخوێندرێتەوە!

باوکی تارا کێیە؟ لە چ تەمەنێکدایــە؟ جگــە لــە ڕەخنــە نووســین چ چالاکییەکی دیکەی هەیە؟ و مەبەستی لە ڕەخنە نووسین چیە؟

جــوابی ئــەو پرســیار گەلــە بــە بــڕوای مــن بــۆ هــەموو خوێنــەرانی دەســتە گــوڵی ئــەمجارەی بــاوکی تــارا پێویــستە. لــە چــاو خــشاندنێك بــە ســەر شــێعری شــاری ســوارەدا (ســروەی ٥٥) ئــەو بــرادەرە کــارێکی کــردووە ســەرما بــە هــەتیو ــ بــا بــە دەواری شــڕی ناکــا. کــاکم بــۆ ڕەخنــە کــردن! لــە جامخانــەی! شــێعری شــاردا پاچــی هــەڵگرتووە و خــشت بــە

خــشت دەیهێنێتــەوە خــوار و وەك بــاری بووکــێ بــە چــاومانی دادەدا. بەلاّم ئەو بەربووکە لە پیکیش دەدا و لە ماپیکیش!

ڕەخنــەی دەگــرێ و لــە پــەنادا هــەر چەشــنە ڕەخنەیــەك لــە ســەر نووســراوەکەی خــۆی بــە تــیر و تانــەی نازانــستانە! لــە قەلّــەم دەدا. بــە بــڕوای کــاکم ئەوانــەی باوەڕیــان بــە پێوانــەی زانــستی هەیــە بــە چــاوی وردەوە دەڕواننـــە ڕەخنـــە و بـــە هـــیچ جـــۆرێ بـــیر و ڕای تایبـــەتی و غەرەز و مەسەلەکەسی‌یــەکان تێکــەلاّو ڕەخنــە ناکــەن. قــسە لــە ســەر وەیــە ڕەخنــەی بــاوکی تــارا نــەزۆر زانــستانەیە و نــە بێغــەرەز. هیــوا دارم بەڕێوەبــەرانی ســروە ئــەو مافــەی بــۆ بێحورمــەتی بــە ســوارە داویانــە بــە بــاوکی تــارا ـــ بــۆ روونکردنــەوەی هێنــدێك ڕاســتی و پــێ شێل نــەکرانی حــەق بیدەن بــە منــیش. جــا لــە شــەش لاپــەڕەی ســروەی پتر گرت باقیەکەی بۆ خۆیان وەکیل بن...

***

"لاسە شۆڕێك بووم غەنیمی دوژمنان

ئێستە ئەنگاوم بە تیری چڵکنان"

"هێمن"

"چاوخشاندنێك بە سەر شێعری ـ شار ـ ی ســـوارە" ســـەر دێـــڕی ڕەخنەیـــەکی دوور و درێـــژە، لـــە ســـەر ئـــەو شـــێعرە، لـــە نووســـینی "بــاوکی تــارا" ناوێــك. ڕەخنــەی بــاوکی تــارا شــەش لاپــەڕەی ســروەی ٥٥ی داگــیر کــردووە تــا پێمــان بلّــێ سوارە (بــە بــڕوای وی!) لەگــەلّ شارســتانییەت دژایــەتی هــەبووە و لــەو شــێعرەدا گەڕانــەوەی ســەر لادێ و ژیــان و داب و نــەریتی کــۆنی کۆمەلاّیــەتی پێــشنیار کــردووە! کــاکلّی